

Mate Kapović
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za lingvistiku
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
mkapovic@ffzg.hr

NAGLASAK O-OSNOVA MUŠKOGA RODA U HRVATSKOM — POVIJESNI RAZVOJ

U radu se detaljno objašnjava razvoj naglasnih paradigama u hrvatskim *o*-osnovama muškoga roda od praslavenskoga do suvremenih štokavskih, čakavskih i kajkavskih govora. Razvoj se objašnjava posebno za svaku naglasnu paradigmu (*a*, *b* i *c*), a opisu se razvoja naglasnih paradigama prilaže i popis osnovnih naslijeđenih riječi s pripadajućim naglasnim paradigmama i naznakom posvjedočenih promjena naglasne paradigme za pojedine riječi. Na kraju se još posebno razmatra problem genitiva množine (naglasna i nastavka *-ā*) u hrvatskom.

Uvod

U ovom se članku detaljno opisuje razvoj naglasna u hrvatskim *o*-osnovama muškoga roda.¹ Polazi se od rekonstruiranoga praslavenskoga sustava te se zatim po pojedinim naglasnim paradigmama (*a*, *b*, *c*)² daje pregled razvoja za štokavski, čakavski i kajkavski. Na početku se razlaganja za svako od narječja daje ogledni primjer paradigme (za štokavski je to uvijek standardni hrvatski, a za čakavski i kajkavski paradigma iz ne-

¹ O naglasku *o*-osnova muškoga roda pisao sam već u radu Kapović 2006a. Ovaj se rad, međutim, od toga uvelike razlikuje — ne samo opsegom nego i tematikom. U Kapović 2006a razmatrane su samo suvremene (ili suvremenije) naglasne promjene (i opći razvoj) u *o*-osnovama u štokavskom, dok se u ovom radu iz potpuno povijesne perspektive razmatra razvoj naglasna u *o*-osnovama muškoga roda u svim hrvatskim narječjima od praslavenskoga do danas. S druge strane, Kapović 2006a sadrži neke podatke koji u ovaj rad nisu mogli ući zbog šire tematike i obuhvata.

² Mala se slova u kurzivu (*a*, *b*, *c*) upotrebljavaju za rekonstruirane praslavenske naglasne paradigme (n. p.), a velika (A, B, C) za odraz tih paradigama u pojedinim slavenskim jezicima/dijalektima/govorima.

kog od govora³), zatim se objašnjavaju detalji razvoja od praslavenskoga do današnjih govora, a na kraju se svakog odjeljka daje popis riječi s rekonstruiranim praslavenskim naglasnim paradigama i shemama razvoja naglasnih paradigama u hrvatskim govorima. Na kraju se članka još govori o problemu naglasaka genitiva množine imenica n. p. B (i C) s nepostojanim *a* te o problemu genitiva množine (nastavku *-ā* i naglasku tog padeža). Ti se problemi ne tiču samo *o*-osnova muškoga roda, nego i *o*-osnova srednjega roda te *ā*-osnova.

Praslavenski naglasni sustav

Za kasni se praslavenski ili općeslavenski tradicionalno rekonstruiraju sljedeći prozodemi:

* " — akut ili stari akut, npr. *kórva (hrv. *kràva*, sln. *kráva*, češ. *kráva*, rus. *корова*, bug. *кpàва*)

* " — kratki cirkumfleks, npr. *slòvo (hrv. *slòvo*, sln. *slovô*, rus. *слово*, bug. *слово*)

* ^ — dugi cirkumfleks, npr. *zòlto (hrv. *zlâto*, sln. *zlatô*, češ. *zlato*, rus. *золото*, bug. *злато*)

* ` — kratki neoakut, npr. *bòbъ (hrv. *bòb*, sln. *bòb*, slč. *bòb*, rus. dij. *боб*)

* ~ — dugi neoakut, npr. *kòrlъ (hrv. dij. *krâlj*, sln. *krâlj*, češ. *král*, slč. *král*, rus. *король*)

Često se u rekonstrukcijama javlja i znak * ' što je oznaka samo za mjesto naglasaka i obično se rabi pri označavanju naglasaka na zadnjem slogu.

Stari se akut mogao javiti na bilo kojem slogu u riječi (*jâma, *košâra, *golvá⁴), ali samo na dugom slogu (tj. na *a, *i, *u, *y, *ě, *e, *o, koji su etimološki uvijek dugi, te na dvoglasima tipa *VR: *ьr, *ьr, *ьl, *ьl, *er, *or, *el, *ol, koji su kao dvoglasni također uvijek dugi). Tradicionalno se akut fonetski rekonstruirao kao duga uzlazna intonacija, prema slovenskom odrazu koji je uzlazan (duljina je u sln. sekundarna) i prema ruskom odrazu koji kod punoglasja ima naglasak na drugom dijelu (rus. *корова*), što se poklapa s uzlaznošću srodnoga latvijskoga ~ i pisanjem duljine na drugom dijelu dvoglasa u staropruskom. Međutim, iz dugoga je uzlaznoga naglasak teško izvesti i hrv. kratki ` , slovačku kračinu, češku duljinu i rusku uzlaznost na punoglasju. Moguće je da je psl. akut zapravo fonetski

³ Dijalekatska je građa za kajk. i čak. uzimana iz dostupnih izvora, prije svega iz arhaičnijih govora.

⁴ Tu se često bilježi kao *golvá s obzirom na to da nigdje ne daje odraze kao akut u sredini riječi, tj. krati se (usp. hrv. dij. *glāvā*, sln. *gláva*, češ. *hlava* itd.).

bio nešto posve drugo, primjerice slog s prozodijskom glotaliziranošću (slično danskom *stød*-u) ili nešto tomu slično.

Kratki i dugi cirkumfleks bilježimo tradicionalno dvama posebnim znakovima, međutim jasno je da je posrijedi isti prozodem na kratkom (*e, *o, *ъ, *ѡ) odnosno dugom slogu (vidi gore). Cirkumfleks se javljao samo na apsolutnom početnom slogu fonetske riječi i zapravo su riječi s početnim cirkumfleksom fonološki vjerojatno bile nenaglašene. Tâ se fonološka nenaglašenost fonetski ostvarivala kao silazan naglasak (njegovu silaznost potvrđuju i hrv. i sln. i rus. odrazi). Dijalektalno se u općeslavenskom javlja i neocirkumfleks (koji se u svim jezicima odražava jednako kao i stari dugi cirkumfleks) — sekundarni cirkumfleks koji se u nekim kategorijama javlja umjesto staroga akuta. Jedino je opće mjesto gdje se javlja genitiv množine tipa *kôrvъ⁵ (hrv. dij. *krâv*, sln. *krâv*, češ. *krav*), ali ni ondje nije sveslavenski (usp. rus. *корóв*, a ne ***кóров*). U više se kategorija javlja samo u sln., kajk. i sjevernočak.

Kratki i dugi neoakut također se pišu dvama različitim znakovima, ali je i tu riječ o istom prozodemu na kratkim i dugim samoglasima. Neoakut se tradicionalno rekonstruira kao uzlazna intonacija na osnovi sln. (dugi uzlazni u u *králj*) i rus. (*корóль* s naglaskom na drugom dijelu punoglasnoga odraza) te opisa hrv. dij. ~ kao uzlazne intonacije. U sumnju bi se moglo dovesti postojanje posebne, uzlazne intonacije *´ na kratkim samoglasima, no, kako god bilo, *ò ima poseban odraz u slovačkom (*bôb*) i u ruskim lekinskim dijalektima (*бωб*). Više o praslavenskom naglasnom sustavu i njegovu odrazu u hrvatskom vidi Kapović 2008.

1. naglasna paradigma *a*

Praslavenski

<i>jednina</i>	<i>dvojina</i>	<i>množina</i>
N. *rǎkъ	N. *rǎka	n. *rǎci
G. *rǎka	G. *rǎku	g. *rǎkъ/rǎkъ
D. *rǎku	D. *rǎkoma	d. *rǎkomъ
A. *rǎkъ	A. *rǎka	a. *rǎky
V. *rǎče	V. *rǎka	v. *rǎci
L. *rǎčě	L. *rǎku	l. *rǎcěxъ
I. *rǎkomъ ⁶	I. *rǎkoma	i. *rǎky

⁵ Neocirkumfleks ipak bilježim posebnim znakom — ^ prema ^ za obični, stari cirkumfleks. Neocirkumfleks, za razliku od staroga cirkumfleksa, ne preskače na pret-hodeći prijedlog ili veznik.

⁶ U I. m. r. bilježimo samo južnoslavenski nastavak *-омъ, ne i sjevernu varijantu *-ѡмъ.

U n. p. *a* riječi imaju stalan akut na korijenu u svim oblicima u praslavenskom. Taj akut može biti na prvom slogu (kao u *rākъ > hrv. *rāk*) ili na kojem unutarnjem slogu (kao u *jězyкъ > hrv. *jězik*). U poseban tip n. p. *a* pripadaju i riječi s nepomičnim kratkim novim akutom, obično u prefiksalsnim izvedenicama (kao *nāròdъ, G. *naròda, D. *naròdu itd. > hrv. *národ*, *národa*, *národu*), složenicama s veznim *-o- (*kolovòzъ)⁷ i nekim drugim izvedenicama (kao *lŭpěžъ > hrv. *lúpež*).

U genitivu množine u južnoslav. i češkom javlja se neocirkumfleks čije postanje nije posve jasno. Neocirkumfleks se inače javlja kao fenomen ponajprije u sln. i kajk. (u manjoj mjeri i u sjevernočak.) u velikom broju položaja, ali se u g. javlja i u štok., gdje ga inače nema, usp. hrv. *Gřkā* prema *Gřci*. Više o neocirkumfleksu u genitivu množine vidi dolje i u Kapović 2008:21–23.

U ruskom je psl. n. p. *a* očuvana kao paradigma s nepomičnim naglasakom:

N. *rák*, G. *ráka*, D. *ráky*, A. *ráka*, L. *ráke*, I. *rákom*
n. *ráku*, g. *rákov*, d. *rákam*, a. *rákov*, l. *rákax*, i. *rákami*

Štokavski

<i>jednina</i>	<i>kratka množina</i>	<i>duga množina</i>
N. <i>rāk</i>	n. <i>jādi</i>	<i>rākovi</i>
G. <i>rāka</i>	g. <i>jādā</i>	<i>rākōvā</i>
D. <i>rāku</i>	d. <i>jādima</i>	<i>rākovima</i>
A. <i>rāka</i>	a. <i>jāde</i>	<i>rākove</i>
V. <i>rāče</i>	v. <i>jādi</i>	<i>rākovima</i>
L. <i>rāku</i>	l. <i>jādima</i>	<i>rākovima</i>
I. <i>rākom</i>	i. <i>jādima</i>	<i>rākovima</i>

Kako stari akut daje ` u hrvatskom, psl. n. p. *a* odražava se načelno kao sinkronijska naglasna paradigma s nepromjenjivim ` u svim padežima (osim ` u g., dakako). Međutim, u štokavskom, ovisno o govoru i pojedinačnim primjerima dolazi i do dosta sekundarnih promjena, većinom mlađega postanja.

U višesložica naravno u štok. dolazi ` na slogu ispred staroga naglašnog sloga, npr. *jězik* < *jezik* < *jězyкъ ili *pòtok* < *potòk* < *potòkъ. Kod takvih je imenica bitno da se u g. pomiče naglasak na prethodni slog: n. *jěz'ici* — g. *j'ězikā*. Tu je riječ o tipično štok. fenomenu da se neocirkumfleks u g. *jězik pomiče unaprijed te dobivamo *jězik(ā)*. Pri tom valja napomenuti da je prvi slog dotične riječi (*jězyкъ s *ę u prvom slogu) već pokraćen te se dobiva ` a ne ~ > ^ (dakako, tu bi moglo biti riječi i o jednostavnom jed-

⁷ Hrv. *kolòvoz* (ARj), naglasak *kòlovòz* mlađi je.

načenju prema ostalim padežima). Isto se takvo pomicanje vidi u primjerima kao *lòpātā* prema *lòp'ata*, *gòvèdā* prema *gòv'edo*, *pòtòkā* prema *pòt'oci* i *stòlòvā* prema *stòl'ovi* itd. Riječ je o mlađem pomicanju novoga cirkumfleksa koje obuhvaća štokavski i južnočakavski.

Naglasak ´ u n. p. A nalazimo kod psl. riječi s prednaglasnom duljinom ispred vezanoga *` (vidi gore), npr. u *národ* < *nāròd* < **nāròdъ* ili *lúpež* < *lūpèž* < **lūpèžь*. Takve imenice u stand. hrv. i većini govora ne mijenjaju naglasak u g. — usp. *nārōdā*, *lúpèžā* (ali *pòtòkā* prema *pòtok*). Tu je vjerojatno riječ o jednačenju ´ kroza sve padeže, u crnogorskim se govorima može naići i na naglaske tipa *nārōdā*. Zanimljivo je da u riječi n. p. B dugoga sloga s nepostojanim *-a-* dolazi do takve promjene, usp. *máčak'* — g. *m'áčākā* (s istim pomicanjem naglasaka kao u *p'òtòkā*, *st'òlòvā* itd.). Imenice n. p. B kao *máčak'*, *klánac'* površinski u N. izgledaju jednake onima n. p. A tipa *nár'od*, *lúp'ež*, ali se razlika jasno vidi u g. — *m'áčākā*, *kl'ânācā* prema *nár'ōdā*, *lúp'ežā*.

Za n. p. A tipična je pojava sekundarne visnosti⁸ u nekim padežima. Nova se visnost nastavka javlja u L. (i D.) pod utjecajem n. p. C, gdje L. (a onda jednačenjem prema njemu i D.) postaje visan. Tako umjesto starijega *nà_kr'aju*⁹ dobivamo mlađe *na_krāj'u* analogijom prema *na_bròd'u* (n. p. C). Ta se promjena ne mora dogoditi u svim riječima n. p. A odjednom, nego može varirati od riječi do riječi te od govora do govora¹⁰ (vidi više u Kapović 2006a:161–162).¹¹

U dugoj se množini često javlja, u istočnim govorima pogotovo, sekundarna visnost nastavka *-ovi* analogijom prema n. p. B (isto se događa i kod kratkih n. p. C, vidi dolje) pa analogijom prema *pòp'ovi* dobivamo *ràt'ovi* umjesto *r'ātovi*.¹² Takav inovativni naglasak u nekim govorima po-

⁸ Visnost nastavka označava svojstvo nastavka da privlači naglasak tj. ovisak, vidi dolje.

⁹ Usp. u Baranji (Sekereš 1977:379) u L. samo *času*, *pràgu*, *rātu*, *skùpu* itd. («u govoru južne Baranje te imenice zadržavaju » i u lok. sg.«).

¹⁰ Za standardni jezik usp. npr. AG:505.

¹¹ Poseban se utjecaj n. p. C vidi kod riječi *čòvjek* (n. p. A), gdje se u V. naglasak pomiče — *čòvječe!* Taj bi analoški vokativni naglasak mogao biti i izvor za bosanski naglasak *čòvjek*. Inače se naglasak *čòvjek* umjesto starijega *čòvjek* objašnjava *allegro*-izgovorom *čòvjek* > *čòek* > *čòk* (i slično) pri čem se po ponovnoj uspostavi punoga oblika iz *čòk* ne može rekonstruirati *čòvjek* nego nastaje *čòvjek*. Naglasak tipa *čòviče!* javlja se i u čakavskom. Usp. i Šimundić (1971:91) za *čòviče* i *čòviče* u Imotskoj krajini i Bekiji.

¹² U zapadnoštok. govorima koji imaju i sekundarne naglaske tipa *pòpovi* u n. p. B javlja se, dakako, i *rātovi* u n. p. A. Usp. u Mostaru (Milas 1903:61) *mràzovi*, *vìtrovi* (A) uz *pòslovi*, *kòtlovi* (B).

kriva sve imenice n. p. A,¹³ ali se stariji naglasak primjerice čuva u imenici *svàtovi* koja funkcionira kao svojevrsni *plurale tantum* te se ne povezuje više toliko s riječi *svàt* drugačijega značenja.¹⁴ Kod višesložnih se riječi razmjerno rijetko javlja naglasak tipa *jez'ík(ā)* u g. umjesto *j'ezikā* i sl., usp. npr. Šaptinovac (Ivšić 1907:125) g. *medvêd(a)*, *jezik(a)*.¹⁵ Da je to u takvim slučajevima sekundarno, tj. da postaje mlađom analogijom prema drugim padežima, vidi se po primjerima kao što su šaptinovački g. *dùkat(a)* prema N. *dúkat* (< *dukàt).¹⁶

Čakavski (Novi Vinodolski¹⁷)

<i>jednina</i>	<i>množina</i>
N. čas	n. časi
G. časa	g. čas
D. času	d. časōn
A. čas	a. časi
L. časi	l. časīh
I. časōn ¹⁸	i. časi

Odrasak je n. p. *a* u čak. paradigma sa stalnim „, osim, dakako, u g. gdje se javlja neocirkumfleks.¹⁹ Što se tiče g. tipa štok. *jèzikā*, takvi se genitivi jav-

¹³ Ivšić veli da se takav naglasak u Posavini javlja »počesto« (1913/I:223). Usp. u Sičama (moji podatci) *plúg* — *plūga* — *plūgovi* — *plūgōv*, *prág* — *prāga* — *prāgovi* — *prāgōv*, *sīr* — *sīra* — *sīrevi* — *sīrēv*, *zēt* — *zēta* — *zētovi* — *zētōv* sa starim naglaskom u n., ali npr. *rāk* — *rāka* — *rakōvi* — *rākōv*, *rāt* — *rāta* — *ratōvi* — *rātōv* sa sekundarnim naglaskom u n. Usp. iz Sikerevaca (moji podatci): *gād*, *gāda* — *gadōvi*; *mīš*, *mīša* — *mišēvi*; *plūg*, *plūga* — *plugōvi*; *pūh*, *pūha* — *puhōvi*; *rāk*, *rāka* — *rakōvi*; *rāt*, *rāta* — *ratōvi*; *zēt*, *zēta* — *zetōvi* itd. (u svim primjerima tako). S druge strane, u Orubici je (također moji podatci) u n. kod n. p. A, bar u nekim slučajevima, očuvan stari naglasak u n., ali je u kosim padežima uzet pomični naglasak iz n. p. C: *dlān*, *dlāna*, *dlānovi*, g. *dlanōv*, dli. *dlanovimā*; *mīš*, *mīša*, *mīšēvi*, *mišēv*, dli. *mišēvōmā*; *cār*, *cāra*, *cārevi*, *carēv*. Usp. i prema *pūt*, *pūtā* (n. p. B) u mn. *pūtovi/pūtevi*, *putōv*, *putōvmā*. No i u Orubici ima *časōvi* (ali *časōv*) prema *čas*, *časa*, a stari se obrazac n. p. A čuva npr. u *đīd*, *đīda*, *đīdovi*, *đīdov* i *krāj*, *krāja*, *na krāju*, g. *krājev*. Usp. također za Kostrč Baotić 1979:167.

¹⁴ Kapović 2006a:162, Benić 2007:10. Stari se naglasak može, zbog glasa *j*, čuvati i u *krājevi* (vidi dolje za slične primjere riječi s *j* za stari naglasak u kratkim osnovama n. p. C).

¹⁵ Usp. i Ivšić 1913/I:227 za naglasak *terēt(ā)*, *dukât(ā)*.

¹⁶ Općenito se može reći za Posavinu da je, gdje se takav naglasak u g. javlja (bez pomaka na korijen), riječ o sekundarnu ujednačavanju prema ostalim padežima. To se vidi po tome što uvijek ostane bar koji primjer u kojem se analogija nije dogodila pa nam on ukazuje na starije stanje (vidi dolje). Nije nemoguće da bi gdjegdje u štok. nepomaknuti naglasak u g. bio i od starine, ali to bi bilo teško dokazati.

¹⁷ Беличъ 1909:208, Stang 1957:68–69.

¹⁸ Zadnji je slog, kao i u d., dug zbog duljenja pred sonantom (vidi gore).

¹⁹ Za n. p. A *o*-osnova m.r. u čak. usp. i Langston 2006:166–168.

ljaju samo u južnočakavskom (Langston 2006:256), što nije neobično s obzirom na to da je Jčak. i inače bliži štok. Za Jčak. može se pretpostaviti da je ondje izvorno naglasak bio jednak štok., a da su odstupanja mlađa ujednačavanja. Za sjevernočak., koji je i inače bliži sln. (gdje nema fenomena poput g. kao *jězikā*), ne čudi što takva pomicanja nikad nema. Za genitiv mn. usp. u Dračevici na Braču (Šimunović 2009:34) — stari oblik *tíc* 'ptićá', *mš̄*, s nastavkom *-ōv prāgov*, s pomakom *tōvor* (usp. štok. *tōvārā*). Za sjevernočak. usp. u Orlecu g. *zajīk*, *mladić* (Houtzagers 1985:44).

U lokativu jednine u načelu nema sekundarne visnosti nastavka za razliku od dosta štok. govora,²⁰ usp. Senj (Moguš 1966:64) L. *mīšu*, Hvar (Hraste 1937:18) *u čīru*, *na đīmu*, *u sīru* itd., Vrgada (Jurišić 1966:73) *po krāju*, *u rāju*, *na đīmu* i sl.

Kajkavski (Velika Rakovica²¹)

<i>jednina</i>	<i>množina</i>
N. rāk	n. rāki
G. rāka	g. rākof ²²
D. rāku	d. rākom
A. rāka	a. rāke
L. rāku	l. rāki
I. rākom	i. rāki

U n. p. A svi se kajk. govori slažu. Usp. u Bednji:²³ NA. *vèter*, G. *vètro*, D. *vètru*, L. *vietre* (-u), I. *vètrem*, n. *vètri*, g. *vietrev*, d. *vètrem*, a. *vètra*, l. *vietre*, i. *vietri*. Usp. također u Prigorju:²⁴ NA. *klīn*, G. *klīna*,²⁵ D. *klīnu*, L. *klīnu*, I. *klīnom*,²⁶ n. *klīni*, g. *brātov*, d. *klīnom*, a. *klīne*, li. *klīni*, u Ozlju:²⁷ *kūp*, L. *kūpu*, g. *kūpof*, li. *kūpi*. Ivšić (1936:70–71) u osnovnoj kajk. akcentuaciji: L. *na_orêhu*, *na_prāgu*, *na_potôku*, g. *orêhov*, li. *orêhi(h)*, *potôki(h)*.

²⁰ To je vjerojatno povezano i s činjenicom da se u čak. u n. p. C kada se jednače naglasak D. i L. ne jednači lokativni dočetni naglasak, kao što je to obično u štok., nego korijenski dativni (vidi dolje). U štok. se tendencija širenja visnosti u DL. oğlêdā ne samo u n. p. A, nego i u n. p. C, a u čak. nema ni jedne ni druge.

²¹ March 1981:258. Zapis je promijenjen u tradicionalni.

²² U svim trima narječjima često se uvodi novi nastavak *-ovb* iz *u*-osnova.

²³ Jedvaj 1956:295.

²⁴ Rožić 1893-4/I:98–100.

²⁵ Rožićev <`> drugi je znak za " te ga tako treba gledati (a ne kao štok. `). To je, po svemu sudeći, Rožićevo bilježenje sporadičnog alotona ".

²⁶ Rožić u nekim višesložicama, zanimljivo, ima neocirkumfleks i u instrumentalu jd. — I. *kolosêkom* (:112), *ibêdom/ibêdom* 'objedom', *irêjem/irêjem* 'orahom' (:107), ali samo *betêgom* (:108, usp. L. *betêgu*). Bit će da je tu riječ o sporadičnoj analogiji prema *ā*-osnovama.

²⁷ Težak 1981: 251–253.

U kajk. je situacija nešto složenija nego u štok. i čak. zbog neocirkumfleksa koji se ne javlja samo u *g.*, nego i u *L.*, *l.* i *i.* (ostali padeži svi imaju²⁸). U istim se tim pozicijama neocirkumfleks javlja i u slovenskom:

N. räk, G. ráka, D. ráku/râku, A. ráka, L. ráku/râku, I. rákom
n. ráki, g. rákov, d. rákom, a. ráke, l. ráki, i. rákih
NA. dv. ráka, DI. rákoma

Postavlja se pitanje kako objasniti neocirkumfleks u lokativu *jd.*, lokativu *mn.* i instrumentalu *mn.* Kako je poznato, neocirkumfleks inače, u klasičnim primjerima, postaje duljenjem staroga akuta ispred zanaglasne duljine (npr. kajk. *gâvran* prema štok. *gâvrân*). Takvim je objašnjenjem lako objasniti *l. prâgih* od starijega *pǫrǰěxъ, gdje bi se neocirkumfleks i očekivao — čuvanje zanaglasne duljine u zatvorenom slogu, kao u *gâvran*, nije sporno. Međutim, u okviru tradicionalne akcentologije, koja podrazumijeva kraćenje svih dugih samoglasnika u zadnjem otvorenom slogu, teško je objasniti *L. prâgu* i *i. prâgi*, tj. njihove pretpostavljene praoblike *pǫrgū²⁸, *pǫrgy želimo li svaki neocirkumfleks objasniti nekadašnjom zanaglasnom dužinom. Rekonstruiramo li dugo *-ū i *-ȳ, postavlja se pitanje zašto nema neocirkumfleksa u drugim padežima koji su također imali izvorno duge nastavke (*G. *-a, D. *-u, n. *-i, a. *-y/ę*)? Pogotovo je čudno što neocirkumfleksa (tj. duljine nastavka) nema u *D. *pǫrgu*, ali ima u *L. *pǫrgu* (koji zamjenjuje izvorno *pǫrǰě),²⁹ kao što je čudno što ga nema u *a. *pǫrgy*, ali ga ima u *i. *pǫrgy*.³⁰ Prihvatimo li Dibooovu teoriju, po kojoj se duljina u slav. jezicima pravilno čuva u nastavcima koji su bili naglašeni u *n. p. c*, duljinu *-ū i *-ȳ (koji su u *n. p. c* bili naglašeni), koja onda prouzrokuje neocirkumfleks u kajk. i sln. (Дыбо 1981:31–32, Дыбо 2000:37–41), možemo jednostavno objasniti analoškim uvođenjem duljenja na nastavku iz *n. p. c* u *n. p. a* (dakle, *L. *pǫrgū* analogijom prema *synū, a *i. *pǫrgy* analogijom prema *gordý). Dugo je -ū potvrđeno u kajk. (vidi dolje), a -i je u *i. n. p. C* dobro potvrđeno u sva tri narječja.

U Bednji u lokativu *jd.* neocirkumfleks imamo i u imenicama za živo i za neživo (i za *brôt, ròk, dèd* i za *mròz, gròh, pròg*; Jedvaj 1956:296–297). Isto je tako i u Velikoj Rakovici (March 1981:258, *räk, fič, brät* kao *pläč, präg, šir*),

²⁸ Valja napomenuti da je *-u zapravo izvorni nastavak *L. u*-osnova, dok je izvorni nastavak u *o*-osnovama bio *-ě (*ráčě). Obje varijante vidimo u Bednji (*viètre/viètru*) gdje izbor nastavka ne utječe na naglasak (može biti da je *viètre* u Bednji nastalo analogijom prema *viètru*).

²⁹ *D. *-u* (u *o*-osnovama) potječe od *ie. *-ōy*, a *L. *-u* (u *u*-osnovama) od *ie. *-ōw*.

³⁰ *i. *-y* potječe od *ie. *-ōys*, a *a. *-y* od *ie. *-ōns*. Kao ni kod *D/L.*, u podrijetlu tih padežnih nastavaka ne vidimo razloga za njihovo različito ponašanje što se neocirkumfleksa tiče.

kao i u standardnom sln. No u prigorskom se dijalektu neocirkumfleks javlja samo kod imenica koje znače neživo te možemo zaključiti, imajući u vidu razliku živo/neživo u n. p. C kod nastavka *-u* u hrv. i sln. (vidi dolje), da se u kajk. neocirkumfleks (odnosno analoška duljina nastavka **-ū*) izvorno javljao samo kod imenica koje znače neživo. To se poklapa s onim što znamo za kajk. nastavak *-u* u n. p. C, a to je da se ondje izvorno samo kod imenica za neživo javlja dočetni naglasak tj. metatonija na dugom slogu kao posljedica toga (D. *grādu*, L. *grādu*, ali DL. *sīnu*, vidi dolje).

Za Prigorje usp. L. *brātu* (tako i *kmèt*, *gād*, *nùk* 'unuk', *ràk*, *svàt*, *vlà* 'vlah', *zèt*, *mīš*; Rožić 1893—4/I:98—100), ali L. *klīnu* (tako redom samo imenice za neživo kao *lèb*, *čàs*, *dlàn* itd.).³¹ Za Ozalj usp. L. **brātu* (tako i *cār*, *dèt* 'djed', *gāt* 'gad', *nùk* 'unuk', *mīš* itd., ali sekundarno i neke imenice za neživo kao *màk*, *mràs*, *plùk*, *ràt* itd.) (Težak 1981:253), ali L. *kūpu* (tako samo imenice za neživo tipa *čàs*, *đim*, *dlàn*, *prāk* 'prag', *krùh* itd.).³²

n. p. A: *b'at* (> B), *běl'ěg*, *b'ič* (> B), *br'at*, *brl'og*, *c'ar*, *č'as* (> B), *čov'ěk* (> B u srpskom, > A u Bosni), *ček'ić* (turcizam), *čem'er* (A/C), *d'abar* (psl. *b*, i *dāb'ar* A), *d'éd*, *d'im*, *dl'an* (izvorno *i*-osnova), *g'ad* (> C), *gr'ab* (> B), *gr'ad* 'tuča', *gr'ah*, *g'rč* (> B), *hl'ěb*, *h'rt* (> B), *j'ad* (A/C:), *jel'en* (izvorno *n*-osnova, i *j'elen* C), *jez'ik*, *j'ug* (> B), *k'ašalj*, *kl'in* (> C:), *kūk'olj*, *kož'uh*, *kr'aj* (> B, C), *kr'uh*, *k'up* (> B), *km'et* (> B), *l'an* (> B, i C:, psl. *c?*), *l'az* (> B, i C:)³³, *l'uk* 'kapula', *medv'éd* (izvorno *i*-osnova), *m'iš* (> B) (izvorno *i*-osnova), *ml'in* (> B), *mr'az*, *n'ecāk* (< *nečāk* B:), *obr'az*, *or'ah/or'ěh*, *p'aūk* (> C:), *pel'in* (> *p'elīn*), *pl'ač* (> B), *pl'ug* (i C:), *pot'ok*, *pr'ag* (> B), *p'rst* (> A-C³⁴) (izvorno *i*-osnova), *p'uh* (> B, i C:, psl.

³¹ Stare su imenice n. p. *a* za neživo očuvale u Rožićevu Prigorju izvornu paradigmu — imaju neocirkumfleks gdje se i očekuje (g. *brātov*, li. *brāti*), ali ga, s obzirom na to da znače živo, nemaju u L. (*brātu*). Stare riječi n. p. *a* za neživo (kao *čàs*, *dlàn*, *krùv*) također su očuvale očekivan neocirkumfleks u li. *klīni*, ali i u L. (*klīnu*), no imaju mlađi dočetni naglasak u g. *klinôv* analogijom prema n. p. B/C. No određen je broj starih imenica n. p. *a* za neživo (kao *b'ič*, *grā*, *mràz*, *ràt* itd.) prešao u sinkronijski odraz kratke n. p. *b* te imaju istu paradigmu kao i *b'òb*, *gr'èb*, *sn'èp* itd. — postojani " (') na korijenu u svim padežima osim dočelnoga nastavka u g. (*bič'ev*).

³² Težak spominje da se među mlađim govornicima sve više gubi metatonija u L. te da se te imenice izjednačuju s onima tipa *brāt*. U imenicama se tipa *màk*, koje spomenusmo, takvo sekundarno gubljenje neocirkumfleksa u L. već u potpunosti provelo. Zbog te tendencije dolazi do narušavanja stare opreke živo/neživo u L., no i dalje stoji to da samo imenice za neživo mogu imati " u L. n. p. A. Neke su pak stare imenice n. p. *a* (kao *dlèn*, *j'uk* 'jug', *v'rt*) prešle u sinkronijsku paradigmu s postojanim " na korijenu (koju inače čine neke posuđenice i imenice stare n. p. *b/c* kao *b'rk*, *p'às* itd., Težak 1981:251—252). U njima je neocirkumfleks nestao analogijom prema ostalim padežima. Imenica *zèt*, koja onamo pripada, ipak, uz ujednačeno g. *z'etof*, li. *z'eti* (i sekundarno *zet'of*, *zet'i*), ima i starije, ali vrlo rijetko, *z'etof*, li. *z'eti*.

³³ U psl. i n. p. *a* i n. p. *c*, ovisno o značenju.

³⁴ Usp. *p'rst*, *p'rstà*, ali *p'rstijū*, *p'rstima*.

b), *r'aj*, *r'ak* (> B), *r'at*, *r'is* (> B), *rog'oz* (i C), *s'ir*, *sk'ok* (A/B/C, psl. *b/d*), *sk'ot* (i B, psl. *b*), *sk'up* (> B), *sl'og* (> B), *sūs'ěd*, *sv'at*, *šl'ěm* (> B), *št'ir* (> C:), *t'at* (i C/C:, psl. *c/d*), *trb'uh*, *tr'ošak*, *tr'ut* 'pčelac' (i B:/C:), 'ugal' 'ugao' (> B:), 'ugalj, 'ujāk, un'uk, v'epar (psl. *b*), v'ětar (> C), Vl'ah, z'et, zm'aj (i C, psl. *b*), žel'udac.

Imenice n. p. A prelaze najčešće u n. p. B, npr. hrv. stand. *māk* — *màka* od starijega *māk* — *màka*, posvjedočena u dijalektima (više primjera vidi na popisu). Razlog je takvim prelascima to što su imenice n. p. A i n. p. B jednake u N. — npr. *č'ās* = *pòp'* pa onda analogijom prema *pòp'a* dobijemo i *čās'a*. Takva se sekundarnost odmah lako opazi jer izvorne imenice kratke n. p. B mogu dolaziti samo kod osnova s izvornim psl. kratkim vokalima — *e, *o, *ъ, *ь. Kod riječi tipa *časъ ili *makъ po samoj prisutnosti glasa *a u korijenu znamo da prema nominativu *māk*, *čās* izvorni genitiv može biti samo *màka*, *čās'a* jer " na starom *a može nastati samo od staroga akuta.

2. naglasna paradigma *b*

Praslavenski

<i>jednina</i>		<i>dvojina</i>	
<i>kratki korijen</i>	<i>dugi korijen</i>	<i>kratki korijen</i>	<i>dugi korijen</i>
N. *kòńb	*kòrńb	N. *końá	*korľá
G. *końá	*korľá	G. *końú	*korľú
D. *końú	*korľú	D. *końěma	*korľěma
A. *kòńb	*kòrńb	A. *końá	*korľá
V. *kòńu	*kòrńu	V. *kòńa	*kòrľa ³⁵
L. *końi	*korľi	L. *końú	*korľú
I. *końěmb ³⁶	*korľěmb	I. *końěma	*korľěma
<i>množina</i>			
<i>kratki korijen</i>	<i>dugi korijen</i>		
n. *końi	*korľi		
g. *kòńb	*kòrńb		
d. *końěmb	korľěmb		
a. *końě	*korľě		
v. *kòńi	*kòrńi		
l. *kòńĩxъ	*kòrńĩxъ		
i. *kòńi/końi	*kòrńi/korľi		

Prije djelovanja Diboova zakona (vidi Kapović 2008:5–6) N. p. *b* bila je posve jednaka n. p. *a* — imala je stalan naglasak na osnovi (ali bez akuta), dakle *k'ońb, *k'ońá, *k'ońú itd.. Nakon djelovanja Diboova zakona taj je

³⁵ Rekonstrukcija je u vokativu dvojine uvjetna, na osnovi strukture.

³⁶ Ono što bilježimo ovdje kao *' u sredini riječi (naglasak postao *Diboovim zakonom* u n. p. *b*) zapravo je isto što i *', što se odrazâ tiče.

naglasak postao stalan zaosnovni naglasak, tj. naglasak je uvijek stajao na prvom slogu nastavka — *końb, *końá, *końú itd. Nakon toga je iktus u nekim slučajevima opet vraćen na zadnji slog osnove: Ivšičevim pravilom (vidi Kapović 2008:5f) *końb > *kòńb i Ivšičevim (Stangovim) zakonom *końĩxъ (s pretpostavljenim silaznim središnjim naglaskom) > *kòńĩxъ. Tako dobivamo gore rekonstruiranu paradigmu³⁷.

Neki akcentolozi smatraju da Diboova zakona (tj. pomicanja naglaska udesno) na poluglase nikada nije ni bilo, tj. da je *kòńb izravan odraz staroga *k'ońb te da nije bilo međufaze *końb (tako i za *kòńĩxъ). To nije nemoguće, ali u tom slučaju treba pretpostaviti da nepomaknuti stari naglasak daje neoakut (kao u *kōrľb u n. p. *b*) isto kao što neoakut nastaje sasvim sigurno i Ivšičevim pravilom, tj. pomakom naglaska s oslabjelog poluglasa (kao u g. *gōrdъ od *gordъ u n. p. *c*).³⁸

Također, sporno je treba li u i. n. p. *b* rekonstruirati naglasak na osnovi ili na nastavku (i. *kòńi ili *końi). Što se hrvatskih dijalekata tiče, čini se da većina njih upućuje na i. *kòńi, međutim i rekonstrukcija je psl. naglasaka dvojbena, a lako je moguće da su u psl. postojala oba oblika. Stang u svom klasičnom djelu smatra da je pomaknut naglasak izvoran bio samo u l (1957:71–72). S druge strane, Dibo, Zamjatina i Nikolajev (1990:112) smatraju da je naglasak u i. i u l. ovisio o tome kojem je dijalektalnom tipu pripadao pojedini psl. dijalekt (naglasak se, ovisno o dijalektalnom tipu i kraćinama/duljinama, na različite načine pomicao). Tako oni rekonstruiraju sve moguće varijante u l. i i.³⁹: 1) *dvòrěxъ, *dvòry (kratak slog); *grěsěxъ, *grěxy (dug slog), 2) *dvòrěxъ, *dvòry; *grěsěxъ, *grěxy, 3) *dvorěxъ, *dvory; *grěsěxъ, *grěxy, 4) *dvorěxъ, *dvory; *grěsěxъ, *grěxy. Težimo li ipak rekonstrukciji jednoga (ili manje) oblika za psl., valja reći da je oblik *kòńi teže objasniti nego *końi. Duljina u taj oblik može biti unesena prema n. p. *c* (vidi dolje), a mjesto naglaska može biti pod utjecajem oblika *kòńĩxъ.

U ruskom je n. p. *b* odražena kao paradigma sa stalnim dočetnim naglaskom.⁴⁰

N. но́ж, G. ножа́, D. но́жy, A. но́ж, L. но́жé, I. но́жом
n. но́жy, g. но́жéy, d. но́жáм, a. но́жy, l. но́жáх, i. но́жáми

³⁷ Za vokative valja pretpostaviti da su imali naglasak kao u n. p. *c*, tj. da su bili fonološki nenaglašeni (kao uostalom i u vedskom).

³⁸ Za izvornu naglašenost nastavka u g. u n. p. *c* usp. lit. -ŷ u pomičnoj naglasnoj paradigmi.

³⁹ Zadržane su naglasne oznake iz izvornika.

⁴⁰ Premda se u strus. i u dij. može naći i oblikâ s naglaskom na korijenu u nekim padežima u mn. (Stang 1957:71–72), usp. i stand. rus. n. ко́ни.

Štokavski

<i>jednina</i>		<i>kratka množina</i>	
<i>kratki korijen</i>	<i>dugi korijen</i>	<i>kratki korijen</i>	<i>dugi korijen</i>
N. kònj	krâlj	n. kònji	grijési
G. kònja	králja	g. kónjā	grijéhā
D. kònju	králju	d. kònjima	grijésima
A. kònja	králja	a. kònje	grijéhe
V. kònju	krâlju	v. kònji	grijési
L. kònju	králju	l. kònjima	grijésima
I. kònjem	krâljem	i. kònjima	grijésima

<i>duga množina</i>	
<i>kratki korijen</i>	<i>dugi korijen</i>
n. stòlovi	krâljevi
g. stòlōvā ⁴¹	krâljēvā
d. stòlovima	krâljevima
a. stòlove	krâljeve
v. stòlovi	krâljevi
l. stòlovima	krâjevima
i. stòlovima	krâjevima

U novoštok. u n. p. B, očekivano, dobivamo obrazac s novoštok. uzlaznim naglascima kroz gotovo cijelu paradigmu. Kod kratkih se osnova zadnji slog osnove dulji, kao što je uobičajeno u svim naglasnim paradigmama *o*-i *ā*-osnova (vidi dolje): *kónjā*. Kod uvođenja duge množine na *-ovi/evi*, starije *stòli/kljúči* zamjenjuju mlađi oblici *stòlovi/kljúčevi*. Međutim, na zapadu je (npr. u Dalmatinskoj zagori) u takvu slučaju poopćen naglasak n. p. C u dugoj množini te prema *stòli/kljúči* dobivamo *stòlovi/kljúčevi*.⁴² Kod dugih osnova naglasak ´ ostaje u dugoj množini nepromijenjen, dok se kod kratkih mijenja u g.: *stòlovi* ali *stòlōvā*.⁴³ Na prvi pogled to izgleda kao ista pojava koju vidimo u *jèzici* ali *jèzikā* — dolazi do štok.-Jčak. pomicanja unu-

⁴¹ Mlađi je naglasak *stòlōvā*, analogijom prema ostalim padežima.

⁴² Isto je tako i u čak. govorima u kojima se javlja duga množina (što je rijetko) — usp. Langston 2006:166 za primjere i Tisno na Murteru (poštokavljeni čak., moji podatci): *nòž* — *nòževi* (uz *nòži*), *krâļ* — *krâļevi* (uz rijetko *krâļi*). Na zapadu je dakle *-ovi/evi* nenaglašljivo.

⁴³ Daničić takav naglasak bilježi samo za *tòpovi* — *tòpōvā*, inače ima *pòpōvā*, *snòpōvā* (Ivšić 1907:122). Usp. i Stankiewicz 1993:121 — 122, gdje se takva promjena (za književni srpskohrvatski) bilježi za svega nekoliko imenica, ali se spominje da je puno češća u zapadnim govorima (npr. Posavini, vidi dolje). Usp. i AG:515, gdje se takav naglasak bilježi, slijedeći vukovsku tradiciju, samo fakultativno u *tòpōvā*, *vòlōvā*, *kòtlōvā*, *pòslōvā*, *òvnōvā*, *òrlōvā*, *tòčkōvā*. Nasuprot tomu, u Budmanija (1867:28 — 29) stoji samo *vòlōvā*, *màčēvā*, *òrlōvā* (ne daju se drugi primjeri ni alternativni oblici dotičnima).

tarnjeg silaznog naglasaka u oblicima tipa *jezîk (a onda analogijom i kod *stolôv).⁴⁴ Oblike poput *stôlôvā* valja smatrati mlađom analogijom prema ostalim padežima^{45,46}. Kod dugih se osnova naglasak u g. u načelu ne mijenja: *kljúčevi* — *kljúčevā* (kao *národî* — *nárôdā*), tj. ujednačuje se naglasak prema ostalim padežima. Za neujednačen g. usp. u Posavini (moji podatci) u Orubici *dílovi* — g. *dílov*, *krāļevi* — g. *krāļev*, *kríževi* — g. *krížev*,⁴⁷ u Sičama *brístovi* — g. *brístov*, *brūsèvi* — g. *brūsev*, *rāstôvi* ‘hrastovi’ — g. *rāstôv*, *dvôrvôvi* — g. *dvôrov*, *grîjî* — g. *grîjev*, *jārmôvi* — g. *jārmov*, *jěžèvi* — g. *jěžev*, *klîpôvi* — *klîpôv*, *ključèvi* — g. *ključèv*, *krāļèvi* — g. *krāļèv*, *rāžnî* — g. *rāžnêv*, *nôžèvi* — g. *nôžèv* itd.

Odnos se starih i novih nastavaka te duge i kratke množine u vezi s naglasakom lijepo vidi u ovoj šaptinovačkoj paradigmi⁴⁸ (Ivšić 1907:122):⁴⁹ *snòp*, GA. *snópa*, DL. *snópu*, V. *snòpe*, I. *snopôm*⁵⁰, n. *snópi*, g. *snópa*, *snòpov(a)*, d. *snopôm*, *snopòvom*, a. *snópe*, *snopòve*, v. *snópi*, *snopòvi* (= n., op. M.K.), li. *snòpi*, *snopòvi*. Ovdje se jasno vidi kako n. p. B, s uvođenjem duge množine na *-ov-* uglavljuje naglasak na tom proširku — a. *snópe* < **snopè*, *snopòve*. Usp. u Šaptinovcu za višesložice: *snébok* < **snebòk* ‘prosac’, GA. *snebóka*,

⁴⁴ To bi stajalo samo ako se nastavak *-ov(a)* u g. javljao tek skupa s proširkom *-ov-* u cijeloj množini (pri pojavi duge množine), no tomu sasvim sigurno nije tako.

⁴⁵ S obzirom na to da se mlađi oblici tipa *jězîkā*, dakle kod kratke množine višesložnih riječi, javljaju sasvim rijetko (i očito su sekundarni), dok su oblici tipa *stôlôvā*, dakle kod duge množine jednosložnih riječi, česti, moguće je da je kod duge množine riječ i o međuparadigmatskoj tendenciji k razlikovanju, pri čem bismo dobivali *stôlôvā* i radi razlike prema *svātôvā* (n. p. A) i *grādôvā* (umjesto starijeg *gradôvā*, n. p. C) (Kapović 2006a:164–165). Međutim, valja napomenuti da nije rijetko da se u različitim kategorijama analogije i druge promjene odvijaju na različite načine.

⁴⁶ Ivšić za Šaptinovac (1907:122) veli da postoji g. samo tipa *pòpov(a)*, a za Posavinu općenito (Ivšić 1913/I:226–227) također navodi isključivo naglaske tipa *snòpòv(ā)*, *vòlòv(ā)* i *vòžòv(ā)* (prema *vozòvi* u kratkoj n. p. C, vidi dolje). Usp. i za Kostrč (Baotić 1979: 166) samo *snòpòvā*, *dvôrvòvā*. Međutim, danas se i u Posavini može naći mlađi, ujednačeni tip. Usp. npr. u Sikerevcima (moji podatci): pored *bogòvi*, g. *bògòva* (n. p. C u jd.), *gadòvi*, g. *gàdòva* (n. p. A u jd.), *grobòvi*, *gròbòva* (n. p. B), *kotlòvi*, *kòtlòva* (n. p. B), *krovòvi*, g. *kròvòva* (n. p. B), ali i *košèvi*, *košèva* (n. p. B), *lomòvi*, *lomòva* (n. p. C u jd.), *rakòvi*, *rakòva* (n. p. A u jd.) itd., u Sičama *snopòvi* — *snòpòv*, *popòvi* — *pòpòv*, *košèvi* — *kòšèv* itd. Usp. za Baranju (Sekerš 1977:381–382): *kotlòva/kòtlòva*, *grobòva/gròbòva*, *volòva/vòlòva* itd.

⁴⁷ Oblici poput *zidárov* koje navodi Ivšić (1913/I:213) imaju naglasak ujednačen prema ostalim padežima (kao stand. hrv. *kljúčevā* u neku ruku).

⁴⁸ Vrijednost je Ivšićeva opisa šaptinovačkoga govora (1907.) u tome što je tu opisan jedan govor kao sustav, dok se u opisu posavskoga dijalekta (Ivšić 1913) daju primjeri iz čitavoga niza govora što zapravo često onemogućuje sustavan pristup građi.

⁴⁹ U Šaptinovcu nema neoakuta i nenaglašanih duljina, a umjesto ` javlja se kanovalčko ‘.´ povlači se sa zadnjega sloga, a ^ ostaje.

⁵⁰ Naglasak ostaje na kraju, kao i u d., zbog duljenja pred sonantom.

DL. *snebóku*, V. *sněboče*, I. *snebokôm*, nv. *snebóki*, g. *snebóka*, d. *snebokôm*, *snebokmâ*,⁵¹ a. *snebóke*, I. *snebòki*, *snebokmâ*;⁵² *kovâč*, GA. *kováča*, DL. *kováču*, V. *kòvaču*, I. *kováčem*, n. *kováči*, g. *kováča*, d. *kováčem*,⁵³ *kováčma*, a. *kováče*, v. *kòvači*,⁵⁴ li. *kovâči*, *kováčma*. Za naglasak na korijenu u li. *snòpi*, *snebòki*, *kovâči* < **kovâči* vidi dolje.

U n. p. B najstariji je oblik g. tipa *pās* 'pásā' i *krālj* (usp. u Posavini Ivšić 1913/I:213, 225, za duljinu u *pās* od **pāsъ* vidi dolje). Dodavanjem nastavka *-ā* (vidi dolje za taj nastavak), dobivamo oblik *pāsā* (također posvjedočeno u Posavini, Ivšić 1913/I:225), iz čega onda potječe novoštok. *pāsā*. Postavlja se pitanje kako dolazi do promjene *pās* ⇒ *pāsā*. Naime, jednostavnim bi se dodavanjem nastavka *-ā* na oblik *pās* trebalo dobiti **pāsā*, a ne *pāsā* pa treba objasniti pomak naglasaka **pāsā* ⇒ *pāsā* s obzirom na to da g. kao **pāsā* ili **pāsā* (ili **junākā* ili sl.) nigdje, koliko mi je poznato, nije posvjedočen.⁵⁵ Odgovor vjerojatno treba tražiti u sljedećem — naglasak u n. p. B uvijek teži kraju (osim u vokativima, koji su poseban slučaj, te u I. i i. množine koji imaju dug zadnji slog), tj. teži biti na nastavku (*psā*, *psū*, *psī*; *junāk*, *junākā*, *junāčī*; *krālj*, *krāljā*, *krāljū* itd.), dok se neoakut u njemu (kao u *krālj* ili *junāk*) javlja u načelu samo u slučajevima kada nastavka nema te naglasak ne može biti na njemu. Vodeći se tom logikom, naglasak se premješta na nastavak kada se ovaj konačno pojavio te **pāsā* ⇒ *pāsā*. Međutim, valja reći da je bilo sasvim moguće i da se održe genitivi kao **pāsā* (iako se to nije dogodilo), s obzirom na to da su se ti oblici mogli ugledati na lokativne/instrumentalne koji su također imali neoakut na korijenu (kod dugih osnova) i dug nastavak, usp. posavski li. *snòžī*, *sa sviñārī*, *na rukāvī* itd. (Ivšić 1913/I:231). Sasvim je sigurno tu veliku ulogu pri stvaranju nastavka *-ā* odigrala analogija s nastavcima *-ī* i *-ū* (kao u *gostī*, *slūgū* itd.), koji su se, među ostalim, javljali i u *o*-osnovama u n. p. C (*-ī* u nekim primjerima a *-ū* kao izvorni nastavak genitiva dvojine). Neoakut je na zadnjem slogu u n. p. C ipak daleko lakše objasniti. Treba spomenuti i bitnu razliku između nastavka *-ā* i *-ī* i *-ū*. Slog je prije *-ā* uvijek dug (za to vidi dolje), što će reći da uopće nema, koliko mi je poznato, oblikâ tipa ***junākā* < ***junakā* i sl. S druge strane, ispred *-ī* i *-ū* se duljina javlja sekundarnim ujednačavanjem prema drugim oblicima, dok najjarhaič-

⁵¹ Naglasak *-mā* analogijom je prema n. p. C, vidi dolje.

⁵² Ivšić 1907:124.

⁵³ U Šaptinovcu je, izgleda, u I. i d. ujednačen ' prema ostalim padežima. Očekivalo bi se **kovačem* prema *snopôm* i *snebokôm*.

⁵⁴ Stari naglasak u v. (vidi dolje), za razliku od sekundarnoga, nominativnoga, naglasaka u v. *snòpi*, *snebóki*.

⁵⁵ Taj je problem uočio i Maretić (1931:109), no "objasnio" ga je posve amaterski, navodnom promjenom *~* u *'* u takvim oblicima, što je nemoguće.

niji oblici ispred toga imaju očekivanu kraćinu prema zakonu dviju mora (vidi Kapović 2008:27–28).

Već vidjesmo da se naglasak tipa *stòlōv(ā)* lako objašnjava prema n. *stolòvi* — kao g. *ðbrāz(ā)* prema n. *obrāzi*. Međutim, nastavak *-ōv/ēv* postojao je u štok. (kao što postoji u nekim kajk. i čak. govorima i kao što postoji još uvijek u nekim posavskim govorima) i samostalno kao genitivni nastavak u okviru stare kratke množine. Usp. iz mojih podataka u Orubici *kòni* — g. *kòñēv*,⁵⁶ u Sičama *kòni* — *kòñēv*, *živòfi* — *živòtōv*, *lemèši* — *lemèšōv* itd. Dakle, pitanje je kako prema kratkoj mn. *koñi* od g. **kōñ* dobiti *kòñēv*. S obzirom na oblike potvrđene u kajk. (*koñēv*) i čak. (*koñēv/kòñēv*), čini se da treba pretpostaviti međufazu **koñēv/križēv* iz koje bismo onda pravilno dobili *kòñēv*, *križēv*. Tu treba objasniti zašto od početnoga **kōñ/križ* s neoakutom na prvom slogu dobivamo **koñēv/križēv* s neocirkumfleksom na drugom slogu. S obzirom na to da su u n. p. B gotovo svi padeži (osim NA. i li. te vokativâ) imali naglasak na nastavku tj. na drugom slogu (G. *koñā*, D. *koñū*, I. **koñēm*⁵⁷ itd.), nije neobično da i novi oblici *koñēv*, *križēv* dobiju naglasak na drugom slogu, tj. da prema I/d. **koñēm* dobijemo i g. **koñēv*, **križēv*⁵⁸ (iako izgleda čudno da se od **kōñ* dobije **koñēv* dodavanjem novoga nastavka *-ev*). Zašto bi, međutim, **koñēv* nakon toga postalo **koñēv*? To bi se možda moglo objasniti time što nigdje nema *ˆ* u g. pa bi **koñēv* dalo **koñēv* kao u n. p. A.⁵⁹ Pomak **koñēv* ⇒ *kòñēv*⁶⁰ isti je pomak koji vidimo u *jezik* — g. *jezik*. To bi se moglo shvatiti i ako je novi oblik nastao nakon što je takvo pomicanje cirkumfleksa prestalo biti operativno. S obzirom na to da nema *ˆ* u g. u takvoj poziciji — nekom bi se logikom prema *prāg* : g. **prāg* očekivao i *jezik* : g. **jezik*, ali kako umjesto toga ima *jèzik*, mogla bi se shvatiti i promjena **koñēv* ⇒ *kòñēv* posve analoški⁶¹ iako je ipak razumno pretpostaviti da je oblik **koñēv* dosta star s obzirom na to da ga nalazimo u svim trima narječjima. Međutim, problem ostaje u onom prvom koraku i nastanku *ˆ* na nastavku. U svakom slučaju, problem g. na *-ov* u n. p. B bi trebalo još dodatno istražiti.

⁵⁶ Također i (za druge n. p.) *grījil/grīsi* — g. *grījov/grijev*, *medvèdi* — g. *medvedōv*, *kòrāci* — g. *korakōv*, *krāci* — g. *krakōv*.

⁵⁷ Tj. u Posavini *koñēm* pa analogijom *koñēm* (vidi dolje).

⁵⁸ Za Posavinu bismo prema I. **koñēm* (s duljenjem ispred sonanta) mogli odmah dobiti i g. **koñēv*, no to objašnjenje ne može stajati u drugim štok. govorima koji takva duženja nemaju.

⁵⁹ Teoretski je **koñēv* moglo dati i **koñēv* (na koncu konca, izvorni je oblik bio **kōñ*), međutim, možda je to izbjegnuto radi razlike prema *gradōv* u n. p. C.

⁶⁰ Pomak se izvorno očekuje i kod dugih osnova (**krāļēv* < **krāļēv*), kao što vidimo u nekim posavskim oblicima. Novoštok. *krāļēvā* je ujednačeno prema *krāļevi* itd.

⁶¹ Usp. i suvremeni odnos *komunìst/komùnìst* — g. *komunìstā/komùnìstā*.

S obzirom na to da se u novoštok. javlja mlađi nastavak *-ima* u dli. (stvoren od dvojinskoga *-ma* i veznoga *-i*- vjerojatno prema nominativnom nastavku *-i*) i naglasak je tu mlađi — *kònjima*, nevezan sa starijim naglascima koji su supostajali sa starijim padežnim nastavcima. Naglašeno novo *-ìma* zacijelo nastaje prema naglašenom *-àma* u *ā*-osnovama, a ulogu su mogle odigrati i analogije poput *koñi* : *koñi-ma* ⇒ *koñi-ma*⁶² (dakako, te analogije nije moglo biti u n. p. C gdje isto imamo *-ìma*).

Za naglasak staroga dativa množine u n. p. B vidjeli smo već gore primjere poput *snopôm* u Šaptinovcu. Posavski nam govori tu daju više informacija (s obzirom na čuvanje $\tilde{}$), usp. u Posavini: d. *koñêm*, *lugārôm*, *slīpcēm* itd. (Ivšić 1913/I:230). Isti je naglasak i u n. p. C: *sinovôm*. Zanimljivo je da se Ivšić nije upitao zašto u Posavini umjesto očekivana **koñêm* < **koñêm* u d. imamo i u n. p. B i u n. p. C neoakut.⁶³ Odgovor leži u analogiji s instrumentalom jednine (naglasak se I. i d. često u govorima jednake s obzirom na to da su im nastavci, unatoč posve različitim funkcijama, jednaki⁶⁴). Doduše, i u I. bismo očekivali **koñên* < **koñêm* (usp. hrv. stand. *kònjem*) u Posavini, a umjesto toga opet nailazimo na neoakut (usp. *psôm*, *snopôm*, *ocēm*, *svjedokôm*, *nōžēm*⁶⁵), no ondje, za razliku od d., možemo vidjeti odakle bi došao neočekivani neoakut. Neoakut dolazi analogijom prema *ā*-osnovama tj. ž.r. gdje se *-ôm* očekuje (od staroga **-ōv* ⇐ **-oū* ⇐ **-ojū* < **-ojū* u n. p. c). Dakle, *snopôm* dolazi analogijom prema *vodôm*. I tu, dakle, dolazi do poopćavanja istoga naglaska u različitim padežima istoga oblika: m.r. *-ôm*, ž.r. *-ôm* ⇒ m/ž.r. *-ôm*, jednako kao što nakon toga imamo: I. *-ôm*, d. *-ôm* ⇒ I/d. *-ôm*. Ovo objašnjenje neizravno potvrđuju i Ivšićeve riječi: »U glavnom se može reći, da se akcenat kao *nōžēm* čuje ondje,

⁶² S obzirom na proširenost oblika *kòñi* u i. (kao i mlađe *kòñima* i sl.), neće biti da je velika mogućnost da novo *koñima* postaje prema starijem i. **koñi*. Moguće je da je u nekim govorima na *koñima* utjecao i oblik **koñim* nastao preobrazbom staroga d. **koñêm*, no naravno ne u Posavini gdje u d. imamo **koñêm* ⇒ *koñêm*.

⁶³ Neoakut bismo fonetski od duljenja ispred dočetnoga sonanta očekivali samo u Sičama i Magić Maloj (te u Podravini, vidi gore), ali ne i u ostatku slavonskoga dijalekta gdje samoglasnik ispred sonanta u zatvorenom slogu dobiva $\tilde{}$ (npr. *dīm*, *sīr*).

⁶⁴ U psl. su se nastavak u I. i u d. razlikovali samo po dočetnom poluglasu (I. **-omъ*, d. **-omъ*), što se, dakako, u hrvatskom ne vidi. Naglasak im je pak u n. p. b bio isti (I. **popòomъ*, d. **popòomъ*), ali je u n. p. c bio različit (I. **bògomъ*, d. **bogomъ*). To je i dovelo do poopćavanja naglaska iz I. i u d. u nekim govorima u n. p. C, kao što ćemo vidjeti.

⁶⁵ Ivšić 1913/I: 222. Ivšić ni tu ne zamjećuje neobičnost toga što i tu stoji neoakut umjesto dugoga silaznoga naglaska. Baotić bilježi *snôm*, ali *snopôm*, *stolôm*, *mudracēm*, *životôm* (uz neobičnu varijantu *mudrācēm*, *živōtôm*), uz rjeđe *mudracēm*, *životôm*, *svjedokôm* (1979:165–166, 176). Moguće je da je Kostrč nije u potpunosti zahvatila posavska inovacija *-ôm* ⇒ *-ôm* u instrumentalu jd. n. p. B iako bi oblici s *-ôm* ondje mogli biti i sekundarni prema *dvōrēm*, *junākôm* (u Kostrču nema neoakuta nakon dužine).

gdje se govori *rūkôm*, a *nōžēm* ondje, gdje se govori *rūkôm*.⁶⁶ U svakom slučaju, takvo je jednačenje po naglasku prvo dvaju instrumentalâ jednine u različitim deklinacijama, a onda i instrumentala jednine i dativa množine (zbog jednakog oblika) zanimljivo i tipološki te daje lijepu potvrdu za naglasak tipa *grâdom* u d. (umjesto očekivana *gradòm) analogijom prema l. *grâdom* u nekim našim govorima.⁶⁷

U Posavini su lokativ i instrumental mn. uvijek izjednačeni: i. ima nastavak *-ī* (od starijega *-i),⁶⁸ a l. također *-ī* od starijega *-īh nakon gubitka glasa *h* (a to, dakako, od staroga *-īxъ).⁶⁹ Naglasak je tu u načelu uvijek na korijenu u n. p. B (kao što smo već vidjeli gore za Šaptinovac): *na kòñī*, *s kòñī*, *s nōžī*, *u rukāvī* (Ivšić 1913/I:231).⁷⁰ Takvi se stariji naglasci mogu naći i u nekim novoštok. govorima, dakako s pomaknutim naglaskom (npr. Orhovića li. *tāñūri*, *kòlāči*, *kòpāči*⁷¹).⁷² Dakle, posavski (i stariji štokavski) oblici ukazuju na starije *kòñīxъ. S obzirom na to da su se stari l. i i. izjednačili, posavski nam oblici zapravo ništa izravno ne govore o naglasku i. Ako je on bio *kòñī, bez obzira na podrijetlo takva naglasaka, izjednačivanje s l. moglo bi se lakše bilo dogoditi, ali do izjednačivanja je moglo doći čak i ako je praoblik ipak bio *koñī.

Poseban fenomen javlja se kod imenica (nekih) na *-ac* kojima osnova završava na *-l-*, *-n-* i *-v-*, tj. na sonant. Ondje se u množini javlja silazni naglasak na korijenu u n. p. B (efektivno $\hat{\ }$ zbog duljenja u zatvorenom slogu ispred sonanta), npr. *nòvac*, G. *nóvca*, D. *nóvcu* itd., ali n. *nòvci*, g. *nòvācā*, dli. *nòvcima*, a. *nòvce*. Tako još i: *kònac*, *lònac*, *lānac* te *stòlac*, *šténac*, *télac*, *vi-*

⁶⁶ Za pojedine je posavske govore tipično da *rūkôm* daje *rūkôm* (potonji je, dakle, mlađi oblik).

⁶⁷ Zanimljivo je da se neočekivana duljina u d. javlja i u kajk. Turopolju (Šojat 1982:391): d. *popēm*, *loncēm* (B); *vragēm*, *sinēm* (C), koji, čini se, nemaju veze s posavskim likovima (vidi dolje).

⁶⁸ Po Diboovoj bi teoriji (vidi dolje) duljina u i. bila analogijskom prema n. p. *c*, ali kako se u Posavini nastavak i. stapa s nastavkom l., gdje se duljina ionako u svakom slučaju i po svakoj teoriji očekuje, tu to nije posebno problematično.

⁶⁹ Prema tom starijem *-ī(h)* dobivamo i mlađi nastavak *-īn* (npr. dli. *kòñīn*) u Dalmatinskoj zagori s dugim *-ī-* i dodanim *-n* (od staroga d. *-mъ).

⁷⁰ Rjeđi oblici s dočetnim naglaskom kao *s koñī* nastaju, po svojoj prilici, analogijom prema n. p. C poput *sa zubī*. Prema starijem *kòñī* postaju i mlađi oblici kao *kòñīmal* / *kòñīma* (Ivšić 1913/I:231), kao i *kòñīma* s najnovijim nastavkom *-ima* (npr. Glogovica, moji podatci). Usp. i u Sungeru (Gorski kotar, moji podatci) *kòñī* ali dli. *kòñīn*.

⁷¹ Ivšić 1907:125.

⁷² Usp. u Kostrču (Baotić 1979: 166), s novim nastavkom, di(l). *snopòvīm* < *snopòvī < *snòpī, *dvòdòvīm*. Rjeđi oblici *snopòvīm*, *dvòrovòvīm* sekundarni su.

jénac itd.⁷³ Tu promjenu vidimo i u *mòmak* — *mòmci*.⁷⁴ Takav naglasak vjerojatno dolazi pod utjecajem staroga psl. naglasnoga tipa na *-ьci (dakle *novьci > *nòvьci > *nòvci*), koji se poopćio u množini riječi koje završavaju na sonant, umjesto tipa *-ьci koji vidimo drugdje (npr. u *vrápci*).⁷⁵ U štok. se, dakle, tip naglasaka *-ьc- čuva samo u množini nekih imenica na -ac, dok se u nekim čak. govorima poopćava i u jd. (G. tipa *krívca*, vidi dolje). Ulogu je u štok. tu mogao odigrati i utjecaj genitivâ mn. tipa *nòvācā*, *lānācā*, gdje se taj naglasak očekuje (usp. *vrābācā* prema *vrápci*) i u tipu *-ьci. Praktički isti fenomen vidimo u imenicama sr. r. kao *gòvno* — n. *gòvna*.

Višesložice n. p. B koje imaju običan vokal u zadnjem slogu imaju g. kao i jednosložice — usp. *živótā*, *čvóarā* i *kónjā*, *griježā*. Više o genitivu množine i naglasku vidi dolje. Za složeniju situaciju kod imenica s poluglasom/švaom/nepostojanim *a* u zadnjem slogu vidi dolje.

U vokativima je naglasak izvorno čelan: V. *kònju!*, *zàpovjednīče!*, v. *kònji!*, *zàpovjednīci!* prema G. *kònja*, N. *kapètan*.⁷⁶ To i danas dobro funkcionira u češćim primjerima, međutim u onim slučajevima u kojima vokativ nije tako čest javljaju se, logično, i sekundarni naglasci, npr. *poglaváru!* umjesto *pòglaváru!*, a u riječima se tipa *Dalmatīnac* umjesto starijega *Dālmatīnče!* javlja mlađe *Dalmatīnče!* (rijetko *Dalmātīnče!*), gdje se samo mijenja ' u ^ (kao u *krālju!* prema G. *králja*). U množini se u govornom jeziku i u pojedinim govorima u većini slučajeva može javiti i nominativni naglasak u v., s obzirom na to da je v. rjeđi od V. — usp. *junáci!* umj. *jùnāci!* i sl. No tu je, po svemu sudeći, riječ o razmjerno novim promjenama. Više o naglasku vokativa vidi u Stanić 1967.

Kod naglasaka je u n. p. B muškog roda važnu ulogu u kasnijem razvoju odigrao poluglas. Kod psl. tipa *lovьсь, *lovьсá kao odraz u štok. nalazimo *lovàc, *lòvcà. Kod psl. tipa *otьсь, *otьсá > *otьca (naglasak se pomiče s oslabjela poluglasa) nalazimo u nekim govorima stari tipa *otàc, *òca (što se onda dalje može ujednačiti u *otàc, *ocà ili *òtac, *òca). Kod riječi koje su u psl. imale suglasnički skup (u koji se tek sekundarno u hrv. umeće poluglas), također nastaje podskup n. p. B obrnut od *otàc/òca:

⁷³ U rjeđim se riječima, kao u posljednje četiri, češće javlja i isti naglasak kao u jd., dakle *vijénci* umjesto *vijēnci*. Ti su oblici zacijelo sekundarni (javlja se i *lònci* uz *lònci* itd.).

⁷⁴ Uz *mòmākā*, *lònācā*, *kònācā* javljaju se i varijante *momākā* (često), *lonācā*, *konācā* itd. Ivšić (1913/I:226f) bilježi jednom za Slavonski Brod čak i *novācā*.

⁷⁵ Usp. Дыбо 1981:146–148. Također vidi dolje.

⁷⁶ Isto vrijedi i za imena kao *Slávko* ili *Máte* koja u V. glase *Slāvko!* i *Máte!*. Na istoku se Slavonije i u Srijemu javljaju tu analogijom vokativi kao *Slávko!* bez promjene naglasaka, no to je inače posve neobično.

*Pètar — *Petrà (što se onda može ujednačiti u *Pètar — *Pètra) < *Pètrъ (naglasak ne može biti na dočetnom poluglasu) — *Petrà.⁷⁷ Tako prema jednostavnom osnovnom tipu *pòp — *popà naglasak u slučaju poluglasa može biti ili uvijek na kraju (*lovàc, *lõvcà) ili na početku u kosim padažima samo (*otàc, *òca) ili na početku samo u nominativu ako je poluglas sekundaran (*Pètar, *Petrà).

Čakavski (*kròv* — Novi Vinodolski⁷⁸, *kjûč* — Matulji⁷⁹)

<i>jednina</i>		<i>množina</i>	
<i>kratki korijen</i>	<i>dugi korijen</i>	<i>kratki korijen</i>	<i>dugi korijen</i>
N. kròv	kjûč ⁸⁰	n. krovì	kjûči
G. krovà	kjüčà	g. kròvìh/krovìh ⁸¹	kjüči
D. krovù	kjüčù	d. krovôn	kjüčôn
A. kròv	kjûč	a. krovì	kjüči
V. kròve		v. krovì	
L. krovì	kjüčè	l. kròvìh/krovìh	kjüčèh
I. krovôn ⁸²	kjüčôn	i. kròvi/krovì	kjüči

Usp. kod Križanića (1984:60): NA. *Krâl̂b*, G. *Krâl̂ba*,⁸³ DL. *Krâl̂bu*, V. *Krâl̂bu*, nav. *Krâl̂bi*, g. *Krâl̂bev*, d. *Krâl̂bem*, l. *Krâl̂bèh*, i. *Krâl̂bmi*. Kod Milčetića (1895:92): *stô*, G. *stolà*, D. *stolù*, n. *stolì*, g. *stòli*, d. *stolòm*, l. *stòlih*, i. *stòli*⁸⁴. Za vokative usp. u Dračevici (Šimunović 2009:36) V. *čèpe/u*, *spûžu*, v. *čèpi*, *spûži* (uz mlađe *spûži*) prema n. *čepì*, *spûži* te V. *tèžoku/tèžoče*, v. *tèžoci* prema N. *težòk*, n. *težòčì*.

U čak. u n. p. B nailazimo na naglasni obrazac s naglaskom na nastavku u većini oblika, odnosno s neoakutom (tj. kratkim silaznim naglaskom) na zadnjem slogu, ako nastavka nema (G. *pūtà* ali N. *pūt*).⁸⁵ Naglasak na korijenu javlja se još, međutim, u nekim slučajevima — u g., koji ima uglavnom sekundarne nastavke *-ih* (te mu se naglasak poklapa sa sta-

⁷⁷ Za to usp. kod pridjevâ *dòbrъ > *dòbar*, *dobró > *dobrò*.

⁷⁸ Беличъ 1909:217, Langston 2006:162.

⁷⁹ Moji podatci.

⁸⁰ Umjesto *kjûč jer u govoru nema neoakuta u zadnjem slogu.

⁸¹ Kao i u drugom primjeru, riječ je o sekundarnu (izvorno pridjevskom) nastavku *-ih*.

⁸² Duljina je, kao i u idućem primjeru, zbog dočetnoga sonanta.

⁸³ Križanić iza prednaglasne duljine ne označava posebno ".

⁸⁴ U Dubašnici je u mn. u potpunosti (osim u d. *stolôn*) poopćen " na korijenu prema gli. — dakle i na. *stòli*.

⁸⁵ Za n. p. B *o*-osnova m.r. u čak. usp. i Langston 2006:161–166, 266–267.

rijim oblikom l.)⁸⁶ ili *-ōv/ēv*,⁸⁷ u l. i i. (uglavnom).

Za izvorni genitiv mn. u čak. usp. na Braču g. *pōs 'pāsā'* (Šimunović 2009:34). U čak. se, kao i u štok. i kajk., u onim govorima koji imaju *-ōv/ēv*⁸⁸ u g., javlja oblik *koñêv > *kòñêv. Za postanak tipa *koñêv od starijega *kõñ vrijede, dakako, isti problemi kao kod štok. i kajk. (vidi gore). Čakavski što se tiče retrakcije tipa *koñêv > kòñêv (i *lopât > lòpât) nije jedinstven kao kajk. (gdje toga nikad nema) i štok. (gdje se to uvijek javlja). Jug čak. područja je tu kao štok., a sjever kao kajk. (iako na sjeveru u načelu slabo ima nastavka *-ov*). Usp. za povučen naglasak na Pagu *kòñev, pūžev*, Kali *nōžov, kruāļov*, na Vrgadi *pòpòv, svidòkòv, grīhòv, žūļev*, u Dračevici na Braču *težòkòv* itd. Za nepovučen naglasak usp. *koñuòv* u Brinju, *stupòv* na Rabu (Langston 2006:164), Križanić (1984:67) *Konpêv, Košêv, svidokòv, volòv*.⁸⁹ Za proučavanje je naglasaka nastavka *-ōv* u čak. nezgodno to što je on jako ograničen (ili nepostojeć) na jugu i sjeveru, gdje se umjesto njega javlja pridjevsko/lokativno⁹⁰ *-ī(h)*.

U lokativu i instrumentalu mn. se, bez sumnje, kao najstariji naglasci mogu uzeti oblici s naglaskom na korijenu, potvrđeni u mnogim govorima. Usp. u Jardasima i. *kòñī, vòlī* s korijenskim naglaskom i duljinom (uz l. *kòñêh*), u Dražicama i. *čèpi* (uz l. *čèpīh*), i. *kòsci* (uz l. *kòscīh*),⁹¹ Omišalj i. *vòli* (prema g. *vòlī* i l. *vòlīh*),⁹² u Matuljima i. *stòlī* (uz l. *stòlêh*) itd. No javljaju se i kolebanja, tj. dočetni naglasak analogijom prema n. p. C⁹³ ili dočetni na-

⁸⁶ U mnogim čak. govorima u g. dolazi do novog nastavka *-ī* ili *-īh* (te se tako g. stapa oblikom i naglaskom s l. ili i.) pod utjecajem pridjevskoga nastavka *-īh* i g. *i*-osnova na *-ī*. Usp. to s činjenicom da se u nekim štok. govorima (vidi dolje) u g. umjesto *-ā* javlja *-āh*.

⁸⁷ Zanimljiv je primjer iz Sungera, gdje pored g. *krāli* imam zabilježen g. *kòña* (!) (uz n. *kòñī*, dli. *kòñin*, a. *kòñe*). Tu je zacijelo riječ o starom g. *kõñ na koji je kasno našlo mlađe *-a*.

⁸⁸ *-ov* je dio stare osnove iz nastavka g. *u*-osnova koji se širi iz oblika kao *sinòv* (stara *u*-osnova), gdje se očekuje, kao novi nastavak g. umjesto nezgodnoga nultog morfema.

⁸⁹ Ali kod dugih *jārmov, dvòrov, pastīrov, gospodārov, grīhov, strīcev* (iznimka *stolpòv* je vjerojatno zbog Križaniću nenarodnog *-ol-* umjesto *-ū-*). Takva je razdioba po kraćini/duljini osnove uobičajena.

⁹⁰ U govorima koji imaju g. *-ī*, a l. *-ēh* će prije biti da je riječ o pridjevskom utjecaju (iako je genitiv mogao nastati i pod utjecajem starijega, palatalnog *-īh* koje je u međuvremenu u l. nestalo).

⁹¹ Langston 2006:162–163.

⁹² Vermeer 1984:357.

⁹³ Za sjevernočakavski u svakom slučaju izgleda kao da je najstariji korijenski naglasak, a da je dočetni naglasak u mnogim slučajevima analogija prema n. p. C, no nije uopće isključeno da je u nekim govorima (npr. u Križanića) dočetni naglasak i starijeg, psl. podrijetla (pri čem bi onda samo duljina nastavka bila posljedicom jednače-

glasak kao mogući odraz psl. varijante s dočelnim naglaskom (vidi gore). To se vidi u novljanskom l. *kròvîh* pored *krovîh* i i. *kròvi* pored *krovi*⁹⁴ (u l. kolebanje postoji i u n. p. C, vidi dolje). Za kolebanje usp. kod Nemanića (1883–1885): l. *pòpeh/popèh/popèh*, *òceh/ocèh/ocèh*, i. *pòpi/popì*,⁹⁵ na Grobniku (Lukežić–Zubčić 2007:81–82): gl. *petehîh/petèhîh*, *krovîh/kròvîh*, *pètkîh/pètkîh*⁹⁶ itd. Usp. u Senju kod kratkih osnova dli. *popîn* a kod dugih dli. *kljūčîn* te u Pagu *kòrîman* s mlađim nastavkom ali starim naglaskom (prema *čepîma(n)* u Dračevici). Za dočelni naglasak usp. Križanić (1984:69): i. *Orlí, Otcí, Ovni, psí, koncí, novcî, poslî, ognbí* prema i. *jârki, jârmi, klânci, nîmci, grîhmi, dvòrmi, klûčmi, pûtmî, nôžmi*⁹⁷ (prema i. *zubî* u n. p. C).

S obzirom na to da u čak. imamo u nekim govorima posvjedočeno *-ih* u l., ali *-i* u i. (u Omišlju čak i *-i* u i. uz *-î* u mlađem g. i *-ih* u l.), čini se da je za i. u čak. najbolje pretpostaviti kratak nastavak (uz naglasak na korijenu — bar za većinu govora), dakle izvorno l. **kòñîh* : i. **kòñi*. Dugo *-î* u i. n. p. B nastalo bi ili analogijom prema l. (i sekundarnom g.) *-ih* ili prema n. p. C, gdje je duljina prema Diboovoj teoriji bila pravilno očuvana.

Na Vrgadi se kod nekih imenica na *-ac, -ak* događa slično što i u štok. kod imenica tipa *nòvci*, a u Novom se naglasak veže na korijen u imenica n. p. B u množini kod imenica s nepostojanim *a* orćenito te uz to ide stari kolektivni nastavak *-a* umjesto uobičajenoga *-i*, usp. *kosàc* — n. *kòsca*, *svètàc* — n. *svèca* itd. (Langston 2006:165). Tu je vjerojatno također riječ o poopćenju psl. tipa s naglaskom **-ŭca* i sl. umjesto **-ŭcà* itd.

U štok. je i u većini čak. govora kod imenica na **-ŭcъ* (i nekih drugih sufiksa) poopćena psl. varijanta tipa **slěpъcъ*, G. **slěpъcà* (izvorno samo kod izvedenicâ od osnovnih riječi n. p. c), dok je varijanta tipa **čьpъcъ*, G. **čьpъcà* < **čьpъcà* (izvorno samo kod izvedenicâ od osnovnih riječi n. p.

nja s n. p. C). Na izvornost dočelnoga naglaska u n. p. B pokazuju više likovi s kratkim *-î* u i (po Diboovoj se teoriji u n. p. C tu očekuje *-î*) iako se i tu može pretpostaviti analogija i. **kòñi* ⇒ **koñî* prema drugim padežima (n. *koñi* i sl.), premda je to manje uvjerljivo.

⁹⁴ Kratko *-i/î* u n. p. B odgovara novljanskom kratkom *-i* u n. p. C koji ima sekundarni naglasak (i. *vlâsi*). Ako bi varijanta i. *krovi* bila sekundarna, kraćina bi se mogla objasniti prema kratkom *-i* i u n. p. C (što se po Diboovoj teoriji ne bi očekivalo — po njoj bi se nepostojanje dužine u n. p. C moralo tumačiti analogijom prema n. p. B).

⁹⁵ *-èh* je prema n. p. C, a *-èh* vjerojatno prema instrumentalnom *-î* (i nominativnom *-î?*). To bi *-î* onda pokazivalo staru varijantu n. p. B s naglaskom na kraju u i. (pod utjecajem bi se n. p. C očekivalo *-i*).

⁹⁶ ~ na korijenu je analogijom prema sekundarnim oblicima u n. p. C. U *dòlcîh* neoakut je od **dòlcîh*, duljenjem ispred sonanta.

⁹⁷ I opet s tipičnim križanićevskim naglaskom na korijenu samo kod dugih osnova.

b) nestala.⁹⁸ Usp. štok. *slijépac*, G. *slijépa*, *crnac*, G. *crnca* i čak. (Novi) *kosàc*, G. *koscà*, *svètàc*, G. *svècà* (usp. i kod Kašića⁹⁹ *Kolàç*, *Kolçà* i *Otàç*, *Otçà*). Međutim, na Braču/Hvaru/Visu je poopćen u čitavom nizu riječi (ne samo kod sufiksa *-ac*) upravo suprotan obrazac, onaj koji je drugdje nestao (iako ne dosljedno i uz neke dublete). Usp. iz Pitava na Hvaru (moji podatci): *krīvòac* — G. *krīvca*, *mōčàk* ‘mačak’ — G. *mōška*, *mūlàc* — G. *mūlca*, *sūdàc* — G. *sūlca*, *pētàk* — G. *pēlka*, I. *pēlkon*, *čtvōrtàk* — G. *čtvōrka*, *otàc* — G. *òca*,¹⁰⁰ *šīpàk* — G. *šīpka*, *kotòl* — G. *kòtla*, ali *dolàc* — G. *dōcà*, *kolàc* — G. *kolcà*, *pakòl* — G. *paklà*, *u_paklù*, *posòl* — G. *poslà* itd.¹⁰¹ Tomu fenomenu nalikuje i akcentuacija riječi tipa *pismo* na tom području (Brač/Hvar *pismo* < *pīsmo prema *pīsmò* < *pīsmò u ostatku čak. i u štok.).

Kajkavski (Velika Rakovica¹⁰²)

jédnina		množina	
kratki korijen	dugi korijen	kratki korijen	dugi korijen
N. vòl	pūž ¹⁰³	n. volì	pūžì
G. volà	pūžà	g. volòf	pūžof
D. volù	pūžù	d. volòm	pūžòm
A. volà	pūžà	a. volè	pūžè
L. volù	pūžù	l. vòli	pūži
I. volòm	pūžòm	i. vòli	pūži

U bednjanskom nailazimo na sljedeće oblike:¹⁰⁴ N. *kěń* ‘konj’, GA. *kjēñò*, D. *kjēñù*, L. *kjēñu* (usp. *gespedòre* ‘gospodaru’), I. *kjēñèm*, n. *kjēñì*, g. *kjēñev/keñàv* (usp. *gespedòrev*), d. *kjēñèm*, a. *kjēñà*, l. *kjēñe* (usp. *gespedòre*), i. *kjēñi* (usp. *gespedòri*). U Rožićevu Prigorju:¹⁰⁵ N. *vòl/vòl*, GA. *vòla*, DL. *vòlu*, I.

⁹⁸ Usp. Brozović—Ivić 1988:18, Дыбо 1981:146–148.

⁹⁹ Kašić 1604:30.

¹⁰⁰ U toj se riječi, koja inače u štok. općenito glasi *òtac/otàc*, G. *òca/ocà*, i u nekim drugim dalmatinskim govorima javlja naglasak *òtac*, G. *òca* (ili ujednačeno *òtac*, G. *òca*).

¹⁰¹ Hraste (1937:21) za Hvar bilježi G. *dòlca*, *kòlca*, *pàkla* ali *poslà*.

¹⁰² March 1981:253.

¹⁰³ Umjesto *pūž, u govoru nema neoakuta u zadnjem slogu.

¹⁰⁴ Jedvaj 1956:295. Valja reći da se u bednjanskom slog prije dočelnoga “dulji (kanovački naglasak).

¹⁰⁵ Rožić 1893-4/I:98–102. Rožićevo bilježenje <’> za neoakut zamijenjeno je uobičajenim znakom ~ (Rožićevo <`>, kako rekosmo, označava tromi “najvjerojatnije) ~. Neoakut na kraju riječi daje ^, a dočelni “povlači se na prethodni slog (kao <’/`>, *volà > vòla).

vòlom, n. *vòli*, g. *volòv*, d. *vòlom*, a. *vòle*, li. *vòli*.¹⁰⁶ U Ozlju u n. p. B imamo:¹⁰⁷ *stòl*, G. *stòla*, DL. *stòlu*, g. *stolòf*, li. *stoli*, ali li. *vòli*, *kòni* te *pùt*, G. *pùta*, g. *putòf*, li. *puti*, ali i g. *krâlef*, li. *krâli* te *seļâk*, G. *seļâka*, g. *seļâkof*, li. *seļâki*. Ivšić (1936:70,72) u osnovnoj kajk. akcentuaciji: li. *kòni(h)*, *vòli(h)*, *lõnci(h)*.

Ne osvrćući se na jednostavne, očekivane oblike s dočetnim naglasakom, u Velikoj Rakovici, dakle, vidimo sljedeća bitna obilježja n. p. B — u L. je naglasak na kraju (*volù*, *pūžù*), u g. je na kraju kod kratkih (*volòf*), a na korijenu kod dugih osnova (*pūžof*), a u li. i kod kratkih i kod dugih osnova imamo neoakut na korijenu (*vòli*, *pūži*). Bednjanski pak u L. ima neoakut na korijenu i kod dugih i kod kratkih osnova (*kýéne*, *gespedõre*), u g. ima dvojni naglasak kod kratkih osnova (*kýénev/keñâv*), a naglasak na osnovi kod dugih (*gespedõrev*), dok u li. i kod kratkih i kod dugih osnova imamo neoakut na korijenu (*kýéneli*, *gespedõreli*). Ozaljski se pak u L. slaže s V. Rakovicom (*stòlu*), u g. kod kratkih osnova ima naglasak na kraju (*stolòf*), a kod dugih oboje (*putòf*, *krâlef*), dok u li. ima ili odraz neoakuta na korijenu kod dugih i kratkih osnova (*vòli*, *krâli*) ili naglasak na kraju (*stoli*, *puti*).

Ovdje dajemo tablični pregled svih oblika i rekonstrukciju općega kajk. obrasca koji se može rekonstruirati:¹⁰⁸

	V. Rakovica	Bednja	Ozalj	opći kajk.
L. (kratki/ dugi)	volù/pūžù	*kònu/ gospodâru	*stolù	*stolù/krâļù
g. (kratki)	*volòv ¹⁰⁹	*koñêv/kõñev	*stolòv	*volòv
g. (dugi)	pūžof	*gospodârov	*krâlev/putòv	*krâlev < *krâļev
li. (kratki)	vòli	*kòni(x)	*vòli(x)/stoli(x)	*kòni(x)
li. (dugi)	pūži	*gospodâri(x)	*krâli(x)/puti(x)	*krâli(x)

U lokativu jd. najarhaičnijim se čini oblik posvjedočen u V. Rakovici i Ozlju — jednostavan dočetni naglasak. Bednjanski poopćeni neoakut na korijenu je zacijelo analogija prema dugim osnovama n. p. C (usp. bednjanski L. *grãode, V. Rakovica *grãdu*), gdje se takav naglasak očekuje, vidi do-

¹⁰⁶ Za duge osnove usp. *šâp* 'štap', G. *šâpa* itd. (svi ostali padeži imaju $\tilde{}$). Za kratke osnove usp. i li. *kòni* te g. *kòni* i *kõnev* (s $\tilde{}$ prema dugim osnovama). Riječ *pòp* ima u l. *popi* prema n. p. C, a u i. *pòpi* prema ostalim padežima. Sudeći prema Rožičevu opisu, većina je imenica stare n. p. b (kao *grèb*, *grèzd*, *pòd*) izgubila neoakut u li. i ujednačila $\tilde{}$ ondje (:98–99), čuvajući samo dočetno *-òv/èv* u g. Kako se naglasak povukao na korijen, tako su se te imenice stopile s mnogim imenicama stare n. p. a (vidi gore).

¹⁰⁷ Težak 1981:255, 257. U Ozlju se povlačenjem naglaska dobiva kanovački (*stòla* < *stolà), a neoakut daje $\tilde{}$ (*pùt* < *püt).

¹⁰⁸ »Rekonstrukcija« je, jasno, uvjetna i ne pretpostavlja nužno postojanje jednog, jedinstvenog »prajakavskog«.

¹⁰⁹ Ne možemo biti sigurni stoji li *volòf* za *volòv ili *volòv.

lje. Analogijom prema kratkim osnovama n. p. C treba objašnjavati samoborski¹¹⁰ L. *na_ognû*¹¹¹ (usp. V. Rakovica L. *ognû*).

Što se tiče genitiva mn., tu najarhaičnije izgleda bednjanski *keñâv* < *koñêv (čemu odgovara štštok. *kõñêv* u Posavini i čak. *kõñêv/koñêv*). Neoakut na dugoj osnovi bi bilo rezultat Ivšićeve retrakcije *krāļêv > *krāļev nakon unošenja duljine ispred cirkumfleksa. To potvrđuju i Pergošićevi naglasci¹¹²: *konięu* /koñêv/, ali *dylou* /dēlov/, *kuaarou* /kvârov/, *kotaarieu* /kotârjev/, *kuupczeu* /kūpcev/, *βuudczeu* /sūcev/. Sâm naglasak *koñêv, kao ni u štštok/čak., nije posve jasan. Naglasci *volôf* u V. Rakovici, *stolôf* u Ozlju, *popôv* kod Rožića mogu biti ili izravan odraz staroga *-ôv ili analogija prema *-ôv u n. p. C. Ozaljski *putôf* analogija je prema kratkim osnovama i/ili n. p. C (usp. g. *šâpov* kod Rožića). U li. svi govori jasno upućuju na dugi neoakut na korijenu i dugih i kratkih osnova (ozaljski *stolî*, *putî* je analogija prema n. p. C). Tu je zacijelo riječ o ranoj analogiji pri kojoj *vôli(x) nastaje analogijom prema *krāļi(x), gdje se dugi neoakut i očekuje. Vjerojatno se dugi neoakut shvatio kao marker l/i. općenito. Takav se transfer dugoga neoakuta u kratke osnove u kajk. može vidjeti i drugdje (primjerice u n. sr. r. — *sêla*, *čêla*). Ne dolazi u obzir mogućnost da je kratki neoakut pravilno dao ~, usp. u Velikoj Rakovici oblike poput *môreš*, *lâžem*, *sêlim*, gdje se vidi da stari kratki neoakut daje ~.

U genitivu mn. u V. Rakovici vidimo razdiobu po duljini osnove — kratke osnove imaju naglasak na kraju (*volôf*, *ognôf*) a duge na osnovi (*pūžof*, *jârmof*, *kotâčof*). Slično je, premda ne jednako, u n. p. C (*bogôf* ali *grâdof/gradôf*). Oblik *grâdof* u n. p. C postaje analogijom prema *pūžof* (B) umjesto starijega *gradôf*. Isto se to vidi i u Bednji gdje prema izvornom *gradŷev* < *gradôv imamo i sekundarno *grôdev*, analogijom *gespedôrev* (B). Što se tiče bednjanske varijante *kŷeñev*, tu je očito riječ o analogiji prema *gespedôrev*.

Za naglasak tipa *popêtm* (uz očekivano *pôpem* < *popêtm) u Turopolju (Šojat 1982:391) vidi dolje. Riječ je o analogiji prema n. p. C.

Za razliku od štštok. i čak., kod kajk. nema nekih osobitosti vezanih uz imenice sa sufiksom *-ьць osim u g., usp. bednjanski *stŷelêc* 'stolac', G. *stŷelcò*, n. *stŷelcì*, ali g. *stŷelcev* (nema drugu varijantu za razliku od *kŷeñev*). Usp. kod Ivšića (1936:72) g. *lônec*, *kônec* prema n. *loncì*, *koncì*. Taj naglasak

¹¹⁰ Ivšić 1936:71.

¹¹¹ Prema Diboovoj se teoriji (vidi dolje) u n. p. C tu očekuje dug nastavak iako nije jasno zašto bi tu bio ~, a ne ~ kao drugdje.

¹¹² Ivšić 1937:188,190. Valja reći da Pergošićevo bilježenje ukazuje samo na duljinu (a samim time, u većini slučajeva, i naglašenost sloga), ali ne i na intonaciju. Nju Ivšić pretpostavlja na osnovi podataka iz drugih, suvremenih kajkavskih govora.

kao da odgovara štok. *lònācā, kònācā*, ali s tipičnim kajk. sekundarnim ~ umjesto " < * ` . Međutim, taj naglasak nije posve jasan (usp. i li. *lōnci(h)*).

Usp. u slovenskom:

N. *kōnj*, GA. *kónja*, D. *kónju*, L. *kōnju*, *stólu*, *gréhu*, I. *kónjem*
 n. *kónji*, g. *kōnj*, d. *kónjem*, a. *kónje*, l. *kōnjih/kōnjih*¹¹³, i. *kōnji*
 NA. dv. *kónja*, DI. *kónjema*

U sln. l. *kōnjih* i i. *kōnji* vidimo pravilan odraz neoakutiranoga *ò (kao i u g. *kōnj*)¹¹⁴, a varijanta *kōnjih* u l. postaje analogijom prema n. p. A tj. prema riječima tipa *brātih* (gdje pak također postoji i sekundarno *brátih*). Jednako tako imamo i sekundarno l. *kovāčih* i i. *kovāči* umjesto starijega l. *kováčih* i i. *kováči*¹¹⁵. Sln. L. *kōnju* postaje analogijom prema n. p. A (pri čemu se u vokal duži, tj. postaje zatvoren), a mogao je utjecati i analoški l. *kōnjih*. Izvor- ni se naglasak vidi u L. *stólu*¹¹⁶, *gréhu*, *kováču*.

n. p. B: *bik'* (> B), *bob'* (psl. *b/(d)*¹¹⁷), *bok'* (B/C, psl. *d*), *bor'* (B/C, psl. *b/d*), *brěšt'* (i C:, psl. *b/d*), *but'*, *čep'*, *dažd'*, *děľ'* 'dio' (rijetko > C:), *dol'* (B/C, > C:, psl. *d*), *dud'* (turcizam), *dvor'* (> B:), *džep'* (turcizam), *ďāk'*, *ďon'* (turcizam), *gāj'* (B:/C:, psl. *b/d*), *glog'* (B/C, psl. *b/d*), *gospodār'*, *grěh'*, *grob'* (psl. *b/d*), *gřm'* (B:/C:, psl. *b/d*), *gvozď'* (B/C, psl. *b/(d)*), *hmelj'* (psl. *b/d*), *hrāst'* (psl. *b/d*), *Hrvōt'*, *hūm'* (psl. *b/d*), *jāram'*, *ječam'* (i A), *jěž'* (< *B, > C:), *kabal'* 'kabao', *klīp'* (> C:), *klobūk'*, *kljūč'*, *kolāč'*, *konj'*, *koš'*, *kotāč'*, *kotal'* 'kotao', *kovāč'*, *krālj'*, *križ'* (psl. *d/b*), *krov'* (B/C, psl. *b/d*), *krt'* (> A), *kuk'* (> C:), *kūt'*, *kvār'* (> C:), *lav'* (> A), *lemeš'*, *leš'* (turcizam), *lěk'* (> C:, psl. *b/d*), *lūg'* 'pepeo', *mač'* (> A), *mak'* (< A), *mālj'*, *nož'* (kračina u kajk., u štok. i čak. > B:), *ocat'*, 'oganj'¹¹⁸ (> A) (izvorno *i*-osnova), *okvīr'* (i C:), *oral'* 'orao', *osal'* 'orao', *otac'* (i 'otac A), *ovan'*, *ovas'*, *pakal'* 'pakao', *panj'* (> B:/C:), *papar'*, *pas'*, *pastīr'*, *pěsak'*, *pětak'*, *pětal'*, *plāst'*, *plāšt'* (> C:), *pod'* (psl. *b/d*), *pop'*, *posal'*, *prišt'* (> C:), *pūt'* (izvor-

¹¹³ Oblici poput *groběh*, *snopěh* sekundarni su i nastaju analogijom prema n. p. C.

¹¹⁴ Naravno, u oba bi se slučaja moglo raditi i o odrazu *ō kao u kajk.

¹¹⁵ Za oblike usp. npr. Toporišić 2004:287. Problem je u sln. što je odraz staroga akuta (*brāta* < *brāta) jednak odrazu dugoga neoakuta (*kovāčih* < *kovāčihъ) i odrazu kratkoga neoakuta (*kōnjih* < *kōnihъ) pa se taj drugi može naknadno poistovjetiti s odrazom staroga akuta te dobiti sekundarni neocirkumfleks u određenim pozicijama. Takvo je poistovjećenje, dakako, nemoguće u kajk. jer se ondje jasno razlikuju odrazi staroga akuta i staroga neoakuta.

¹¹⁶ Usp. u L. varijatne od *bōj* — *bōju* (izvorno), *bōju* (analogijom prema n. p. A), *bōju* (analogijom prema n. p. A i s duženjem vokala). Usp. Stankiewicz 1993:49–50.

¹¹⁷ U davanju psl. paradigama vodimo se uglavnom rekonstrukcijama ruske akcentološke škole te pritom bilježimo i tzv. naglasnu paradigmu *d*, no ne ulazimo pritom u pitanje što je n. p. *d* zapravo bila (usp. Kapović 2008:7).

¹¹⁸ I *ōgañ* i *ōgañ*. Izvorno je *ōgañ, G. *ogriā (usp. Orubica *ōgāñ*, G. *ōgña*) pa se odatle ujednačava *ōgañ* — *ōgña* ili *ōgañ* — *ōgña*, usp. Kapović 2006a:32.

no *i*-osnova), *pūž'* (> C:), *rāžanj'*, *Rīm'*, *rob'* (> A), *rukāv'*, *san'* (psl. *d?*), *seljāk'*, *skūt'*, *slon'*, *smēh'* (> C:), *smrēč'*, *snop'*, *sokol'* (B/C, psl. *b/d*), *som'* (psl. *b/d*), *stēnj'*, *sūd'* 'sudište'¹¹⁹, *stol'*, *strīc'*, *strop'* (psl. *b/d*), *stūp'*, *svāk'*, *sv'ekar* (> A¹²⁰, psl. *d*), *svēdok'*, *šav'* (> C:), *štāp'*, *štīt'* (> B), *težāk'*, *top'* (turcizam), *tṛn'* (> C:), *trūd'* (> C:; psl. *b/d*), *tvor'*, *vīr'*, *vojnik'*, *vol'*, *vonj'* (B/B:/C/D), *vrābac'*, *vrāč'*, *vrč'* (< A, psl. *a*), *vrh'* (B/C:/D, psl. *d*), *vt'* (< A, psl. *a*), *zglob'*, *zidār'*, *žīr'* (B:/C:; psl. *c*), *život'*, *žūlj'* (> C:).

U govorima u kojima $\tilde{> \hat{}}$ može lako doći do miješanja n. p. B: i n. p. C: jer je npr. *lijēk* < *lijĕk* = *svijēt* pa tako dobivamo npr. *lijĕk*, *lijĕka* umjesto *lijēk*, *lijĕka* i sl. Jednako tako kratke imenice n. p. B mogu prijeći u n. p. A — *lāv'* = *r'āt* pa analogijom *l'āva* prema *r'āta* umjesto starijega *lāv'a*. Promjena je B > A ipak rijetka, promjena je u suprotnom smjeru (A > B) mnogo češća.

3. naglasna paradigma c

Praslavenski

jednina

kratki korijen

N. *bògъ

G. *bòga

D. *bògu

A. *bògъ

V. *bòže

L. *bòžě

I. *bògomъ

dugi korijen

*gòrdъ

*gòrda

*gòrdu

*gòrdъ

*gòrde

*gòrdě

*gòrdomъ

dvojina

kratki korijen

N. *bòga

G. *bogù

D. *bogomà

A. *bòga

V. *bòga

L. *bogù

I. *bogomà

dugi korijen

*gòrda

*gordù

*gordomà

*gòrda

*gòrda

*gordù

*gordomà

množina

kratki korijen

n. *bòzi

g. *bògъ

d. *bogòmъ¹²²

a. *bògy

v. *bòzi

l. *božěxъ

i. *bogý

dugi korijen

*gòrdi

*gòrdъ¹²¹

*gordòmъ

*gòrdy

*gòrdi

*gorděxъ¹²³

*gordý

N. p. *c* jest tzv. pomična naglasna paradigma. U psl. je u n. p. *c* naglasak u

¹¹⁹ Prema *sūd* — *sūda* vrlo često dolazi sekundarni n. *sūdovi* (prema n. p. C).

¹²⁰ *Svēkar* — *svēkra* u *svēkar* — *svēkra*. Usp. npr. u Sičama (moji podatci) *svēkār*, *svēkra*.

¹²¹ Od starijega *bogъ, *gordъ.

¹²² Od starijega *bogomъ, *gordomъ.

¹²³ Od starijega *božěxъ, *gorděxъ.

nekim padežima na korijenu (čeonu naglasak), a u drugima je na zadnjem slogu. Oblici se sa silaznim naglaskom na prvom slogu često interpretiraju kao nenaglašeni oblici, a za njih je tipično da se naglasak ostvaruje na apsolutnom prvom slogu, što znači da preskače na prijedloge i veznike koji se ispred dotične riječi nađu (*nî bogъ, *òť boga).

Usp. pomičnu paradigmu u ruskom (premda postoje i inovativniji obrasci):

N. бóг, G. бóга, D. бóгу, A. бóга, L. бóге¹²⁴ I. бóгом
 n. бóги¹²⁵, ga. бо́гов, d. бо́гам, l. бо́гах, i. бо́гами

U ruskom se u nekim primjerima još čuva i preskakanje naglaska, usp. rus. *á_зуб, á_зопод* (hrv. *zà_zúb, zà_grād*) itd.

Štokavski

<i>jednina</i>		<i>kratka množina</i>	
<i>kratki korijen</i>	<i>dugi korijen</i>	<i>kratki korijen</i>	<i>dugi korijen</i>
N. bōg	grād	n. rōzi	mrāvi
G. bōga	grāda	g. rōgā	mrāvā
D. bōgu	grādu	d. rōzima	mrāvima
A. bōga	grād	a. rōge	mrāve
V. bōže	grāde	v. rōzi	mrāvi
L. bōgu	grādu	l. rōzima	mrāvima
I. bōgom	grādom	i. rōzima	mrāvima

<i>duga množina</i>	
<i>kratki korijen</i>	<i>dugi korijen</i>
n. bōgovi ¹²⁶	grādovi
g. bogóvā ¹²⁷	gradóvā ¹²⁸
d. bogòvima ¹²⁹	gradòvima ¹³⁰
a. bōgove	grādove
v. bōgovi	grādovi
l. bogòvima	gradòvima
i. bogòvima	gradòvima

¹²⁴ Usp. L. *zópode*, ali *zopodý* (~ čak. L. *grāde*, ali *grādù*).

¹²⁵ Oblici poput *дпрѣ* sekundarni su.

¹²⁶ Mlađi je naglasak *bōgovi*, analogijom prema n. p. B.

¹²⁷ Mlađi je naglasak *bōgōvā*, ujednačeno prema n., a. i v. Prema mlađem n. *bōgovi* ide g. *bōgōvā* (ili *bōgōvā*). Za stariji naglasak *bogóvā* usp. kod Starčevića *bogóvah* (1812:28).

¹²⁸ Mlađi je naglasak *grādōvā*, ujednačeno prema n., a. i v.

¹²⁹ Mlađi je naglasak *bōgovima*, ujednačeno prema n., a. i v. Prema mlađem n. *bōgovi* ide *bōgovima*. Za naglasak *bogòvima* usp. kod Starčevića *bogòvim* /*bogòvim*/ (1812:28).

¹³⁰ Mlađi je naglasak *grādovima*, ujednačeno prema n., a. i v.

Odrasak je psl. n. p. *c* u štok. naglasna paradigma s pomičnim naglaskom (u kojoj se pomičnost sekundarno može izgubiti). Kao i u psl., naglasak varira između čeonoga naglaska na prvom slogu koji preskače na prethodni slog (*bòga*, *òd boga*, *prèko mosta*, *nà mòst*, *pòd nosom* itd.)¹³¹ i naglaska na kraju riječi (kada je riječ o starim padežnim nastavcima). Kod novoga je dli. na *-ìma*¹³² nepočetni naglasak/ovisak sveden, prirodom novog nastavka, na unutrašnji slog (umjesto zadnjega). Na početnim se slogovima u jednini javlja $\grave{}$ (kod kratkih osnova) i $\acute{}$ (kod dugih osnova), npr. G. *nòsa* ali *gràda*. U kratkim se osnovama u N. događa morfološki uvjetovano duljenje (*bòg* < **bògь* prema G. *bòga*, D. *bògu* itd.), a u trosložnim se oblicima u množini $\acute{}$ krati u $\grave{}$ (*sìnovi* < **sýnove*, vidi Kapović 2008:13). Kraćenje bi se očekivalo i u I. poput *gràdom* (trebalo bi biti **gràdòm*, kao *mlàdòst*), no tu je $\acute{}$ zadržan analogijom prema drugim padežima gdje se kraćenje ne očekuje.

U nominativu jd. *o*-osnova (a također i *i*-osnova, usp. **kòstь* > *kòst*) stari psl. * $\acute{}$ u svim se hrv. narječjima i u sln. u jednosložnim riječima dulji u $\acute{}$: npr. **bògь* > *bòg*, **nòsь* > *nòs* (usp. sln. *bòg*, *nòs*). Zbog dotičnoga se duljenja u hrv. i sln. u N. stapaju stare kratke i duge osnove: usp. hrv. *bòg*, sln. *bòg* < **bògь* i hrv. *zùb*, sln. *zòb* < **zòbь*. U sln. razlike nema ni u kosim padežima zbog progresivnoga pomaka cirkumfleksa, usp. sln. G. *bogà* = *zobà*, dok se u hrv. razlika čuva, usp. hrv. G. *bòga* < **bòga* : *zùba* < **zòba*. S obzirom na to da je riječ o * $\acute{}$, to se, očito, događa samo u n. p. *c*. U štok. se to duljenje događa i u nenaglašenom slogu: npr. **gòvorь* > *gòvòr*. Stoga se za štok. pravilo može definirati ovako: u N. se *o*- i *i*-osnova n. p. *c* uvijek dulji posljednji slog osnove (tj. slog ispred nastavka *-ь/ь)¹³³. Za čak. nije sigurno događa li se to duljenje i u nenaglašenom slogu (vidi do-

¹³¹ Skakanje se u zapadnoštok. u mnogim govorima dobro drži u jednini, ali se kod množinskih, dužih, oblika poput n. *gràdovi*, a. *sìnove* itd. često gubi zbog tendencije gubljenja čeonosti naglaska kod višesložicâ (jednako kao što se preskakanje tipa *ù nogu* puno bolje drži od preskakanja tipa *ù visinu*). Valja reći da preskakanje naglaska nigdje, čini se, nije potpuno beziznimno. Čak i u govorima i u kojima se je jako dobro očuvalo može u nekim slučajevima izostati. Ipak ima govora u kojima se u uobičajenim kolokacijama, tipa *ù gràd*, javljaju gotovo isključivo samo oblici s preskakanjem. Fenomen bi preskakanja u spontanu govoru valjalo detaljno istražiti u svakom pojedinačnom govoru.

¹³² Vidi gore, pod n. p. B, za njegov nastanak.

¹³³ Valja reći da je takvih primjera (n. p. *c* s kratkim sufiksom) jako malo — u načelu su tu samo *gòvòr* i *kòkòt*, s tim da primjer *gòvòr* i nije jako pouzdan jer bi i staro **gòvor* u štok. dalo *gòvòr* duljenjem tipa *kàmèn* ispred dočetnoga sonanta (vidi gore). Upravo zbog spomenutog duljenja nisu pouzdani ni drugi primjeri s dočetnim sonantom. Riječ je *kòkòt* pak razmjerno rijetka tj. nije posvjedočena u mnogim govorima (umjesto nje se rabe *pijétao*, *pijévac*, turcizam *òròz/òroz* ili sl.).

lje), u kajk. nema zanaglasnih duljina, a u sln. se stari cirkumfleks pomiče na sljedeći slog kada on postoji (sln. *govôr*). Poluglas se dulji u naglašenom slogu (**dъхъ* > *dâh*)¹³⁴, ali ne i u nenaglašenom (**šърътъ* > *šâpat*)¹³⁵. Jedno je moguće objašnjenje¹³⁶ da je to zato što bi duljenje nenaglašenog poluglasa tu, pored uobičajene smjene kod nepostojanoga *a* (*a/ø*), stvorilo i dodatan obrazac smjene *ā/ø*, a to bi onda stvorilo razliku i prema uobičajenom obrascu nepostojanoga *a* u n. p. A i B (npr. u riječima tipa *dòruč-a-k*, *dòruč-ø-ka* i *rúč-a-k*, *rúč-ø-ka*). Poluglas se ne dulji ni u pridjevima n. p. *c* kao **čъстънъ*, **gôldънъ* > *čâstan*, *glâdan*. U svakom slučaju, neduljenje poluglasa treba, po svojoj prilici, objašnjavati nekom vrstom rane analogije.

Dotično se duljenje često naziva kompenzatornim duljenjem zbog ispadanja poluglasa. Lako je moguće da je upravo ispadanje slaboga poluglasa pokrenulo to duljenje¹³⁷, te da je tu doista riječ o duljenju u zamjenu u pravom smislu riječi, no valja reći da je uvjet za takvo duljenje bio da riječ ima cirkumfleks (**˘* ili **˘*) na prvom slogu (tj. da pripada n. p. *c*). Treba napomenuti da duljenja zadnjega sloga nema u I. *vûkom*, *něbom*, no to bi moglo biti analogijom prema *popòm* (B), *bràtom* (A), *selòm* (B).¹³⁸ Stoga se može (bar za štok.) postaviti općenito pravilo: zadnji se slog u nenaglašenim riječima (tj. riječima s početnim **˘* i **˘*) koje su završavale poluglasom dulji (poluglas se pak dulji samo u jednosložicama¹³⁹, bilo to zbog kakve analogije ili čisto fonetski).

Dativ jd. izvorno ima čeonu naglasak — *grâdu*, a isti takav naglasak ima i izvorni lokativ jd. **gôrdě* (posvjedočeno u čak. *grâde*). U štok. je, a i u dosta kajk. i čak. govora, umjesto starijega lokativnoga *-ě* preuzet nastavak *-u*

¹³⁴ U riječi *dâh* duljina je sekundarno prenijeta i na ostale oblike u jd. (*dâha* umjesto **dâha*) iako se izvorna duljina u kosim padežima, jasno, na starom **ъ* ne može očekivati (oblici tipa *dâh* sekundarni su, kao *dûh* prema starijem *dûh* itd., zbog utjecaja nestabilnoga glasa *-h*). Jedini je drugi takav primjer, s poluglasom, **mъхъ* > *mâh*, G. *mâha* (uz sekundarno *mâha* i sekundarno *mâh*, vidi npr. ARj). Tim se dvama primjerima pridružuje i **děнь* > *dân* (izvorno *n*-osnova). Oblik *dâna*, s duljinom prema NA., zamjenjuje starije *dně*.

¹³⁵ Usp. i **nôgrътъ* > *nòkat*, **ôlkътъ* > *lâkat*. To su izvorno *i*-osnove no danas su u hrv. *o*-osnove.

¹³⁶ Kapović 2005:53.

¹³⁷ Na koncu konca, to se duljenje i događa u novonastalim zatvorenim slogovima koji postaju zatvoreni upravo zbog ispadanja dočetnih poluglasa.

¹³⁸ Dakle, *vûkom* analoški je oblik ne samo po nekraćenju *˘* (vidi gore), nego i po uklanjanju očekivane duljine s nastavka (**vûkôm* kao **gòvôr*). Tražimo li fonetsko objašnjenje dotičnoga duljenja, nema smisla ograničavati to duljenje na neki način morfološki pa reći da se ono događa u N. ali ne i u I. (tim više što u I. ionako trebamo ujednačavanje zbog neočekivanoga izostanka pokrate *˘* u *˘* kod dugih osnova).

¹³⁹ Tj. jednosložicama koje nastaju otpadanjem slaboga poluglasa na kraju riječi.

iz *u*-osnova koji je, za razliku od staroga nastavka, bio visan, tj. naglašen u n. p. c (*synù)^{140, 141}. Međutim, tu visnost novoga lokativnoga nastavka *-u* (prema nevisnosti dativnoga *-u*) ne preuzimaju sve imenice, nego se događa razdioba po značenjskom ključu (i po rodu). Visno *-u* imaju imenice koje znače neživo (*na_mòstu*, *u_grádu*, *po_nòsu*), ali ne i imenicu koje znače živo (*ò_bogu*, *ò_zěcu*, *ò_vūku*). To se dobro vidi kod imenice *vrâg* kada znači 'sotona' (*ò_vrâgu*) i kada znači 'nesreća' (*k'o_po_vrâgu*). Isto tako i kod riječi *člân*, koja ima L. *člânu* kada znači neživo (kao član zakona ili sl.) i L. *člânu* kada znači živo (kao član skupine i sl.).¹⁴² Kod imenica sr. r. izvorno *-u* nije visno (*nâ_polju*) iako u nekim govorima može postati (usp. u Dalmaciji često *na_móru* umjesto *nâ_mōru*).

Izvorno smo, dakle, imali situaciju da je prema starom čeonom naglasku kod starih oblika s *-ě/i došlo do novih paralelnih oblika na *-u koji su sa sobom, iz *u*-osnova, donijeli naglašenost nastavka (*-û*). Ta je visnost nastavka, donijeta iz *u*-osnova, prevladala u većini oblikâ, ali su imenice koje znače živo i imenice srednjega roda zadržale čeonost naglaska u L., bilo da je to prema starijim lokativnim oblicima na *-ě/i, bilo analogijom prema D. i ostalim padežima u jd. Tu je zacijelo riječ o ranom semantičko-morfološkom razgraničavanju različitih postojećih naglasnih varijanata. Takav se sustav onda dalje mogao mijenjati, kako ćemo vidjeti u nastavku.

Izvorno se dakle dativ jd. *grâdu*, *nòsu* razlikuje od lokativa jd. *grádu*, *nòsu*.¹⁴³ To se, međutim, u pojedinim govorima često ujednačuje, te dobivamo DL. *grádu*, *nòsu* s poopćenjem lokativnoga naglaska i u D.^{144, 145} (slično je i u *ā*-osnovama, donekle i u *i*-osnovama, usp. D. *dūši*, *nòći*, L. *dúši*,

¹⁴⁰ Zanimljivo je da upravo ta riječ, najčešća *u*-osnova, danas u hrv. ima L. *sînu*, s obzirom na to da je riječ o imenici koja znači živo. Trebalo bi pretpostaviti da je to sekundarno i da je tu visnost nastavka kasnije uklonjena ravnajući se po novom semantičkom principu razdiobe visnosti/nevisnosti naglaska.

¹⁴¹ Prema Diboovoj bi se teoriji (vidi dolje) očekivao dug odraz kod naglašenog psl. L. *-u. To je posvjedočeno u nekim kajk. oblicima (vidi dolje za *-û*), a skraćeno bi *-û* u štok. i čak. onda valjda trebalo tumačiti analogijom prema n. p. B, gdje bi se kraćina očekivala. U okviru se tradicionalne teorije pak, po kojoj se sve duljine u zadnjem otvorenom slogu krata, kajk. *-û* (a onda i kajk. naglasak tipa *grâdu* u L., vidi dolje) ne može nikako objasniti.

¹⁴² U nekim se govorima kao nežive imenice ponašaju i riječi za male životinje i kukce, kao *cřv* i *mřāv* (Stankiewicz 1993:123f).

¹⁴³ Usp. za Imotsku krajinu i Bekiju (Šimundić 1971:96) D. *grâdu* — L. *grádu*, za što Šimundić veli: »U njima je [imenicama tipa *grad*, op. M.K.] ujedno i najbolje očuvano akc. razlikovanje dat. i lok. jd. gdje rijetko dolazi do zamjene«.

¹⁴⁴ Vidi Benić 2009 za naglasak D/L.

¹⁴⁵ U Osijeku se, primjerice, kod dugih osnova ujednačava naglasak L. (DL. *grádu*), ali se kod kratkih ujednačava naglasak D. (DL. *mòstu*) (Benić 2007:12).

nòci)¹⁴⁶. Visnost se u lokativu jd. često gubi u dvosložicama n. p. C s nepostojanim *-a-* pa onda imamo sekundarni L. *lâktu, nõktu, mõzgu, búbñu, pļũsku* umjesto *lâktu, nõktu, mõzgu, búbñu, pļũsku*.¹⁴⁷

Višesložne riječi također imaju razliku D. i L. izvorno, npr. D. *gòvoru*, L. *govòru* (naravno, opet samo kod neživih, usp. DL. *gòlũbu*). Tu se, međutim, u najnovije vrijeme u velikom broju govora, za razliku od jednosložica *câ* kao *grâd*, ujednačava čeonu dativni naglasak (isto se događa i u mn. — g. *gòvòrã* umjesto starijega *govòrã*, dli. *gòvorima* umjesto starijega *govòrima*, vidi dolje) pa dobivamo DL. *gòvoru*. Stariji se naglasak kod višesložica u L. čuva obično u frazama ili ustaljenim oblicima kao u *poglèdu, nãsvakòm koráku, u slučáju* (ali općenito je L. *pòglèdu, kòràku, slũčáju* kada nije riječ o ustaljenom izrazu)¹⁴⁸. Dakako, u mnogim se govorima stariji oblici u L. čuvaju (ili su se donedavna čuvali), usp. npr. u Imotskoj krajini i Bekiji (Šimundić 1971:87,90–91): L. *ambáru, obláku, zagrljáju, govóru* (prema *gòvòr, gòvòrã* s ujednačenom duljinom prema N.), *grebènu, korènu, ispraćáju* itd. (uz paralelne ujednačene oblike *òbláku* itd.), u Prapatnicama (Vrgorska krajina, moji podatci): *po koráku* (ne u frazi), *na oprézu*¹⁴⁹, *u misècu* (usp. *nã misèc*) itd., Posavina (moji podatci): Glogovica L. *mjesècu, u kamènu*, Oprisavci u *Ožáku*, Gundinci *po govóru*, Orubica *na koncoprèdũ*, Siče L. *govòrũ, jasñnũ* 'jasen', *kamènu* (usp. *nã kamèn*)¹⁵⁰, L. *korákũ, u pepèlu, u bužáku* (prema *bũžãk*) itd.¹⁵¹

Odnos se starih i novih nastavaka te duge i kratke množine u vezi s naglaskom lijepo vidi u ovoj šaptinovačkoj paradigmi (Ivšić 1907:121–122)¹⁵²: N. *vrâg*, GA. *vrâga*, DL. *vrâgu* (živo, ali neživo: L. *břku, grádu, vrátu*), V. *vrâže*, I. *vrâgom*, nv. *vrâgovi*, g. *vrágova/vrágov*, d. *vrâgom* (analogijom po I., ali usp. d. *ježòm/ježèm, knezòm/knezèm, zecòm/zecèm*)¹⁵³, *vrágovòm, vrágovmã*

¹⁴⁶ U govorima koji čuvaju visnost (bilo samo u L., bilo poopćeno u oba padeža) može dolaziti i do varijacija pa se uz oblike kao *po nõsu* može čuti i *po nõsu*, a tome, izgleda, pridonosi i to kad se između prijedloga (koji upućuje na lokativ) nađe neki pridjev (koji onda dijeli lokativni oblik od prijedloga), npr. *na vèlikòm nõsu* (umj. *nõsu*).

¹⁴⁷ Usp. i Baotić 1979:172–173.

¹⁴⁸ Za razliku mlađeg naglaska kod padežne sintagme i starijeg naglaska kod priložne kategorije usp. i Baotić 1979:174.

¹⁴⁹ L. *oprézu* imam zabilježen recimo i iz Gospića.

¹⁵⁰ Ali npr. L. *krèmenu, grèbenu* (izvorno n. p. *c*, za razliku od *kãmèn* koji tek sekundarno prelazi u n. p. C iz n. p. A).

¹⁵¹ Za standardni jezik usp. npr. AG:505–506.

¹⁵² U Šaptinovcu nema neoakuta i nenaglašanih duljina, a umjesto ` javlja se kanovačko ´. " povlači se sa zadnjega sloga, a ^ ostaje.

¹⁵³ Prema I. *ježòm/ježèm, knèzòm/knèzèm, zècom/zècem*. Moglo bi biti da d. *vrâgom* u Ivšića stoji greškom.

(stari nastavak *i*-osnova *-ьма),¹⁵⁴ a. *vràgove*, li. *vragovî*, *vragovmâ*. Usp. još iz Posavine¹⁵⁵: g. *dān* (*dānā*), *sinōv* (*sinōvā*), *bubñēv*, *rogōv*; *pāñā*, *vrāgā*, *nokātā*, *lakātā*, d. *sinovōm*, *djeverōm*,¹⁵⁶ li. *zubī* (mlađe *zūbī* < *zūbī s unesenom duljinom i *zūbī* prema n. p. B), *prutovī*, *rogovī*, *sinovī*, *bubñevī*, *vozovī*, *kotarevī*, *krajevī* (izvorno n. p. A) itd.

Stari genitiv mn. predstavljaju oblici poput g. *dān* (za poopćenje duljine u g. vidi dolje). S pojavom nastavka *-ā*, naglasak se premješta na nj: *dānā* (> novoštok. *dānā*). Naglasak se premjestio jer je u g. težio zadnjem slogu (usp. kod višesložica g. *sinōv*, *golūb*)¹⁵⁷ pa se tako seli i na novi zadnji slog, a, osim toga, akut se na zadnjem slogu javljao i u drugim padežima n. p. C, usp. li. *zubī(h)* (a za naglasak na zadnjem slogu usp. i d. *zubōm). U svakom slučaju, oblik tipa *dānā bi u okviru cijele paradigme izgledao prilično čudno. Tu su mogli utjecati i oblici tipa g. *gostī*, *slugū* i sl. (iako ispred njih izvorno nema duljine, tj. duljina se krati, dok je slog ispred *-ā* uvijek dug). Naglasak tipa *dānā* iz n. p. C vjerojatno je utjecao i na naglasak tipa *pāsā* (umjesto starijega g. *pās) u n. p. B (vidi gore). Što se tiče mlađega g. na *-ov*, tu, za razliku od n. p. B (gdje je oblike tipa *kōñēv* teško objasniti, vidi gore), nema problema u objašnjavanju naglasaka tipa *rogōv* s obzirom na to da je *-ov* u čestu obliku *sinōv* tu iskonski (*sīn* je stari *u*-osnova). Sve su se ostale riječi n. p. C jednostavno mogle ugledati na *sinōv* kada se počeo probijati novi nastavak *-ov*.

Starije *sinōv* zatim zamjenjuje *sinōvā*, od čega onda imamo novoštok. *sinōvā*. U novije vrijeme prevladava ujednačeno *sīnōvā*, analogijom prema nv. *sīnovi*, a. *sīnove*. Stariji se naglasak još i dan danas dobro čuva u

¹⁵⁴ Usp. u Šaprinovcu dli. *lūdma*, *crōma*, *mrāvma* od staroga di. dvojine *lūdьma, *čьrvьma, *morvьma (tu je doista riječ upravo o starim *i*-osnovama!) bez duljine dočetnoga *-ma* (koja bi se po Diboovoj teoriji očekivala, vidi dolje), a s duljinom u sekundarno *zubmā*. U Orubici (Posavina, moji podatci) kod nastavka *-ma* uvijek imamo *-ōvmā* (npr. *laktōvmā*, *plamenōvmā* itd.), a duljina se javlja samo u nekim slučajevima kod *-imā* (*gostimā*, *miševimā*, *večerimā* itd.). Usp. i orubičko *lūdmā* s kratkim *-ma* i pokraćenim korijenom (prema drugim potencijalnim varijantama tog padeža ili zbog *-dm-?*). Ivšić za Posavinu bilježi i *lūdma* i *lūdma* (1913/I:216). Usp. pak kod Šimundića *lūdma*, ali *zūbma* (1971:88). U okviru Diboove teorije nije baš jasno kako bi se objasnilo kratko *-mā* < *-ьma (*i*-osnove), *-ьma (*u*-osnove). To ne može biti prema n. p. *b* jer je ondje naglasak bio *-ьma, *-ьma.

¹⁵⁵ Ivšić 1913/I:228–233.

¹⁵⁶ No u Ivšića nema puno primjera za dočetni naglasak u n. p. C iako veli da bi se mogao »vaładā« premjestiti kod svih. Daje i primjer za sekundarni d. *gōstōm* (1913/I:230f) u Sićama.

¹⁵⁷ Posvjedočeno u Orubici (Posavina, moji podatci) uz *golubōv* prema *gōlūb*.

Posavini,¹⁵⁸ kao i u nekim drugim štok. govorima na zapadu,¹⁵⁹ dok je u srpskim, istočnim govorima naglasak gotovo uvijek ujednačen.¹⁶⁰ Stari se naglasak čuva u obliku *slučajevā* (uz *slučajevā*) te u nekim frazama kao što su *u vijēke vjekovā* ili *bōg bogovā*.

Isto je i s višesložicama kratke množine, gdje se javlja sekundarno g. *pòglēdā, gòlūbā* prema n. *pòglēdi, gòlūbi* umjesto *poglēdā, golúbā*.¹⁶¹ Stari se naglasak čuva još u g. *korākā* (uz *kōrākā*) prema n. *kōrāci*. Gdje se javlja n. tipa *bōgovi* (kod kratkih osnova), može se javiti i stariji g. *bogovā*, ali su takvi oblici rjeđi zbog proširenosti sekundarnog tipa *bōgovi* (vidi dolje). Za stariji naglasak u g. usp. i *duhovā* (duhovāa) kod Della Belle (1728:6).

U dativu je množine n. p. C najstariji naglasak *vrāgōm,¹⁶² što je u Posavini posvjedočeno s neoakutom (*sinovōm, djeverōm, Šaptinovci knezōm* < *knezōm). Tu bi se u Posavini pred dočetnim sonantom zapravo očekivao $\hat{}$ (vidi Kapović 2008:24). Neoakut je tu analoškoga podrijetla — on dolazi analogijom prema n. p. B *snopōm* (vidi gore).¹⁶³ Kao što smo već objasnili, neoakut

¹⁵⁸ Usp. (moji podatci) iz Sikerevaca: *daróva, drugóva, dugóva, kļunóva* itd. (uz neke sekundarne oblike), Orubica (prošireno redovno i na mnoge stare osnove n. p. A): *dīverōv, grebenōv, dlanōv, jasinōv, knezōv, mišēv* itd., Siče (uglavnom samo u imenicama izvorne n. p. C): *darōv, cripōv, bregōv, brkōv, duhov, golubōv* (ali *gōvōrov, korākov*), *gradōv, glasōv, guzōv, knezōv, vragōv* itd. Ivšić za Saptinovac spominje samo tip *vragōv/vragōva, zubóva* (1907:121–122), a Baotić za Kostrč daje *drugōvā, glasōvā* te kaže da se u nekim imenicama (kao *klasōvā*) javlja samo takav naglasak, dok se u drugima javlja i tip *glāsōvā*, ali da su takvi oblici »u upotrebi marginalni« (1979:168–169). Ipak, kod višesložicā (174) ravnopravno bilježi i *vitezōvā* i *vitezōvā*.

¹⁵⁹ Usp. iz Prapatnicā (Vrgorska krajina, moji podatci): *krajēvā* (izvorno n. p. A), *sinóvā, dubóvā, plugóvā, zecóvā, golubóvā, jablanóvā*, iako mlađi svijet danas više tako ne govori (nego ujednačeno *dūbōvā* itd.). Stari se naglasak čuva još samo u toponimu g. *Lukóvā* (dli. *Lukōvin*) prema Lükovi (Kapović 2006b:122). Za Imotsku krajinu i Bekiju usp. i *grādōvā* i *gradóvā* (Šimundić 1971:96).

¹⁶⁰ Usp. Brozović: »Točno je pak da neizravan akcent živi samo na zapadu (negdje bolje očuvan kod Hrvata i muslimanskih Bošnjaka, negdje kod ijekavskih Srba (...)), a na ekavskom istoku provedeno je gotovo potpuno izravnjanje.« (1996:176).

¹⁶¹ Zbog gubljenja pomičnosti naglasaka u nekim imenicama dolazi do stvaranja miješane paradigme pa prema starom *ðblik, G. ðblika, D. ðbliku, L. obliku, n. ðblići, g. oblikā, dli. oblicima*, dobivamo *ðblik*, ali ujednačeno *oblik-* (kao u n. p. B) u svim kosim padežima analogijom prema starim visnim padežima (L., g., dli.). Isto se događa u nekim govorima i s riječima *kōmād* i *lèptir* (usp. npr. Benić 2007:13 za miješanu paradigmu riječi *komad* i *oblik*), a može se, slijedom stvari, dogoditi i potpun prelazak u n. p. B. Nešto slično za riječ *đīnār* spominje Daničić (1913: 27), koji tu bilježi u množini n. *dināri, g. dinārā* itd.

¹⁶² Usp. u strus. d. *zopodámь* (Stang 1957:73–74).

¹⁶³ Treba reći da bi se neoakut pravilno dobio uzme li se kao točna Kortlandtova pretpostavka (npr. 2005:123) da se vokali pravilno dulje prilikom retrakcije. Tako bismo od *-omī u dativu mn. n. p. c pravilno dobili *-ōm*, posvjedočeno u Posavini i u

u dativu množine n. p. B dolazi analogijom prema instrumentalu jednine (I. *snopōm*), gdje pak dolazi analogijom prema ž.r. (*ženōm*, *vodōm*), gdje se neoakut i očekuje. Tu je u Posavini, dakle, na djelu opsežna analogija:

n. p. B

I. **snopōm* — d. **snopōm* ⇒ I. *snopōm* (prema *ženōm*) — d. **snopōm* ⇒
I. *snopōm* — d. *snopōm* (prema I. *snopōm*)

n. p. C

I. *jēžōm* — d. **ježōm* ⇒ I. *jēžōm* — d. *ježōm* (prema d. *snopōm*)

U Posavini se, dakle, čuva stara naglasna razlika između I. s čeonim naglaskom i d. s naglaskom na nastavku. Stari se dativ, naravno, zamjenjuje mlađim nastavkom *-īma*.

Mlađi, čeoni, naglasak (analogijom prema I. i drugim padežima s čeonim naglaskom) u starijem dativu množine vidimo primjerice kod Del-la Belle (1728:6): *dūhom* /Dúhom/, *dūhovom* /Dúhovom/, *snjègovom* /Snjègovom/. Za takav sekundarni naglasak u kajk. i čak. vidi dolje.

Najstariji su oblici u lokativu i instrumentalu mn. imali naglasak na kraju — I. **zubīh*, i. **zubī*, gdje je neoakut u instrumentalu mn. očekivan prema Diboovoj hipotezi, a u lokativu mn. nesporan je i u tradicionalnom pristupu. Ti su oblici odraženi u posavskom li. *zubī*, te s mlađom dugom množinom u oblicima kao *vozovī*. Oblici kao posavski *zūbī* < **zūbī* s unesenom duljinom, ili *zūbī* (prema *nōžī* u n. p. B) mlađi su. Noviji je nastavaka *-īma* za koji vidi gore.¹⁶⁴

Naglasak izvorno ostaje i na novom nastavku dli. — *gradōvima* prema *grādovi*. Takav je naglasak dobro očuvan u Posavini, usp. ondje (moji podatci): Gundinci *na ležājima*, Dubočac *ukrāsima*, Siče *sokácima* (prema *sòkāci*), Siče *bregovīma*, *brkovīma*, *darovīma*, *golubovīma*, *cvitovīma*, *leptirovīma*, ali sekundarno *brīdovima*, *crīpovima* (ali g. *cripōv*), *dūgovima*, *dūhovima* (ali g. *duhōv*), *grādovima* (ali g. *gradōv*) itd. Za Imotsku krajinu i Bekiju¹⁶⁵ usp. *gradōvīn* i *grādovīn*, *sinōvīn*/*sinōvīman* i *sinovīn*, ali samo mlađe *gōdvōrīn*. U mnogim je govorima u novije vrijeme, kao i u g. (vidi gore), tu prevladalo mlađe *grādovima*, analogijom prema n. *grādovi* i a. *grādove*. Vežanje se na-

kajk. (vidi dolje). No u tom slučaju bi teško bilo objasniti neke druge oblike, npr. *pèkoh* < **pekoxŭ*, *pèčen* < **pečenŭ* itd.

¹⁶⁴ U Posavini je potvrđeno i *-īma* prema starijem *-ī* (Ivšić 1913/I:233). S njim se može usporediti nastavak *-īn* < **-īm* u dli. u govorima Dalmatinske zagore. Nastavak *-imā* u Orubici (kao npr. *noktimā*, *gostimā*, *dlanovimā*), po svemu sudeći, dolazi prema starijem nastavku **-ī*, gdje se naglasak samo "preslikao" na zadnji slog novog nastavka. U navedenim je primjerima to sekundarno, *nokat* i *gost* su stare *i*-osnove, dakle očekivalo bi se **nogŭtmi*, **gostŭmi*, a *dlan* je izvorno n. p. a.

¹⁶⁵ Šimundić 1971:89–90, 96.

glaska u oblicima *gràdovi*, *gràdove* pak vidi u tome što se preskakanje naglasaka s njih (*nì_gradovi*, *ù_gradove*) najčešće gubi (tj. '*gràdovi* postaje *gr'àdovi*).

Naglasak se relativno dobro čuva u mnogim govorima kod kratke množine — *dánima* (prema *dâni*), *črvima* (prema *črvi*), *sátima* (prema *sâti*), *mrávima* (prema *mrâvi*) itd., međutim, u nekim se govorima i tu javlja mlađe *dânima*, *črvima* itd., analogijom prema nominativu. Valja reći da je u oblicima poput *črvima*, *mrávima* duljina sekundarno unesena. Izvorni se oblici s pokraćenim korijenom mogu naći po govorima, a pokraćen je korijen gotovo svugdje očuvan kod oblika *zùbima* (slično kao kod *rùkama* kod *ā*-osnova).

U nominativu se kod duge množine očekuje starije *bròdovi*, što se doista i nalazi u zapadnim govorima¹⁶⁶ (no ondje obično nema ni tipa *pòpovi*, nego umjesto njega dolazi *pòpovi*, vidi gore).¹⁶⁷ No u jako je puno govora, a to se onda javlja i u standardu, tip *bròdovi* zamijenjen tipom *bròdovi* (tj. *brodòvi*),¹⁶⁸ tj. kod kratkih se osnova zapravo u dugoj množini uzima obrazac n. p. B (*bròdovi*, g. *bròdōvā* ⇒ *bròdōvā*, dli. *bròdovima* umjesto očekivana *bròdovi*, g. *brodōvā* ⇒ *bròdōvā*, dli. *brodovima* ⇒ *bròdovima*). Tako se u množini stapaju kratke imenice n. p. C i n. p. B (*bròdovi* = *snòpovi*).¹⁶⁹ Tu je iznimka, u praktički svim govorima, riječ *rògovi*, gdje se, čak i na istoku, uvijek čuva stari naglasak,¹⁷⁰ a u pojedinim se govorima može stari naglasak čuvati i u nekim drugim primjerima.¹⁷¹ Ivšić za riječi tipa *vozòvi* (C) bilježi, izgleda, samo takav naglasak (osim, naravno, *rògovi*) (1913/I:224).

Druga je stvar kod množine n. p. C u riječima dugog korijena tipa *gràdovi*. I ondje se u množini može javiti sekundarni naglasni obrazac analogijom pre-

¹⁶⁶ Usp. npr. Rešetar 1900:64–65.

¹⁶⁷ Ujednačavanje naglasaka u svim oblicima duge množine provodi se zato što je u zapadnim govorima (npr. u Dalmatinskoj zagori) duga množina posve mlada pojava (te je zapravo razmjerno rijetka) pa se prilikom njezina naknadnog unošenja "zaboravljaju" izvorne naglasne paradigme koje su se kod kratke množine još razlikovale. Tako starije *klùci* (B) : *břci* (C) zamjenjuje mlađe *klùčevi* = *břkovi*.

¹⁶⁸ Usp. npr. AG:512 za standardni jezik, gdje se kao iznimke spominju samo *rògovi* i *kràjevi* (što je zapravo n. p. A).

¹⁶⁹ Stankiewicz (1993:118) veli da je u »zapadnoj normi« (pri čem on misli na Budmanovu gramatiku, a time zapravo na dubrovačke oblike gdje je takav naglasak) naglasak tipa *bròdovi* samo alternacija naglasaku tipa *bròdovi*, no da u istočnoj normi (tj. srpskom) postoji samo tip *bròdovi*.

¹⁷⁰ To je, bez sumnje, zato što se riječ *ròg* često rabi u množini te se tako doživljava i kao svojevrstan *plurale tantum* (vidi Kapović 2006a:169), slično kao i s riječju *svàtovi* u n. p. A (vidi gore). To se jasno vidi u nekim govorima u kojima se razlikuje *rògovi* (životinjski) i *rògovi* (instrumenti).

¹⁷¹ Tako se recimo stari naglasak često čuva u *nòsovi/nòsevi* ili u imenicama s osnovom na *j* (*kròjevi*, *bròjevi*, *ròjevi*), što se vidi i u n. p. A gdje se često čuva staro *kràjevi* po red sekundarnog *pràgovi*, *ràtovi* itd. (Kapović 2006a:169 i d.).

ma n. p. B (npr. *slâpovi* umjesto *slàpovi*), no taj je proces rjeđi i puno manje do-
sljedan od *bròdovi* ⇒ *bròdovi*. Za razliku od zapadnih (hrvatskih) štok. govo-
ra, gdje se taj proces javlja u nekim govorima (od Hercegovine prema isto-
ku¹⁷²) u nekim riječima, u istočnim je, srpskim, štok. govorima taj proces oti-
šao puno dalje te obuhvatio većinu riječi.¹⁷³ U mnogim se čestim riječima, po-
put *gràdovi*, *sìnovi*, *vùkovi*, *vràgovi*, *svjètovi* itd., sekundarni naglasak u zapad-
nim govorima gotovo nikada ne javlja.¹⁷⁴ Kolebanje je i mlađi naglasak, reci-
mo, često u imenici *vàlovi/válovi*.¹⁷⁵ Ivšić za naglasak tipa *válovi* veli da je u
Posavini »takav pl. posve rijedak« (1913/I:224), međutim ne daje mnogo pri-
mjerâ.¹⁷⁷ Danas u Posavini takav naglasak i nije baš »posve rijedak«, bar ne
u nekim govorima. Usp. za Posavinu (moji podatci) u n. p. C — u Orubici
brìgovi, *brìdovi*, *břkovi*, *brùsevi*, *dàrovi*, *kùmovi*, u Sičama izvorno *brìgovi*, *brìdovi*,
břkovi, *crìpovi*, *drùgovi*, *dùgovi*, *glàsovi*, *gràdovi*, *gùzovi* itd., ali mlađe *bòdòvi* (pre-
ma *bòd*, *bòda* s poopćenom duljinom iz N.), *bòlòvi* (prema *bòl*, *bòla* s poopće-
nom duljinom iz N.), *brùsèvi*, *gòdòvi* (prema *gòd*, *gòda* s poopćenom duljinom
iz N.), *lètòvi* itd., u Sikerevcima *žirovi*, *zvùkovi*, *znàkovi*, *vùkovi*, *vràtovi*, *vràgovi*,
sřpovi, *klàsovi*, *listovi*, *kùmovi*, *jèževi*, *břkovi*, *crìpovi* itd., ali *tòkovi* (prema *tòk*, *tòka*
s poopćenom duljinom iz N.), *sòkovi* (kao *tòk*), *rùbovi*, *rédovi*, *kvàròvi*, *krùgòvi*,
búsòvi, *brúsòvi* itd.¹⁷⁸ U svakom slučaju, u takvim množinama ima mnogo va-
rijacija po govorima.

¹⁷² Granica tipova *sòkovi/sókovi* u mn. n. p. C se otprilike poklapa s južnom držav-
nom granicom Hrvatske i Bosne i Hercegovine.

¹⁷³ Stankiewicz kaže da je naglasak tipa *dùbovi* »optional (though preferred) in
most long-vowel stems« za istočnu normu (tj. srpski) (1993:118). Usp. Daničić 1913:16.

¹⁷⁴ Zanimljivu (i točnu) opasku za Osijek, a to vrijedi i za neke druge govore, daje
Benić (2007:12): »Veća je vjerojatnost da će množinu po n. p. *b* [dakle, množinu tipa
slâpovi, op. M.K.] imati imenice koje se rjeđe upotrebljavaju u množini [...], nego one
koje se upotrebljavaju češće«. U mnogim govorima novi obrazac (*slâp* — *slâpa* — *slâ-
povi* umj. *slâpovi*) u mn. služi kao svojevrstan *defaultni* naglasak, dok se stari obrazac
(*grâd* — *grâda* — *grâdovi*) čuva u čestim i ustaljenim primjerima.

¹⁷⁵ Naglasak *válovi* (prema *vâl* — *vâla*) bilježi već i Vuk. To što Vuk ima (prema jd.
n. p. C) i *pùževi*, *žúljevi*, *dijèlovi* zato je što je tu riječ o riječima koje izvorno pripadaju
n. p. B (vidi gore) te su G. *pùža*, *žúlja*, *dijela* (tj. *dijèla*, što je inače posve neobičan nagla-
sak) tu sekundarni. Za naglasak tipa *válovi* u standardnom jeziku usp. npr. AG:512—
513, s popisom riječi koje imaju takav, obavezni ili fakultativni, naglasak.

¹⁷⁶ U Slavoniji se često javlja sekundarno *mùževi* umjesto *mùževi* (Kapović 2006a:169f).

¹⁷⁷ Sekereš za dugu n. p. C u Baranji pored brojnih primjera tipa *kùmovi* spominje i
nekoliko imenica s množinom tipa **sřpovi* (1977:380—381).

¹⁷⁸ Usp. i u Kostrču (Baotić 1979:167—168) naglasak tipa *vèžòvi* u riječima *vèž*, *bân*
(inače i B: drugdje), *břk* (inače i B: drugdje), *brâk* (rusizam, nenarodna riječ), *bríd*, *cřl*
(germanizam, inače i B: drugdje), *gâs* (posuđenica mlađa), *mlâz*, *nřz*, *štâb* (germani-
zam), *třp* (posuđenica), *šmřk*, ali tip *glàsovi* kod imenica *drùg*, *glâs*, *brâk* (vidi i gore),
glřb, *gřb*, *lřk*, *lřst*, *krâk*, *rèd*, *sřp*, *stân*, *tríd*, *vřk*, *zvřk*. Kao što je u govorima često, imenice
sa sekundarnom n. p. C: (kao *bòl*, *bòla* < *bòla*) imaju množinu tipa *bòlòvi*.

Čakavski (Matulji¹⁷⁹)

<i>jednina</i>		<i>množina</i>	
<i>kratki korijen</i>	<i>dugi korijen</i>	<i>kratki korijen</i>	<i>dugi korijen</i>
N. brôd	grâd	n. bròdi	grâdi
G. brôda	grâda	g. bròdi	grâdi
D. bròdu	grâdu	d. bròdôn	grâdôn (Jardasi ¹⁸⁰)
A. brôd	grâd	a. bròdi	grâdi
L. bròde	grâde	l. bròdêh	grâdêh
I. bròdôn	grâdün	i. bròdi	grâdi

Vidjesmo da se duljenje u nominativu jd. *o*-osnova u štok., osim u slučajevima kao *brôd*, gdje se ono nesumnjivo odvija i u čak. (i u kajk. i u sln.), u štok. događa i u nenaglašenom slogu (štok. *gòvôr*). Duljenje se u nenaglašenom slogu sasvim sigurno događa i u čak. u *i*-osnovama (usp. Vrgada/Novi *mlâdôst*, *kòkôš*), ali kako Langston dobro primjećuje (2006:242–243), nema pravih dokaza da se nenaglašeni slog u *o*-osnovama dulji i u čak. Usp. u Vrgadi *gòvor*, *Kòkot* s kračinom (Jurišić 1973), kao i u Selcima na Braču *gòvor*, *kòkot* (Vuković 2001) (usp. štok. *gòvôr*, *kòkôt*). Valja napomenuti da je primjerâ kao *kòkôt* zapravo jako malo (pogotovo onih koji završavaju na nesonant) i da je većina čak. govora izgubila zanaglasne duljine, što jako otežava situaciju. Novljanski primjeri nisu relevantni jer imaju duljinu ispred sonanta bez obzira na izvornu n. p. *c* ili n. p. *a*: *kòrên*, *vèčêr*, *đivêr*, *sòkòl*, *kàmên*, *jèsên* ‘jasen’, *ùgôr*.¹⁸¹ Na Vrgadi u svim takvim primjerima, bez obzira na podrijetlo (n. p. *c* ili n. p. *a*), nalazimo kračinu *gòvor*, *jâstrog*, *kòren*, *krèmen*, *čèmer*, *đivêr*; *plâmen*, *ùgor*, *přsten*, *jâčmer*, *kâmen*, *jâsen*, *jâvor*, *ùgļen*. Kako u Vrgadi nema duljenja ispred sonanta u nenaglašenom slogu (usp. *mòkar*, *otvòren*), valja pretpostaviti da duljine u riječima tipa *kâmen* (izvorno n. p. *a*) nikad nije ni bilo, a da je u riječima tipa *gòvor*, *kòren*, *Kòkot* (izvorno n. p. *c*) uklonjena analogijom prema kosim padežima (*gòvora*, *kòrena*) i prema imenicama koje su izvorno pripadale n. p. *a*. U Vrgadi uopće nema primjerâ u m. r. gdje bi u N. bila duljina, a u kosim padežima kračina (osim u *sòkò*, *sòkola* gdje je dužina u N. rezultat gubljenja *-l#*).¹⁸² Stoga je sasvim lako zamisliti da je *gòvor* dobio kračinu prema

¹⁷⁹ Moji podatci.

¹⁸⁰ Langston 2006:159. U Jardasima su n., g. i l. jednaki kao u Matuljima.

¹⁸¹ U Novom se duljina izvorno dugog sufiksa inače dobro čuva: *gòlùb*, *kòrâk*, *mìsêc*, *òbrùč*, *tèkùt*, *ùbâd* ‘obad’, *rèmič* ‘remen’, jedina je iznimka *kàleb* (usp. štok. *gàlêb*). S Novim se poklapa i Crikvenica (Ivančić-Dusper 2003): *jèsên* ‘jasen’, *đivêr*, s izvornom dužinom *kâmik*, *mìsêc*.

¹⁸² Izvorna se duljina na Vrgadi izvrsno čuva: *kàlêb* ‘galeb’, *gòlùb*, *jâstrêb*, *lâbùd*, *mìsêc*, *òbl'âk*, *kòm'âd*, *òbrùč*, *râzùm*, *tèkùt*, *plâmik*. Jedina je iznimka *jâblan* (usp. štok. *jâblân*).

jǎvor (i *gǎvora*), a *krèmen* prema *kàmen* (i *krèmena*). U Selcima dužine također nema, osim u *gǎvor* i *kǎkot*, ni u primjerima *jǎvor*, *jǎsen*, *čèmer*, *ùgor*¹⁸³. Kako ondje također nema duljenja u nenaglašenom slogu (*mǎkar*, *tǎsan*), valja pretpostaviti da u Selcima duljine u primjerima kao *jǎvor* (izvorno n. p. *a*, usp. *jǎvorika* ‘lovor’ u Crikvenici) nikad nije ni bilo, a da je u primjerima poput *kǎkot* nestala analogijom prema kosim padežima i imenicama tipa *jǎvor*. Jedini je primjer u Selcima s duljinom u N. *jǎstǒg* (*jǎstoga*)¹⁸⁴ te bi to eventualno mogao biti prežitak izvornoga obrasca n. p. C. Prežitak se staroga **gǎvǒr* može naći i u onim bračkim govorima koji su izgubili zana Glasne duljine, usp. tako u Dračevici L. *govǎrǔ* (Šimunović 2006)¹⁸⁵ i u Pučišćima L. *po.govǔǎrǔ*¹⁸⁶, oboje od *gǎvor*¹⁸⁷. Tu se u lokativu jd. čuva duljina koja je bila unesena onamo sekundarno iz nominativa jd. prije pokrate zanaglasnih duljina (usp. štok. dij. *po.govǒru*).

Dakle u čak. kod primjerâ kao *gǎvor*, *kǎkot* treba pretpostaviti jednačene prema kosim padežima (*gǎvora*, *kǎkota*)¹⁸⁸ i imenicama gdje takve alternacije nije bilo. Gotovo je posve sigurno da treba uzeti da je i u čak. (bar u njegovu južnijem dijelu) izvorno bilo **gǎvǒr* i **kǎkǒt*, a da su oblici s kraćinom mlađi i analoški. Na to upućuju dva argumenta. Prvo, neobično bi bilo da se duljenje događa u *kǎkǒš* (*i*-osn.), ali ne i u *kǎkot* (*o*-osn.). Za takvo što nema nikakva fonetskog razloga, a to bi duljenje ipak bilo poželjno definirati fonetski. Drugo, s obzirom na inače jasne jezične veze između južnog dijela čak. i štok., bilo bi neobično da se u tome na tako čudan način razlikuju. Također, nestanak je izvorne duljine vrlo lako objasniti analogijom, kao što već pokazasmo.

¹⁸³ Izvorna se dužina dobro čuva, usp. *plǎmǐk*, *mǐsèc*, *ǎbrǔč*.

¹⁸⁴ Usp. štok. *jǎstǒg*, *jǎstoga*. U Selcima nema duljenja u nenaglašenim slogovima ispred zvučnih okluziva — usp. *kǎrag* ‘as’, *bǔrag*.

¹⁸⁵ Trebalo bi zapravo biti **govǎrǔ*. Taj je oblik pomalo upitan. Šimunović ga bilježi u rječniku za Dračevicu (2006), dok u istom primjeru u drugom izdanju (2009) bilježi L. *gǎvoru*. U opisu govora pak prije rječnika bilježi L. *u.govǎrǔ* (Šimunović 2006: 23, 2009:37).

¹⁸⁶ Tako govore još stari ljudi (Domagoj Vidović, usmeno).

¹⁸⁷ Valja reći da bi se od staroga **gǎvǒr* u Dračevici zapravo očekivalo **gǎvǒr*, a u Pučišćima **gǎvǔor*, ali je tu *gǎvor* ujednačeno prema kosim padežima i drugim riječima na *-or* koje nisu izvorno pripadale n. p. *c* (za ranije razdoblje vjerojatno treba pretpostaviti **gǎvora/gǎvǒra*, što se vidi i danas u Dračevici po L. *gǎvoru/govǎrǔ/govǎrǔ* ako je zadnji oblik pouzdan). Za takvo čuvanje traga stare duljine usp. u Dračevici *kǎkǒš*, a na Bolu *kǎkuoš* (prema *kǎkot*, a ne **kǎkǒt* u Dračevici). Inače u Dračevici nema tragova duljine u takvim imenicama bez obzira na izvornu n. p.: *jǎstǒg*, *kǎren*, *grèben*, *plǎmen*, *krèmen*, *kǎmen* (riječi s kratkim osnovnim sufiksom izvorno), ali i *jǎstreb* prema npr. *ǎblok* (riječi s izvorno dugim osnovnim sufiksom).

¹⁸⁸ Obrnutu situaciju vidimo u Imotskoj krajini i Bekiji, gdje imamo *gǎvǒra* prema *gǎvǒr* i *ǎvèra* (uz *ǎvera*) prema *ǎvèr* (Šimundić 1971:90).

U objašnjavanju pojedinih oblika ne ćemo se zadržavati na nekim pojedinostima koje su istovjetne štokavskim te su ondje već objašnjene.¹⁸⁹

U lokativu jd. kod izvornoga nastavka *-ě/i očekuje se čeonu naglasak. Usp. Novi *nà_rogì, nà_vozi, nà_brìgi, vā_grādi*, Jardasi L. *bròde, mòste, zìde* itd. Tu su jedina iznimka, čini se, Stinatz u Gradišću, gdje je posvjedočeno L. *na_mužy, na_zuby*,¹⁹⁰ što je zacijelo mlađe prema starim alternativnim oblicima na *-ù. Kod mlađega nastavka -u izvorno iz *u*-osnova vrijedi isto što i za štok., naglasak je izvorno visan (-ù),¹⁹¹ ali samo kod imenica koje znače neživo. Usp. na Vrgadi *po_nosù, na_brodù, na_brìgù, na_svitù, na_misècù* itd. (Jurišić 1966:73), u Senju L. *dānù, brođù*, ali L. *sīnu* (Moguš 1966:65–67) itd. U nekim govorima imenice koje znače male ili domaće životinje mogu imati naglasak na kraju, usp. na Hvaru L. *sīnu, vūku*, ali *brōvù/brōvu* i *zēcù*.¹⁹² U višesložicama se dočetni naglasak često uklanja, usp. Tkon L. *òbičaju*, Senj L. *gòlubu*, Hvar L. *gòvoru/govorù* itd. Izvorno se, dakle, kod nastavka -u razlikuje naglasak D. i L., usp. u Senju D. *bròdu, dānu*, L. *brođù, dānù* (i tako općenito za n. p. C). Za razliku od štok., gdje se naglasak D. i L. obično ujednačava prema L. (vidi gore), u čak. je, izgleda, češće ujednačavanje dativnoga naglasaka,¹⁹³ usp. na Hvaru (Hraste 1937:18): *u_būsù* i *būsù*, *na_cvitù* i *cvitù*, *na_črìpù* i *črìpu*, ali samo *na_dōrù, u_lìstù, u_svitù* itd., iz Pitava na Hvaru (moji podatci) imam primjerice zabilježeno *u_grōđù*, ali *o_rōgu*. U sjevernočakavskom je, čini se, naglasak u L. uvijek na korijenu kod nastavka -u, usp. Jadranovo L. *bròdu, grādu*, Kraljevica *zīdu, snīgu*, Crikvenica *lèdu, zūbu* (Langston 2006:158). Tu uopće nema razloga pretpostavljati nekakvo starije *-ù. Na sjeveru je, po svemu sudeći, od samoga početka i novi nastavak -u (bilo analogijom prema starom *-ě/i, bilo prema D. i ostalim padežima) bio nevisan. To i ne čudi, s obzirom na učestalost i starijega nastavka *-ě/i, koji je nevisan, na tom području. Ne čudi ni to da se jug čakavskoga područja i u ovome, kao i u drugim stvarima, poklapa sa štokavskim.

Najstariji se oblici genitiva množine vide primjerice u hvarskom g. *zūb, brōv* (Hraste 1937:18, od *zūb, brōv*) ili u novljanskom g. *večēr, obrūč* (od

¹⁸⁹ Za n. p. C u čak. *o*-osnovama m.r. usp. i Langston 2006:156–161, 257–262. Prema Langstonu se citiraju i oblici iz čak. govora ako nije drugačije navedeno.

¹⁹⁰ Langston 2006:158f i Neweklowsky 1978:135. Također, na Susku se uz *na_brìyù* javlja i analoško *na_brìyñ*.

¹⁹¹ Za kračinu/dužinu toga naglasaka vidi gore kod štok.

¹⁹² Langston 2006:158, Hraste 1937:18. Doduše, na Hvaru bi to moglo biti posljedica ne toliko semantičkih razloga, koliko varijacije koja se inače javlja u L. (*u_būsù* i *u_būsù* itd.).

¹⁹³ Općenito, u čak., za razliku od štok., nema tendencije širenja visnosti nastavka u DL., ni u n. p. C ni u n. p. A (vidi gore).

věčēr, òbrūč). Mlađi su oblici poput *gradōv*,¹⁹⁴ koji, kao i u štok., postaju analogijom prema staroj *u*-osnovi *sinōv*.¹⁹⁵ Mlađi se genitivi na *-ih* (uzetim iz pridjevske sklonidbe i/ili prema lokativu mn.) naglaskom obično podudaraju sa starim lokativnim *-ih* (ako u dotičnom govoru postoji). To novo *-ih* može i ne mora biti visno, tj. privlačiti naglasak. Usp. u Novom stariji g. *korenīh*, mlađi *kòrenīh* (analogijom prema oblicima s naglaskom na korijenu), g. *korākīh* (analogijom prema n. p. B) i *kòrākīh* (analogijom prema oblicima s naglaskom na korijenu).

Što se tiče novih nastavaka u dli. (*-īma*, *-īn*, *-īman* itd.), za njih i njihovu akcentuaciju vrijedi *mutatis mutandis* ònō što i za štok. Stoga ćemo se ovdje koncentrirati na naglasak starijih oblika dli. n. p. C u čak.

Prvo ćemo pogledati dativni naglasak. Vidjeli smo da najstariji štok. govori čuvaju dočetni naglasak u d. n. p. C (vidi gore). Većina čakavskih govora pak u d. ima samo čeonu naglasak. Usp. Novi *vlāsōn*, Matulji *bròdōn*, Jardasi/Dražice *grādōn*, Orbanici *dūbon*, Grobnik (Lukežić—Zubčić 2007: 85–86) d. **bròdōn*, **grādōn*, pa čak i Kašić (1604:27) *Gòlubom* i Križanić (1984:68) *zvírom*. Tu je zacijelo riječ o analogiji prema instrumentalu jednine (vidi gore kod posavskoga za obrnut smjer utjecaja). Ipak, čini se da se stari dočetni naglasak čuva na Rabu: d. *sinōn* (ali *mūžen*) (Kušar 1894:30).¹⁹⁶

Što se tiče lokativa i instrumentalnoga množine, njihov trag, osim u izravnim odrazima *-ih/ēh* i *-ī*, vidimo i u novijem nastavku dli. *-īn* (koji postaje od staroga *-ī(h)* + *-n* iz dativa množine). I u lokativu i u instrumentalu mn. u n. p. C očekuje se dočetni naglasak: l. *-ēh/īh*, i. *-ī* (duljina bi se u i. pravilno očuvala po Diboovoj teoriji). Taj izvorni naglasak može biti uklonjen na dva načina — može se poopćiti čeonu naglasak (` ili ^) iz drugih padeža u n. p. C i/ili može se uzeti korijenski naglasak prema n. p. B. Pogotovo je jaka tendencija da se naglasak povuče (analogijom prema n. p. B) na korijen kod imenica s dugom osnovom (koja je naknadno unijeta) jer čakavski slabo trpi duljinu ispred neoakuta.

Za izvorni naglasak usp. Novi l. *stogīh*, *korenīh* (uz sekundarno *kòrenīh* prema padežima s čeonim naglaskom), l. *vlāsīh* (izvorna je kračina), uz *vlāsīh* (prema n. p. B radi lakšeg opstanka duljine), Dražice l. *grādīh*, *vūkīh* (sa sekundarnom prednaglasnom duljinom), Jardasi l. *mostēh*, *vozēh* (uz sekundarno *vòzēh*), Grobnik (Lukežić—Zubčić 2007:86) gl. *brodīh* (uz sekun-

¹⁹⁴ Usp. kod Križanića (1984:67) g. *drūg* i *drugōv*, *dōm* i *domōv* (analogijom i g. *sīn* uz *sinōv*), ali g. *grīh* uz *grīhov* (n. p. B).

¹⁹⁵ U štokaviziranim se govorima mogu vidjeti fenomeni kao u štok., usp. u Tisnom na Murteru (moji podatci) g. *grādov* prema *grādovi* (isto tako i g. *nòžev* prema *nòževi/nòži* u n. p. B).

¹⁹⁶ Tu bi mogao ići i d. *dnevōm* (uz *dānom*) (31).

darno *bròdih*), *grādih* (uz sekundarno *grâdih* prema drugim padežima), Rab (Kušar 1894:31) i. *zubî* (uz mlade *zûbi*, *sîni*), Kašić (1604:27) l. *Golubih*, *golubî*, i. *golubî*¹⁹⁷, Križanić (1984:68–69) l. *Druzêh*, *sinêh*, i. *zubî*, sa sekundarnim nastavkom *gradmî*, *knezmî*, *vragmî*, *stanmî*, *so nohtmî* itd. Za sekundarne naglaske usp. npr. Novi l. *korākîh* (prema n. p. B), *kòrākîh* (prema padežima s čeonim naglaskom), i. *vlâsi* (analogijom prema na. *vlâsi*), Grobnik (Lukežić–Zubčić 2007: 86) i. **bròdi*, **grâdi*, Dražice l. *vòzih* (prema n. p. B i oblicima s čeonim naglaskom), Jardasi l. *grādêh*, *zûbêh* (prema n. p. B), Orbančić l. *sřpah* (prema n. p. B), i. *sřpi* (prema n. p. B). U nekim govorima uopće nema više dočetnoga naglasaka, a općenito u mnogim govorima postoje dvojni ili čak trojni oblici zbog raznih ujednačavanja i analogija. Za varijacije usp. na Vrgadi: dli. *mostîn/mòstîn*, *brizîn* (s pravilno pokraćenim korijenom), *duzîn* (isto), *gl^oâsîn* (sekundarno prema oblicima s čeonim naglaskom), *kļunîn* (izvorno) i *kļûnîn* (sekundarno) itd. U Senju je naglasak u dli. na korijenu kod dugih osnova (kao i u n. p. B) — *sînin*, *golûbin*, *dânin*, ali i u kratkim (za razliku od *popîn* u n. p. B) — *bròdin/bròdiman* (no tu se stariji naglasak vjerojatno čuva kod miješane paradigme — *drobîn*, *brojîn*) (Moguš 1966:65–67).

U čak. u nekim govorima postoji i sinkronijska n. p. D, tj. naglasni obrasci s N. kao u n. p. C, a s oksitoniranim kosim oblicima, usp. na Susku *zûp*, *zûbà* (uz *zûba*),¹⁹⁸ Senj *dròb*, *drobà*, Sali *bòk*, *bokà* itd. Čakavski oblici, sve u svemu, ne izgledaju pretjerano pouzdano i perspektivno za rekonstrukciju psl. n. p. *d* (usp. Kapović 2008:7). Više o problemu vidi npr. u Langston 2007, Vermeer 2001:133–146.

Kajkavski (Velika Rakovica)¹⁹⁹

<i>jednina</i>		<i>množina</i>	
<i>kratki korijen</i>	<i>dugi korijen</i>	<i>kratki korijen</i>	<i>dugi korijen</i>
N. bôg	grâd	n. bôgi	grâdi
G. bôga	grâda	g. bogôf	grâdof/gradôf
D. bôgu	grâdu	d. bôgom	grâdom
A. bôga	grâd	a. bôge	grâde
L. bôgu	grâdu	l. bôgi	grâdi
I. bôgom	grâdom	i. bôgi	grâdi

Usp. u Bednji *grâod*,²⁰⁰ g. *gròdev* i *grodjêv*. Kako kaže Jedvaj (1956:296) kod

¹⁹⁷ Treba reći da bi to možda mogla biti samo zanaglasna duljina, a ne mjesto naglaske, usp. Kapović 2006d:39.

¹⁹⁸ U pouzdanost se građe iz Suska često sumnja, usp. Vermeer 2001:138.

¹⁹⁹ March 1981:256–257.

²⁰⁰ U Bednji su se riječi kao *mâd* 'med' (**mêdъ*, usp. štok. *mêd*, *mêda*) i *râd* 'red' (**rêdъ*, usp. štok. *rêd*, *rêda*) u potpunosti izjednačile. Izvorno kratke osnove tu su ili poopćile duljinu iz NA. u svim primjerima ili je tu riječ o primjerima s progresivnim

te, i ostalih imenica n. p. C, »Nominativni akcent stoji na istom slogu u svim padežima singulara i plurala, ali se mijenja u lok. sing., gen., lokat. i instr. plurala«. Paradigma, dakle, u potpunosti odgovara onoj u Velikoj Rakovici. U Prigorju (Rožić 1893-4/I:101–102): NA. *vôz*, G. *vôza*, D. *vôzu*, *svèdru*, L. *vòzu*, *svedrû*, I. *vòzom*, n. *vòzi*, g. *vozôv*, d. *vòzom*, a. *vòze*, l. *vozi*, i. *vozi* (*vozmî*, sekundarno *vôzi* po n. p. B),²⁰¹ NA. *brêst*, G. *brêsta*, D. *brêstu*, L. *brêstu*, *grâdu*, I. *brêstom*, n. *brêsti*, g. *brêstôv*, d. *brêstom*, a. *brêste*, li. *brêstî*. U Ozlju (Težak 1981:254–255) nalazimo kod kratkih osnova: *plôt*, G. *plôta*, g. *plotôf*, li. *plotî* (imenica *stôg* se slaže s V. Rakovicom: L. *na_stôgu*, l. *na_stôgi*, i. *met_stôgi*, ali i g. *stôgof*). Četiri imenice mogu u L. imati *-û*: *na_gnojû*, *na_plotû*, *o_godû*, *v_lanû*. Usp. u Samoboru²⁰² *na_ognû* (ali u n. p. B!). Kod dugih osnova u Ozlju imamo: *kûm*, g. *kûmof/kumôf*, li. *kûmi*. Imenice *brîk* i *grâd* mogu u L. imati *˘* mjesto *˘*: *v_brîgu*, *v_grâdu*. Neke ćemo još primjere navesti u raspravi.

U Turopolju analogijom prema G. *gôda*, *plôda*, *plôta* imamo i sekundarni N. *gôt*, *plôt* 'plod', *plôt* 'plot' (Šojat 1982:391). Tako još i *gôst*²⁰³, *môst*, *nôs*, a stari obrazac čuvaju samo *bôk*, *bôga* i *rôk*, *rôga*. Takvo je ujednačavanje donekle slično bednjanskom, samo što se ondje ujednačava duljina iz N., a ne kraćina iz kosih padeža.

U lokativu jd. kod dugih osnova možemo bez ikakve sumnje kao izvorni naglasak uzeti neoakut na korijenu (*grâdu*) za neživo, te cirkumfleks kao u ostalim padežima za živo (*sînu*), slično kao štok. L. *grâdu/sînu*. Opreka se živo/neživo čuva u Rožićevu opisu Prigorja (1893-4/I:100–101), gdje sve imenice za živo (te sekundarno mnoge za neživo) imaju *˘* u L., dok *˘* u L. imaju isključivo imenice koje znače neživo (osim više puta spominjanog L. *vrâgu*, koje je specijalan semantički slučaj). Usp. u Mahičnom kraj Karlovca (moji podatci) DL. *grâdu* (poopćeno i na D., ali usp. za živo DL. *sînu*),²⁰⁴ u

pomakom cirkumfleksa (vidi Kapović 2008:12) poopćenima iz prijedložnih sveza tipa *ôd meda. Na gubljenje opreke kratko/dugo nesumnjivo je utjecalo to što se pri progresivnom pomaku cirkumfleksa ta razlika gubi (jer novonaglašeni slog uvijek ima *˘*). Stara se kraćina čuva u priložima *dêmo* 'doma' (usp. *zdjemo* 'od doma'), *dêle* 'dolje'. Isto se u Bednji događa i u *i*-osnovama.

²⁰¹ Naglasak se ujednačava kod višesložicâ — li. *kòkoti* (i d. *kòkotom*), ali g. *kokotôv* (106).

²⁰² Ivšić 1936:71.

²⁰³ Promjena *gôst* ⇒ *gôst* analogijom prema *gôsta* događa se i u nekim štok. govornim.

²⁰⁴ Usp. u Ozlju (Težak 1981:254) L. **kûmu*, **dânu*, **dâru*, ali L. *brîgu*, *grâdu*. U primjerima kao **dâru* ujednačen je naglasak ostalih padeža (isto tako kod Rožića u nekih imenica, DL. *brêstu*), a L. *brîgu*, *grâdu* bi se mogao *ad hoc* objasniti kao **brîgû*, **grâdû*, koji su analogijom prema **pütû* iz n. p. B zamijenjeni s **brîgû*, **grâdû* (možda nakon što je u ostalim riječima uopćen korijenski *˘*), što bi onda pravilno dalo *brîgu*, *grâdu*.

Turopolju (Šojat 1982:391) *po_zrāku, na_stāne, v_zōbe, f_strāvu, v_grādu* (navedeni su samo primjeri za neživo za takav naglasak te *pri_vrāgu* 'kvragu, dovraga', što je također zapravo neživo; neoakut se javlja i kod -u i kod -e). U V. Rakovici i Bednji neoakut se kod dugih osnova n. p. C javlja i kod imenica za živo i kod imenica za neživo, što je zacijelo inovativno (isto kao što se u dotičnim govorima, za razliku od prigorskoga dijalekta, proširio i neocirkumfleks u L. n. p. A i na imenice za živo, vidi gore).

Općekajk. L. *grādu* zacijelo treba izvoditi iz *grādû s Ivšićevom retrakcijom (kao *zābāva > zābava) nakon sekundarnog unošenja prednaglasne duljine. Nastavak -û, izvorno iz u-osnova, posvjedočen je u kratkim osnovama n. p. C u nekim govorima — duljina se, prema Diboovoj teoriji (vidi dolje), tu i očekuje, iako nije jasno zašto se tu javlja baš cirkumfleks.

Kod lokativa jd. kratkih osnova valja pretpostaviti da se izvorni oblici mogu vidjeti u prigorskom dijalektu — u ozaljskom L. *gnojû, plotû, godû, lanû* (ozaljski L. *mèdu, *nòsu itd. ujednačeno je prema ostalim padežima), kod Rožića L. *svedrû* (uz mlađe *svèdru*, ali samo sekundarno *vòzu* prema ostalim padežima), *zdencû* (prema D. *zdèncu*, 104). Kako rekosmo, prema Diboovoj bi se pretpostavci u ovoj poziciji očekivalo čuvanje duljine iako nije jasno zašto se tu javlja baš cirkumfleks, a ne neoakut. Za -û u L. o-osnova usp. -î u nekim kajk. govorima u L. i-osnova (također i već citirano samoborsko *ognû*). L. *bôgu* u V. Rakovici (tako u svim primjerima), kao i L. *stôgu* u Ozlju (tako samo u tom primjeru) treba tumačiti analogijom prema n. p. A. Tu je stariji L. *bògu, *stògu (s naglaskom na korijenu prema ostalim padežima umjesto na nastavku, usp. L. *vòzu* kod Rožića) krivo analiziran kao " koji se u n. p. A ispred lokativnoga -u mijenja u ^, pa imamo *bôgu* analogijom prema *prāgu*. Ista se analogija u V. Rakovici dogodila i u li. *bôgi* (usp. staro *vozi* u Prigorju).

U genitivu mn. prema starom *grād imamo uglavnom *gradōv* s novim nastavkom, jednako kao u štok. i čak. Oblici *grādof* u V. Rakovici i *grōdev* u Bednji postaju analogijom prema n. p. B paralelno s mlađim oblicima, također prema n. p. B, u l. i i. (usp. u V. Rakovici *grādof* uz *grādi*). Za g. usp. još u Turopolju: g. *gradōf, vragōf, sinōf, bregōf, darōf, golobōf*, ali i sekundarno *dedōf, jezikōf* u n. p. A te *svèdokōf, popōf* u n. p. B (Šojat 1982:391).²⁰⁵ U Rožićevu se prigorskom također javlja samo staro -ôv.

U dativu mn., prema psl., očekuje se dočetan naglasak tipa *grādòm²⁰⁶. Kod Pergošića nalazimo *βinoom, lughoom* što Ivšić tumači kao /sinôm/, /lu-

²⁰⁵ Dakako, *popōf* može biti i prema *popôv, što se očekuje, i analogijom prema *gradōf* koje je od *gradōv.

²⁰⁶ Iz Štuparja imam zabilježen d. *grādēm* (n. *grādi*, I. z. *grādom*), međutim, to bi trebalo provjeriti.

gõm/ (Ivšić 1937:188), pri čem bira neoakut (u Pergošićevu se bilježenju vidi samo duljina) prema suvremenim kajk. govorima (iako ne kaže kojima). Na takav naglasak upućuju i turopoljski oblici: d. *vragễm*, *sinễm* (uza sekundarno *sînem*), *možễm* (uza sekundarno *môžem*), ali i sekundarno *dedễm* (uz očekivano *dêdem*) u n. p. A te *popễm* (uz očekivano *pôpem* < *popễm), *loncễm* u n. p. B (Šojat 1982:391). Tu, dakle, nalazimo očekivan dočetni naglasak, ali i neočekivan neoakut (ako je vjerovati Ivšiću da je to doista neoakut). Neoakut se u d. javlja i u posavskom (vidi gore), ali ondje je to zbog složene analogije s d. i l. n. p. B te se ne može povezati s navedenim kajk. naglascima. Neoakut bi u kajk. d. *gradõm možda najlakše bilo objasniti analogijom prema g. *gradõv, l. *gradêh, i. *gradī. Kako su svi visni nastavci osim d. u množini n. p. C imali neoakut, taj je naglasak jednostavno poopćen i u d.²⁰⁷

Kod naglasaka je kao što su d. *bõgom*, *grãdom* u V. Rakovici, d. *grãodem u Bednji, varijantna kao d. *sînem* (uz starije *sinễm*) u Turopolju, d. *kûmum, *brõdum u Ozlju, d. *brêstom* kod Rožića itd. riječ o analogiji s instrumentalom jednine koju smo vidjeli i u čak. (vidi gore).

U lokativu mn. najstariji oblici imaju neoakut na nastavku, usp. kod Pergošića (Ivšić 1937:187) l. *liβtieh* /listêh/, *dughieh* /dugêh/, kod Vramca (Junković 1967:116) *v dughieh* /dugêh/, u Turopolju (Šojat 1982:391) l. *o možễ*, *o sinễ* (uz mlađe *o sînẽ*), *na breğễ*, *o vragễ* (ali i sekundarno *o dedễ* u n. p. A), u Ozlju l. *plotî* (i tako kod svih kratkih osnova n. p. C osim kod sekundarnog *stõgi*), u Rožićevu Prigorju l. *vozî*, *brestî* itd. U mnogim je govorima naglasak na korijenu analogijom prema n. p. B, usp. l. *grãdi* u V. Rakovici, l. *grõde u Bednji itd.²⁰⁸ Naglasak l. *bõgi* u V. Rakovici (i *stõgi* u Ozlju) postea-

²⁰⁷ Kao što već rekosmo raspravljajući o posavskom d. *-õm*, neoakut bi se u dativu mn. n. p. C pravilno očekivao od *-om̃ pretpostavi li se, kao što to Kortlandt čini, da se prilikom retrakcije naglasaka s oslabjeloga poluglasa vokal uvijek dulji. Međutim, u tom je slučaju teško objasniti neke druge oblike kao što su *pêkoh*, *pêčen* itd. bez dužine (vidi gore).

²⁰⁸ Usp. prema oblicima u V. Rakovici i Bednji ozaljski l. *kûmi* (tako kod svih dugih osnova, za razliku od kratkih koje čuvaju stari dočetni naglasak) itd. Treba napomenuti da je u Ozlju kod l. *kûmi* zapravo vjerojatnije riječ o starom *kûmi, dakle o jednačenju s n., a i ostalim padežima s čeonim naglaskom, nego o *kûmi prema n. p. B (usp. staro *brestî* kod Rožića). U Ozlju se dogodila zanimljiva transformacija sustava kod kratkih i dugih osnova n. p. B i C. Naime, prema očekivanom smo l. *stõli, *pûti (B) : l. *plotî, *kumî (C) dobili posvjedočeni sustav l. *stoli*, *putî* (B) (analogijom prema n. p. C) : l. *plotî*, *kûmi* (C) (gdje je *kûmi* vjerojatno analogijom prema drugim oblicima u n. p. C, a ne prema n. p. B). Na to da su naglasci l. *stoli*, *putî* u n. p. B sekundarni ukazuju prežitici s izvornim naglaskom n. p. B — l. *võli*, *kõni*, *krãli*. Moguće je da je dočetni naglasak u većini imenica n. p. B u l. (i i.) ujednačen još u doba dok naglasak u ozaljskom kraju nije bio povučen pa su onda i oblici poput n. *stoli, a. *stolê itd. mogli utjecati na poopćenje naglasaka *stoli u l. (i i.).

je analogijom prema n. p. A kao i u L. *bôgu*, *stôgu*.

Istovjetna je situacija i u instrumentalu jednine. Za stariji naglasak usp. u Rožičevu Prigorju *vozî*, *brestî*, kod Pergošića (Ivšić 1937:187) sa sekundarnim nastavkom (tj. s dodanim *-m-*) *βinmy* /sinmî/, *liβtmy* /listmî/, *zidmy* /zidmî/, u Turopolju (Šojat 1982:391) i. *z_vragî*, *z_možî* (uz mlađe *z_môži*), *sinî*, *zôbmî*, ali i sekundarno *pret_svêdokî* (uza starije *pret_svêdôki*), *s_popî* (uza starije *s_pôpi*) u n. p. B te *z_orejmî* (uz jednako sekundarno *z_orêji*) u n. p. A itd. Oblici poput i. *grâdi* u V. Rakovici i i. *kûmi* u Ozlju su sekundarni, kao i kod lokativa mn. (u V. Rakovici prema n. p. B, a u Ozlju vjerojatno prema drugim oblicima n. p. C).

Usp. u slovenskom (Breznik 1934:80–81, Toporišič 2004:288):

N. *môž*, GA. *možâ*, D. *môžu/možû*, L. *môžu*, *brégu*, I. *môžem*

n. *možjê*²⁰⁹, *duhôvi*, g. *môž*, *duhóv*, d. *možêm*²¹⁰, a. *možê*, l. *možêh*, i. *možmí*, *bogí*

NA. dv. *možâ*, *duhôva*, DI. *možêma*, *duhôvoma*

U sln. na mjestu staroga početnoga cirkumfleksa javlja se, dakako, cirkumfleks na sljedećem slogu (zbog sln. progresivnog pomaka cirkumfleksa), usp. G. *možâ* s hrv. *mûža*. Usp. u G. i *duhâ/dûha* gdje druga varijanta ima poopcén naglasak prema prijedložnoj vezi, kao i varijanta *môžu* u D. (*k_môžu* < *k̄m̄žu) i L. (*o_môžu* < *òm̄ži). I u sln. je kod riječi za neživo lokativno *-u* visno, usp. *na_môžu*, ali *na_brégu* (usp. hrv. *na_brijégu*, rus. *на_бере́гу*). U I. je također poopcén naglasak iz prijedložne sveze (*z_môžem* < *s̄m̄žem̄). Kod duge je množine sln., slično kao mnogi suvremeni hrv. govori, osim u g. (*duhóv*), poopcío čeoní naglasak (u sln. cirkumfleks na drugom slogu) — d. *duhôvom*, l. *duhôvih*, i. *duhôvi* prema n. *duhôvi*, a. *duhôve*²¹¹. Očekivani se neoakut lijepo vidi u g., l. i i. U d. *možêm* nalazimo sekundarni naglasak analogijom prema instrumentalu jd. (ali prema varijanti bez prijedloga²¹²) te prema n. i a. Dvojinski oblici također imaju čeoní naglasak.

n. p. C: 'bān (B:/C:), 'bēg, 'bēs, 'blēsak (> A), 'blūd (psl. d), 'bod (psl. d?), 'bog, 'boj (psl. b/d), 'bok (B/C, psl. d), 'bol (> C:, psl. d), 'brāv (psl. d), 'brēg (psl. d), 'brīd, 'brīk, 'brūs (psl. d/b), 'bor (B/C, > C:, psl. d), 'brod (psl. d/c), 'broj (B/C, psl. b/d), 'brūs (psl. d/b), 'būbanj, 'būs (psl. c/d), 'busen, 'crēp (psl. d), 'cřv (psl. d)

²⁰⁹ Sekundaran nastavak, od starog n. *i*-osnova m.r. *-bje.

²¹⁰ Oblik *možêm*, koji se javlja, mlađi je (Stankiewicz 1993:47–48), i nastaje analogijom prema *možêh*.

²¹¹ Usp. prema očekivano *bogôvi*, *sinôvi* u n. p. C i sekundarno *grobôvi*, *snopôvi* u n. p. B te *mrázôvi*, *pragôvi* u n. p. A.

²¹² Izvorno se u I. (a onda analogijom i u d.) očekuje *z_môžem*, ali *možêm* bez prijedloga (kao hrv. *nî_mûžem*, *mûžem*), pa se onda poopcáva jedan od dvaju oblika.

(izvorno *i*-osnova), 'cvět (psl. *d*), 'čār, 'čemer (A/C²¹³), 'čīm (psl. *d*), 'čīr, '(d)žbūn, 'čūn (i B:, psl. *d*), 'čvor (A/B:/C/C:), 'dāh (< *C, > A), 'dān (< *C) (izvorno *n*-osnova), 'dār, 'dēver (izvorno *i*-osnova), 'dogadāj, 'dol (B/C, psl. *d*), 'dom (> B), 'drob (psl. *c/d*), 'drozd (psl. *b/d*), 'drūg, 'dūb (psl. *d*), 'dūg (psl. *d*), 'dūh (> A, B)²¹⁴, 'gāj (B:/C:, psl. *b/d*), 'god (> C:), 'glīb, 'gněv, 'gnoj, 'glād, 'glās (psl. *c/d*), 'god (> C:), 'golūb (izvorno *i*-osnova), 'grād (psl. *d*), 'gospod (izvorno *i*-osnova), 'gost (> A-C²¹⁵) (izvorno *i*-osnova), 'govor, 'greben, 'gřm (B:/C:, psl. *b/d*), 'grom (B/C/D²¹⁶, psl. *d/(c)*), 'grozd (B/B:/C/C:/D, psl. *b/(d)*), 'grumen (psl. *a*), 'gušter (psl. *a*), 'gūz, 'hlād (psl. *d*), 'hod (> C:, psl. *c/b/d*), 'hvāt (psl. *c/d*), 'iver, 'jablān (psl. *a*), 'jād (A/C:), 'jasen (psl. *a*) (izvorno *n*-osnova), 'jastrēb (psl. *a*) (izvorno *i*-osnova), 'javor (psl. *a*), 'jarēb, 'jastog (C/A²¹⁷), 'jāz, 'kamen (psl. *a*) (izvorno *n*-osnova), 'kesten, 'klās (psl. *d*), 'kljūn (psl. *d*), 'kněz, 'kokot, 'komād (> B:-C:, B:), 'korāk (psl. *c/d*), 'korēn (psl. *d*) (izvorno *n*-osnova), 'kōs (< *C, psl. *d*), 'kov (> C:), 'krāk (psl. *d*?), 'kremen (psl. *b/d*) (izvorno *n*-osnova), 'krēs, 'krīk (psl. *c/d*), 'kroj (i B>A, psl. *b/d*), 'krov (B/C, psl. *b/d*), 'krūg (psl. *d*), 'kūm, 'kūs 'komad' (i B:, psl. *d*), 'koās (i B:), 'labūd (psl. *a*), 'lākat (> A), 'lāz (i A>B), 'led, 'leptīr (> B:-C:), 'lēt (< *C, psl. *c/d*), 'lēš, 'lik (psl. *d*), 'list (psl. *b/d*), 'loj (i B), 'lom, 'lov (psl. *b/d*), 'lūk, 'lūg 'gaj', 'ljūdi (izvorno *i*-osnova), 'mah (> A, C:, psl. *d*), 'med (izvorno *u*-osnova), 'mēsēc (psl. *a*), 'mēh (i B:, psl. *d*), 'mēhūr (> B:-C:, i B:), 'mīr (> B:), 'mlāz (psl. *c/d*), 'most (psl. *b/d*), 'mozak (> A, psl. *d*), 'mrāk (psl. *d/(b)*), 'mrāv (psl. *d/(b)*) (izvorno *i*-osnova), 'mūž, 'mūlj (psl. *d*), 'mūk (psl. *c/d*), 'nīz (psl. *d*), 'njūh (> A²¹⁸), 'nokat (izvorno *i*-osnova), 'nos (psl. *d*), 'obād, 'običāj, 'oblāk, 'oblīk (> B:-C:²¹⁹), 'obrūč, 'obzīr, 'rāst (psl. *d*?), 'pād, 'pās 'pojas' (i B:), 'plēn (psl. *b/d*), 'pepel (psl. *d*), 'pīr, 'plēs, 'pljūsak (> A, psl. *c/d*), 'plod (> C:, psl. *d/(b)*), 'plot (psl. *d*), 'plamen (psl. *a/c*), 'plāz (psl. *d*?), 'poglēd, 'pojās, 'post (B/C, psl. *b/(d)*), 'pot 'znoj' (B/C/D, > C:, psl. *d*), 'pozdrāv, 'prāh (> C²²⁰, psl. *d*), 'pramen (psl. *a*) (izvorno *n*-osnova), 'prāsak (> A, psl. *c/d*), 'prsten (< *A), 'prūt (psl. *b/d*), 'pūk (psl. *d*), 'remen (psl. *b*?) (izvorno *n*-osnova), 'razūm, 'rēd (psl. *d*), 'rēp (B:/C:, psl. *c/d*), 'rěz/rěz, 'rod, 'rog (> C:, psl. *d*), 'roj (> C:, i B, psl.

²¹³ Čēmēr (C), čēmer/čēmer (A).

²¹⁴ Usp. Kapović 2005:59. Od *dūha* nestankom *-h-* nastaje *dūa* pa se tu u zijeju naglasak krati u *dūa* ⇒ *dūva*, odakle onda i *dū(v)* (tj. *dūh* s ponovno vraćenim *-h-*), što onda iz n. p. A može sekundarno prijeći u n. p. B. Kod riječi čija osnova završava na *-h-*, često se može vidjeti kraćenje (različito u različitim govorima).

²¹⁵ Tj. *gōst* — *gōsta* u *gōst*, *gōsta* (ali ipak *ū.goste* npr.).

²¹⁶ Tu naime postoji i sinkronijski naglasak *grōm* — *grōma*.

²¹⁷ Tj. *jāstōg* (npr. Dubrovnik) i *jāstog* (ARj).

²¹⁸ Usp. riječ *duh*.

²¹⁹ Misli se na *ōblīk* — *oblīka* s poopćenjem naglasaka u svim kosim padažima prema L. *oblīku*, g. *oblīkā*, dli. *oblīcima*.

²²⁰ Usp. riječ *duh*.

b/d), 'rok (> A), 'rov (> C.; psl. *b/d*), 'rūb (psl. *c/d*), 'sād (psl. *d*), 'sēver (psl. *a*), 'sīn (izvorno *u*-osnova), 'sloj, 'slučāj, 'slūh (> A, psl. *d*), 'smok (psl. *d*), 'smrād (psl. *a/c*), 'sněg (psl. *d*), 'sok (> C.); 'sokol (B/C, psl. *b/d*), 'srām, 'sr̄p (psl. *d*), 'stān (psl. *d*), 'stěg, 'stīd (psl. *b/d*), 'stog (B/C/D, > C.; psl. *d*), 'strāh (> A, psl. *d*), 'strūk (psl. *d*), 'sūd 'posuda', 'sumrāk, 'svět, 'šūm, 'tast (> A), 'tekūt 'kokoš-ja uš', 'tetrēb, 'těk (psl. *b/d*), 'tok (> C.); 'trāg, 'trepet, 'tr̄g (i B.; psl. *d*), 'trk (psl. *c/d*), 'tr̄s (i A/B, psl. *d*), 'trūp, 'tūk, 'ūd (psl. *b/d*), 'ugljen (psl. *a*), 'ūm (B:/C.; psl. *b/d*), 'vāl, 'věz (psl. *c/d*), 'věk (psl. *c/d*), 'vīd (psl. *c/d*), 'vitěz (psl. *a*), 'vosak (psl. *d*), 'voz (> C.); 'vrāg (psl. *d*), 'vrēs, 'vūk, 'zēc, 'zīd (psl. *d*), 'znāk (psl. *d*), 'znoj (> A), 'zrāk (psl. *d*), 'zūb (psl. *d*), 'zvūk, 'žār (psl. *b/d*), 'želūd 'žir' (i žel'ud A, psl. *a/d*), 'ždrāl (psl. *b*), 'žlēb (i B:).

U n. p. C česta je promjena poopćenje duljine iz N. u kosim padežima. Tako od *rōg*, G. *rōga* dobivamo *rōg*, G. *rōga*. Isto tako od *gōvōr*, G. *gōvora* dobivamo *gōvōr*, G. *gōvōra*. Može se dogoditi i obrnuto pa npr. od *gōst*, G. *gōsta* dobivamo *gōst*, G. *gōsta*. Kod riječi s dugom osnovom može se lako dogoditi prijelaz u n. p. B ako se u govoru izgubila razlika neoakuta i cirkumfleksa. Npr. 'mīr (= štāp') dobiva mlađi G. *mír'a* analogijom prema štāp'a itd.²²¹ Jednako tako, *lijěk* (= 'svijēt) dobiva mlađi G. *lijēka* analogijom prema 'svijēta itd.

U svim su se hrv. govorima, koliko mi je poznato, izjednačili stari tipovi *gōvōr*, *gōlūb* (C) i *kāmēn*, *gāvran* (A). To je zato što u toj poziciji i stari *^h i stari *^u daju " (*gōlūb* < **gōlōbъ* = *gāvran* < **gāvornъ*), a ti se tipovi dodatno izjednačuju time što se u n. p. A duži zadnji slog u riječima kao *kāmēn* (nekim od raznih duljenja ispred sonanata, vidi Kapović 2008:23–24, 26–27) ili što se u n. p. C zadnji slog analogijom krati (kao u čak., vidi gore). Čini se da se to jednačenje u većini govorâ izvorno događalo tako što su riječi tipa *kāmēn* (izvorno n. p. *a*) prelazile u n. p. C (usp. L. *na kamēnu/kamenū*), međutim, danas je to teško utvrditi za sve takve primjere u svim govorima jer se mobilnost naglasaka kao i preskakanje naglasaka s višesložicâ (po čemu su se dotične klase izvorno razlikovale) u dosta govorâ izgubilo.²²²

²²¹ U ovoj konkretnoj riječi na paradigmu je vjerojatno utjecao čest L. *na mīru*. Treba također spomenuti da se u nekim govorima u kojima je riječ *mīr* prešla u n. p. B može unatoč tome čuti fraza *s mīrom* u kojoj je očuvan stariji naglasak (usp. za to i Daničić 1913:18).

²²² Upravo tu teškoću spominje i Zubčićeva za Grobnik (Lukežić–Zubčić 2007: 73) kada govori o tome da je teško odrediti što je sinkronijski n. p. A, a što n. p. C jer se dvije paradigme razlikuju samo po naglasku lokativa jd. te dolazi do miješanja i ujednačavanja. Na Grobniku raspored imenica u n. p. A i n. p. C ionako nije povijesni, nego u n. p. A, osim riječi tipa *jāstrēb*, *ūgjēn* (izvorno n. p. *a*), spadaju i riječi tipa *gōvōr*, *vččēr*, *pōpēl* 'pepeo' (izvorno n. p. *c*), a u n. p. C, osim riječi tipa *gōlūb*, *kōrāk*, *ōblāk* (izvorno n. p. *c*), spadaju i riječi poput *kāmik*, *mīsēc* (izvorno n. p. *a*).

Usp. ujednačenost (nepomičnu) već kod Križanića (1984:67–68): g. *gólubov*, *díverov* = *Lábudov*, *kámenov*, i. z^o *gólubmi*, z^o *lábudmi*, *pinezmû/pínezmi*. Razlika se, dakle, više nigdje ne čuva u paradigmi, ali se dobro vidi u tvorbi, usp. *golùbica*, ali *gàvranica* (vidi Kapović 2003:76).

Problem naglasaka imenica n. p. B (i C) s nepostojanim a u genitivu množine

Vidjeli smo da višesložne riječi n. p. B s običnim samoglasnikom u zadnjem slogu imaju g. kao i jednosložice: g. *živótā* < *živōt, *vreténā* < *vretēn*, *sotónā* < *sotōn* poput *kóriā* < *kōñ, *čelā* < *čel* (uz *čelā*, sr. r. poseban je slučaj), *ženā* < *žen* (za oblik *žen* vidi dolje, a o promjeni *žen* ⇒ *ženā* > *ženā* već smo govorili). Dakle, kod višesložicâ je s običnim samoglasnikom u zadnjem slogu osnove polazni oblik u g. bio kao i kod jednosložicâ — neoakut na zadnjem slogu. Jednakim procesom (vidi dolje) kojim se od očekivanog *žēnъ dobiva *žen*, dobiva se i *sotōn* od *sotōnъ. Međutim, kod imenica kod kojih se u g. u zadnjem slogu javljao poluglas tj. šva (bilo da je riječ bila o izvornom poluglasu kao u *otac* < *otъcъ ili o sekundarno umetnutu šva u g. kao u *bèdro* — g. *bedārā* < *bedro) nalazimo osim naglasaka tipa *otāc* > *otācā* i naglasak tipa *òtāc(ā)*. Tu s jedne strane kao da imamo uobičajen razvoj *otъcъ ⇒ *otāc* ali i *otъcъ ⇒ *otāc > *òtāc* kao u *jèzikā* (n. p. A), *pòslòvā* (n. p. B). Dakle, s jedne strane imamo neoakut na kraju osnove kao početni naglasak a s druge neocirkumfleks (koji se onda pomiče na osnovu). Međutim, tu valja napomenuti da takvo dvojestvo imaju primjerice i govori kao Novi Vinodolski (g. *otāc* i *òtāc*) u kojima inače nema retrakcije tipa *jèzikā* (usp. u Novom g. *besèd*).²²³ Stoga bi primjere kao *òtāc* u Novom trebalo tumačiti drugačije — primjerice analogijom prema g. tipa *stākāl* (uz *stakāl*, što bi onda trebalo biti sekundarno, od *staklò*, n. *stākla*) gdje se prema N. *stāklo (bez poluglasa u skupu *-kl-) očekuje g. *stākľъ s naglaskom na prvom slogu. Isto to bi se očekivalo i u riječi *sestrā, gdje bi g. bio *sèstrъ, što bi očekivano davalo *sèstār* — usp. npr. u Vrgadi *sèst^oār* i *sest^oār* (Jurišić 1973), na Hvaru *sèstor* i *sestōr* (Hraste 1937:27), u Pitvama na Hvaru (moji podatci) *sèstar*, na Braču *sèstor* (Šimunović 2009), u Tisnom na Murteru (moji podatci) *sèstar* itd. Moglo bi se dakle pretpostaviti da je u slučajevima kada nije bilo izvornoga poluglasa (nego se on naknadno umetao u suglasnički skup) izvoran bio naglasak na korijenu, dok je naglasak na kraju riječi u takvim primjerima analoški. S druge strane, analoški bi trebao biti i naglasak tipa *òtāc(ā)* ili *pòsāl(ā)* (od *otъcъ, *posъľъ) prema g. tipa *svèkār (od *svèkrъ bez izvornog poluglasa). Pretpostavka je da su se ta dva početna tipa poslije miješala na razne načine pa dobivamo i *sestār* umjesto sta-

²²³ To je nešto što npr. Stankiewicz ne uviđa (1993:121).

rijega *sèstār* i *òtāc* umjesto starijega *otāc*. Istu takvu izvornu situaciju imamo i u n. p. C, no ondje danas dočetni naglasak (npr. *igāl/dasāk* i sl.) prevladava i nema toliko kolebanja kao u n. p. B (na to je moglo utjecati to što u n. p. C, za razliku od n. p. B, nema imenica sr.r. s izvornim *-CC- u kojima se očekuje korijenski naglasak tipa *rèbār(ā)* u genitivu mn.). U n. p. C kod *ā*-osnova s izvornim poluglasom susreće se, čini se, redovno dočetni naglasak (iako je primjerâ malo): *metāl* > *metālā*, *igāl* > *igālā*, *dasāk* > *dasākā*.²²⁴ U štok. je takav naglasak ujednačen i u *zemālĵā* (iako tu izvorno nije bilo poluglasa: **zeml'ā*),²²⁵ ali bit će da je tu izvoran naglasak (g. **zèml'ĵ*) posvjedočen u čak. — usp. Vrgada g. *zèmoāĵ* (Jurišić 1973)²²⁶ i Hvar g. *zèmaj/zèmoñ* (Hraste 1937:28).²²⁷ To potvrđuje da se i u n. p. B izvorno kod primjerâ kao *sèstār* očekuje naglasak na korijenu a kod primjerâ kao *otāc* naglasak na kraju.

Način na koji su se ta dva tipa razvila ovisi o pojedinim govorima, o pojedinim tipovima riječi, o pojedinim riječima i, jako često, o dužini/kračini korijena (duge su osnove češće imale tendenciju povlačenja naglasaka jer im je to omogućavalo čuvanje duljine korijena). Taj bi problem svakako trebalo dodatno detaljnije istražiti, no, u svakom slučaju, bez obzira na to kako je do toga došlo, kod imenica se s nepostojanim *a* u n. p. B za sve slučajeve više-manje mogu naći gotovo sve varijante — i s naglaskom na osnovi prije sloga s nepostojanim *a* i s izvornim naglaskom (oviskom) na nastavku. Naglasak tu često ovisi o dužini pretposljednega sloga osnove, o broju slogova u riječi i o nekim drugim faktorima, a u govorima tu postoji (čak i u okviru istoga sustava) velika varijacija.

U štok. u *o*-osnovama muškog roda vrijedi pravilo da se kod riječi s dugim samoglasnikom u osnovi (tj. u zadnjem slogu osnove prije nepostojanoga *a* ako je riječ o višesložici) ovisak najčešće povlači na korijen: usp. *vrābac'* : *vr'ābācā*, *pétak'* : *p'ètākā*, *Dalmatīnac'* : *Dalmat'īnācā* (trjeđe *Dalmāt'īnācā*). Ako se pretpostavi gornji scenarij, treba uzeti da je tu riječ o poopćenju takva naglasaka radi očuvanja duljine korijena (što je i inače jaka tendencija). Ipak, ima i tu iznimaka, npr. *živac*, ali g. *živācā* u nekim govorima²²⁸. Kod kratkih osnova postoji varijacija između oviska povučena na

²²⁴ Ali usp. i sekundarno *dāsāk(ā)*.

²²⁵ Usp. i dij. *mazágā* (prema n. *māzge*, Prapatnice u Vrgorskoj krajini) od **mъzga*.

²²⁶ Usp. na Vrgadi (Jurišić 1966:79) prema *zèmoāĵ* još i *sèst'ār* (uz sekundarno *sest'ār*) te *met'āl*. Odnos *zèmoāĵ* : *met'āl* u n. p. C upravo je ono što bi se očekivalo s obzirom na razliku u psl. skupovima *-ml- i *-tbl-.

²²⁷ Ali na Braču *zemōj* (Šimunović 2009:22f), za razliku od *sèstor*. Usp. i grobničko *zemāj* (Lukežić—Zubčić 2007:70).

²²⁸ Usp. Šimundić (1971:92), a takav se naglasak čuje i po Slavoniji.

korijen i oviska na nastavku: usp. *m'òmākā* i *momāk'ā*²²⁹ (od *mòmak*), *k'ābālā* i *kabál'ā* (od *kābao*)²³⁰ itd.

U sr. r. situacija je ponešto zamagljena time što se kod n. p. B u nekim govorima javlja (u svim ili nekim primjerima) naglasak na osnovi kroza sve padeže, ali se svejedno može zaključiti sljedeće: kod imenica s kratkom osnovom prevladava dočetni ovisak (*dòbr'o* : *dobár'ā*, *rebr'o* : *rebár'ā*, *stàkl'o* : *stakál'ā*, *vèsl'o* : *vesál'ā* itd.), ali se javlja i naglasak na osnovi.²³¹ Kod imenica s dugom osnovom redovno se javlja ovisak na korijenu: *drúštv'o* : *dr'úštāvā*, *písm'o* : *p'ísāmā*, *gospodárstv'o* : *gospod'árstāvā*,²³² *vlákn'o* : *vl'ākānā* itd., međutim i tu se javlja i dočetni ovisak. Dočetni je ovisak čest u *stábl'o* : *stabál'ā* i *débl'o* : *debál'ā* (uz *st'ābāla*, *d'ēbālā*),²³³ a za naglasak na kraju usp. još npr. u Posavini²³⁴ *vlakānā* i *dvoācā*.²³⁵

Što se tiče *ā*-osnova, problem zamagluje više stvari. Prvo, postoji velika varijacija između n. p. B, B—C i C; drugo, malo je primjerâ sa suglasničkim skupinama na kraju osnove; i treće, često se u slučaju suglasničkih skupina uvodi nastavak *-ī* (npr. g. *māzgi*), ispred kojeg nema umetanja nepostojanoga *a*²³⁶ ili, rjeđe, nastavak *-ā* bez ubačenoga nepostojanog *a* (npr. g. *māzgiā*). Kod kratkih osnova vidimo u štok. u načelu ovisak na kraju — *sèstr'a* : *sestár'ā*, *igr'a* : *igár'ā*. Kod izvedenicâ se sa sufiksima *-ba* i (ako nemaju nastavak *-ī*) ipak javlja ovisak na korijenu — *tùžb'a* : *t'ùžbā* (uz češće

²²⁹ Stankiewicz kaže da je povučeni ovisak tipičan za zapadnu normu (pri čem on misli na gramatiku Pere Budmana), dok dočetni ovisak smatra tipičnim za Vuk-Daničićevu normu (1993:120–121). Stankiewicz, bez pravog opravdanja, smatra povučeni naglasak konzervativnijim tj. starijim.

²³⁰ Usp. Šimundić (1971:92) za Imotsku krajinu i Bekiju: *kābālā* i *kabālā*, *kõtālā* i *kotālā*, *pòsālā* i rijetko *posālā*, a kod imenica na *-ac*: *mrtācā* i *mrtācā*, *škrtācā* i *škrtācā*. Za kolebanje u standardu (*bòrācā*, *lovācā*, *prosācā/pròsācā*) usp. npr. AG:515–516. Za potpunu varijabilnost tipova *lovācā/lòvācā* usp. i Kostrč (Baotić 1979:170–171).

²³¹ Usp. u Imotskoj krajini i Bekiji: *dòbārā* i *dobārā*, *rèbārā* i *rebārā*, *sèdālā* i *sedālā* (Šimundić 1971:102). Posavski oblici kao Donja Bebrina (moji podatci): *stègāna*, *stābāla*, *sèdāla*, *vèsāla* itd. nisu pretjerano indikativni jer je ondje općenito u n. p. B u množini kroza sve padeže poopćen naglasak na osnovi. Međutim, usp. ipak u Dubočcu (moji podatci): *sèdāla*, *stègāna*, *stābāla* uz *stabāla* (prema *stāblo*), *stākāla* uz *stakāla*, *vesāla*.

²³² S čuvanjem silaznoga naglasaka u sredini u novoštok., vidi gore.

²³³ Međutim, tu je u samom korijenu riječi riječ o sekundarnoj duljini te može biti da se dočetni ovisak u g. čuva prema izvornom *stábl'o*, *débl'o* s kratkim korijenom (ti su oblici posvjedočeni u mnogim govorima). Usp. i *vratālā*, *vlakānā* od *vratlo*, *vlákno* (AG:526).

²³⁴ Ivšić 1913/I:252.

²³⁵ Dočetni se ovisak u g. javlja analogijom i u imenici *svj'ètlo*, *nà_svj'etlo* (n. p. A) — g. *svjetál'ā*.

²³⁶ Što se tiče nastavka *-ī*, koji se unosi iz *i*-osnova, ispred njega nema duljenja, a ovisak ostaje uvijek na njemu u n. p. B i C.

tùžbī). Što se tiče dugih korijena, tu imamo primjer *lijéska* : *ljesákā* (ARj, danas rijetka riječ) te posuđenicu *cígl'a*, gdje se javljaju i *cígál'ā* i *c'ígālā*.

Što se tiče čak. (ondje su problem sekundarni nastavci *-ōv* i *-īh* u g.), usp. Novi *tēlcī* — g. *tēlāc*, *pletēnāc* — g. *pletēnāc*, *svētāc* — g. *svētāc* (ali *Jardasi oči* — g. *otāc!*), *Vrgada kab^oā* — g. *kāblōv*, *prasāc* — g. *prās^oāc* (Langston 2006:163–165), Novi n. *stākla* — g. *stākāl/stakāl*, *Dražice n. nāzla* 'gnijezda' — g. *nāzāl*, *Jardasi n. pīsmā* — g. *pīsam*, *Senj caklō* 'staklo' — g. *cakāl*, *lebrō* 'rebro' — g. *lebār*, *Tkon n. lēbra* — g. *lebār*, *Vrgada n. lēbr^oā* — g. *lēb^oār/leb^oār*, *Hvar sedlō* — g. *sēdol*, ali *caklō* — g. *cakōl* (Langston 2006:172–173). Usp. i na Grobniku g. *kolāc* (prema *kolāc*), *orēbāc* (prema *orēbāc*), *prāsāc* (prema *prāsāc*), *žlībāc* (prema *žlībāc*), ali *mulāc* (prema *mūlāc*) te *nāzāl* (prema *nāzlō* 'gnijezdo') (Lukežić–Zubčić 2007:34, 70).

Problem naglaska u genitivu množine

Ovdje ćemo govoriti o dva povezana problema — o problemu naglaska u genitivu množine i problemu nastavka u genitivu množine. Prvi je problem — kako u genitivu mn. *o*- i *ā*-osnova n. p. A objasniti neocirkumfleks (hrv. dij. g. *čas*, *brd*, *krāv*, sln. *brd*, *krāv*, češ. *děl*, *krav*²³⁷), a u genitivu mn. n. p. B/C kratkih osnova dugi neoakut (hrv. dij. g. *kōń/večer*, *sěl/pōl*, *žen/vōd*)? Drugi je — kako objasniti štok. nastavak *-ā* u genitivu množine? Za svaki od tih dvaju problema postoje i dva vida rješenja — objasniti oblike kao *čas*, *vōd* nekim glasovnim pravilom ili analogijom te objasniti *-ā* kao arhaizam ili inovaciju. Ovdje ćemo dati samo neke od opcija koje se predlažu za rješenje tih problema.

Klasično je rješenje za objašnjavanje neočekivane duljine u hrv. *kōń/večer*, *sěl/pōl*, *žen/vōd* pretpostaviti jednostavnu analogiju prema dugim osnovama, gdje se takav naglasak očekuje: *krāl/zūb*, *vīn/zlāt*, *jūh/glāv* (Ivšić 1911:184–185). Tu bi se, dakle, dugi neoakut uzeo kao opća oznaka genitiva množine te bi se sekundarno proširio i na kratke osnove.²³⁸ U načelu nema ništa pretjerano problematično s tom pretpostavkom.²³⁹ Alternativno je rješenje pretpostaviti da neoakut tu nekako pravilno nastaje bar u

²³⁷ S kraćinom od cirkumfleksa prema duljini od akuta u N. *dīlo*, *krāva*.

²³⁸ Valja reći da se to očito dogodilo i u *u*-osnovama, gdje imamo g. *sinōv* < *synōvъ < *synovǫ.

²³⁹ U slč. se neoakut kao oznaka duljine proširio u svim n. p.: usp. *sila* — g. *sīl* (n. p. a), *žena* — g. *žien* (kratka n. p. b), *slza* — *sīz* (kratka n. p. c) prema očekivanom *rūka* — *rūk* (duga n. p. c). Usp. također u sr.: *zrno* — g. *zrn* (n. p. a), *plece* — g. *pliec* (kratka n. p. b) itd. Duljina se u g. javlja i u polj., usp. *stopa* — g. *stōp*, *męka* — g. *mąk*, no u polj. to može biti i analogijom prema pravilnom duljenju ispred dočetnih zvučnih suglasnika (Ivšić 1911:185), npr. *gęba* — g. *gąb*, što nema veze s duljinama o kojim mi tu govorimo.

nekima od oblika²⁴⁰, međutim to stvara dodatne probleme drugdje u sustavu. Manje je uvjerljivo, premda moguće, klasično objašnjenje za neocirkumfleks u n. p. *a*, gdje se on objašnjava analogijom prema neoakutu u n. p. *c* (i *b*). Logika ide ovako — kako vidimo svojevrsnu promjenu naglasaka, metatoniju, u genitivu mn. u n. p. *c* (n. *gōlvь : g. *gōlvь, N. *gōrdь : g. *gōrdь), analogijom se prema njoj događa i metatonija u n. p. *a* pa prema n. *kōrvь dobivamo g. *kōrvь²⁴¹, a prema N. *čāsь dobivamo g. *časь (Ivšić 1911:186–187, Carlton 1991:205).²⁴² Tendencija bi se za takvim sekundarnim naglaskom mogla objasniti time što se u muškom rodu genitiv mn. izvorno nije razlikovao od nominativa jd. (N. *časь = g. *časь). Jedno je fonetsko objašnjenje pak da *krāv* nastaje duljenjem pred dugim nastavkom *-v²⁴³ (koji se javlja samo u genitivu množine pa odatle iznimnost tog duljenja). Eventualno bi se utjecajem tog dugoga *-v mogla onda objašnjavati i duljina u oblicima *žen* (n. p. *b*), *vōd* (n. p. *c*).

Što se tiče štok. nastavka *-ā*, sada ćemo dati pregled razlogâ za taj nastavak kao arhaizam i za taj nastavak kao inovaciju.

Argumenti za *g.* na *-ā* kao arhaizam:

1. Osim što iz pretpostavljenoga *-v možemo izvesti štok. *-ā* (i što se to onda slaže s lit. *-ų*), to nam dodatno objašnjava i neočekivanu duljinu u tipu *krāv*, *žen*²⁴⁴.

2. Pisanje *-bb*, dakle udvojenog poluglasa (tj. *-v̄*), u strsp. tekstovima u 14. st. (Brozović—Ivić 1988:24). Problem je s ovim argumentom to što *-bb* doista označava vjerojatno nastavak *-v̄*, ali to ne znači da to nužno nastaje od psl. nastavka *-v̄. To samo znači da je tada postojao nastavak *-v̄* koji je

²⁴⁰ Kortlandt misli da se kratki vokali pravilno dulje pri retrakciji naglasaka s oslabjelog jera, dakle g. *gorь > gōr u n. p. *c* pravilno, a onda je *žen* u n. p. *b* analogijom prema tome (1975:15). To za sobom povlači pretpostavku da u N. *bōbь naglasak nikad nije bio *bobь itd. Međutim, ako se pretpostavi da svaka retrakcija naglasaka s kratkog poluglasa proizvodi duljinu, onda bismo to očekivali i u aor. *pèkoh* < *pekòxь < *pekoxь, u primjerima poput *pèčen* < *pečēn* < *pečēnь < *pečenь itd. S druge strane, takva bi pretpostavka objašnjavala jednostavno, primjerice, naglasak *-ōm* < *-omь u dativu mn. *o*-osnova (vidi gore).

²⁴¹ Ali ne u svim psl. dijalektima, usp. rus. g. *корѡв* < *kōrvь.

²⁴² Na postavljeno pitanje — zašto baš u cirkumfleks? — odgovor bi bio da se u nešto mora promijeniti ako se već mijenja, a neoakut je već bio zauzet kao oznaka genitiva mn. u n. p. *b/c*.

²⁴³ Koji bi onda nastajao od ie. *-ōm (usp. lit. *-ų*, ved. *-ām*, grč. *-ων*). Inače se slav. *-v̄* u g. izvodi ili od kratkoga ie. *-om ili nekakvom čudnom pokratom ie. *-ōm (što nije baš uvjerljivo).

²⁴⁴ Doduše, to ne mora biti pravi argument jer dotični problemi mogu jednostavno biti nepovezani.

nastao na ovaj ili onaj način. Ni pristalice hipoteze o sekundarnom postanku štok. *-ā* ne niječu da je to *-ā* nastalo od poluglasa uostalom, samo to da tu nije riječ o poluglasu iz izvornog psl. nastavka **-b̄*.

3. Treći bi razlog za pretpostavku da je *-ā* odraz izvornoga nastavka bilo to što je inače taj nastavak dosta teško objasniti, a iz nečega je morao nastati. S obzirom na to da psl. poluglasi u štok. ionako daju *a*, zašto jednostavno i nastavak *-ā* ne objasniti tako? Treba još napomenuti da bi po Diboovoj teoriji tu duljina bila pravilno očuvana u n. p. *c* (i onda ujednačena u n. p. *a* i n. p. *b*), a neoakut bi u g. *glāvā* bio očekivan kao i u i. *zubī*.

Argumenti protiv g. na *-ā* kao arhaizma:

1. Dijalektološki gledano, bez obzira na postanje, nastavak *-ā* izgleda kao inovacija. Posebno je zanimljivo istaći da se *-ā* javlja izvorno samo u govorima koji i inače imaju inovativnu morfologiju (npr. *-ma* u dli.), dok se u govorima koji su inače, morfološki i drugačije, arhaični (npr. u Posavini) *-ā* ili ne javlja ili se javlja tek sekundarno. Uz to ide i činjenica da se *-ā* ne javlja ni u čak. ni u kajk.²⁴⁵ Međutim, treba reći da je sasvim moguće da se *-ā* kao odraz izvornoga **-b̄* očuvao samo u nekim položajima u nekim govorima pa da se onda dalje proširio. Posve je jasno da se nastavak može širiti iz jednih u druge govore bez obzira na to je li arhaizam ili inovacija. Ivić kaže »Izgleda da se tu dugi krajnji poluglas očuvao u nekim položajima, dok se u drugim narečjima redovno skraćivao i gubio. Iz tih položaja taj je nastavak na štokavskom tlu prešao i u ostale. Pojednosti tog procesa još nisu utvrđene« (Brozović—Ivić 1988:24).²⁴⁶

2. Drugi je problem s pretpostavkom da je *-ā* staro to što se poluglas ispred nastavka u štok., kao i u kajk. i čak. gdje je nastavak samo *-ø*, vokalizira ili se u skupove u kojima ih nije izvorno bilo umeće sekundarni poluglas. Usp. g. *dasākā*, *igālā* itd. Ako je *-ā* tu (izvorno samo u n. p. *c*) odraz izvornoga **-b̄*, onda bismo očekivali ***daskā*, ***iglā*. Također, ako je *-ā* izravan odraz izvornoga **-b̄*, očekivali bismo i oblike poput ***vodā* (kao g. *rukū*, *misli*), a ne *vōdā*, što je posvjedočeno. Oblici *igālā*, *vōdā* izgledaju upravo kao noviji oblici izvedeni od starijega *igāl*, *vōd* (s već spominjanim duljenjem), gdje je naglasak vraćen na nastavak nakon dodavanja novog na-

²⁴⁵ No javlja se u sln. u g. *ā*-osnova koje ne pripadaju n. p. A, npr. g. *gorá*, *stāzá*. Staniewicz objašnjava taj oblik kao »an extension of the initial *-a* of the dative, instrumental, locative endings to the genitive plural« (1978:679–680). To bi, dakle, bila analogija prema d. *gorām*, l. *gorāh*, i. *gorāmi* pri čem bi novi nastavak imao uobičajen genitivni naglasak (prema starom *gór*). To objašnjenje nije nemoguće premda je možda malo nategnuto.

²⁴⁶ Matasović, recimo, misli da se *-ā* prvotno moglo javljati samo u n. p. B/C temeljeći to na prvim zapisanim potvrdama toga nastavka (2008:186).

stavka (*vōd* ⇒ *vōdā*). No moglo bi se pretpostaviti da se naglasak svejedno povukao Ivšićevim pravilom i s tog dugog *- \bar{h} te da onda zapravo imamo razvoj **vod̄* > **vōd̄* ⇒ **vōd̄* (spomenutim procesom duljenja posljednjega sloga osnove, kako god do njega došlo) > **vōdā* (vokalizacijom poluglasa²⁴⁷) ⇒ *vōdā* (pomakom naglaska na nastavak, vidi gore). No malo je proturječno da poluglas koji je dug može opstati na kraju riječi, očuvati duljinu, ali je ipak bio preslab da bi zadržao naglasak, nego se naglasak morao pomaći na prethodni slog Ivšićevim pravilom kao i kod običnih, slabih poluglasa.²⁴⁸

3. U čitavom je nizu govora (u južnoj Hrvatskoj, istočnoj Hercegovini, Crnoj Gori) na mjestu standardnoga *-ā* posvjedočeno *-āh* ili *-āh* (ili nešto nalik tome), što bi možda ukazivalo na izvorno *-h* u tom padežu koje bi onda sekundarno nestajalo bilo pravilnim gubljenjem *h* u nekim govori- ma bilo analogijom prema drugim genitivnim nastavcima (*-ī*, *-ū*).²⁴⁹ Dakako, to je *-h* moglo biti i sekundarno dodano analogijom prema pridjevima. Uzme li se ipak da je *-h* tu izvorno, nastavak bi se *-āh* (tj. *-āh* u govorima u kojima staro šva daje *æ*, što doista pokazuje da je tu riječ o starom šva²⁵⁰), mogao izvoditi iz staroga lokativa mn. *i-* i *u*-osnova na *- \bar{h} pri čem bi duljina bila sekundarna prema *g. -ī* iz *i*-osnova gdje dužina postaje stezanjem staroga *- \bar{h} > *- \bar{h} > *-ī* (i prema *-ū* iz dvojine, gdje bi se prema Diboovoj teoriji opet pravilno očekivala duljina u n. p. c). Premda se uzimanje staroga lokativnoga oblika za genitiv može činiti čudnim na prvi pogled, treba reći da između genitiva i lokativa postoje ipak brojne poveznice te da je takvo miješanje padežnih nastavaka posve moguće. Usp. npr. današnje genitive množine *gōstijū*, *nōktijū*, *ōcijū*, *nōgū*, *rukū* koji su izvorno zapravo genitivi i lokativi dvojine.²⁵¹ Također, kod zamjenica su genitiv i lokativ mn. (naravno i dvojine) izvorno također bili jednaki — gl. *nas*, *vas*, *tijeh*, *ñih* itd. Valja reći da se u hrv. mlađi oblici u lokativu mn. (*nama*, *vama*, *ñima* itd.) javljaju tek od 17. st. (Jurišić 1992:152, 157). Također se tu

²⁴⁷ Ivić napominje da se u štok. tekstovima *-a* počinje javljati krajem 14. i početkom 15. st. upravo u doba prelaska poluglasa u *a* (Brozović—Ivić 1988:24). Pretpostavka bi onda bila da se dugo šva na kraju prije toga valjda nije pisalo? Problem bi štok. *-ā* svakako trebalo dodatno povijesno-filološki istražiti.

²⁴⁸ Dakako, proturječno je već i to što se pretpostavlja dug poluglas iako se poluglasi, što im i sâmo ime kazuje, obično smatraju reduciranim, vrlo kratkim glasovima.

²⁴⁹ Usp. Stankiewicz 1978:678–679 i Kapović 2005:57. Duljina bi se kod *-ū* prema Diboovoj teoriji pravilno očekivala.

²⁵⁰ Po tome, dakle, vidimo da *-ā* nastaje od staroga šva, što se onda pisalo kao *-bb* u stsrp. (što ne znači da to dugo šva tu nije bilo sekundarno).

²⁵¹ Genitiv i lokativ u slav. (i u drugim ie. jezicima) uvijek su isti. S obzirom na velik utjecaj starih dvojninskih nastavaka na deklinaciju u štok. (nastavak *-ma* u dli., nastavak *-ū/ijū* u g. nekih imenica), takav se utjecaj možda mogao vidjeti i u tom slučaju.

može istaći novi genitivni nastavak *-ih* u mnogim čak. govorima (što je, osim pod utjecajem pridjevskoga nastavka, sasvim sigurno, bar u nekim govorima, bio i utjecaj lokativa mn.), jednačenje nastavka *-ah/æh* u gl. u zetskim govorima (*po gradova(h)*),²⁵² istovjetne baranjske lokative mn. poput *na krđovova*²⁵³, posavske oblike kao u *Vinkovāc*²⁵⁴, *na njegovi kōnā*, u *Deletovācā*, *na škōlā*²⁵⁵ itd.²⁵⁶ Dakle, lako je moguće da se u slučaju štok. *-ā* zapravo izvorno radi o lokativu mn. *i-* i *u*-osnova koji se sekundarno proširio na genitiv mn. u novoštok.

Dodatak: određivanje izvornoga naglaska/naglasne paradigme

Što se tiče određivanja izvorne naglasne paradigme ili naglaska određene riječi, katkada se do toga dolazi tek usporedbom s drugim slavenskim jezicima (ili čak baltijskima). No u mnogim se slučajevima izvorni (ili izvorniji) naglasak ili naglasna paradigma može odrediti i samo po hrvatskom obliku, a još lakše poznamo li i staroslavenski (tj. praslavenski) oblik. Za to je potrebno samo poznavati nekoliko osnovnih pravila. Znamo li da su glasovi *e* i *o* u slavenskom izvorno uvijek kratki, znamo da " na njima npr. ne može potjecati od staroga akuta " (koji se javlja samo na dugim slogovima). Tako znamo da u genitivu *bōga* mora biti riječ o starom cirkumfleksu (dakle **bōga*), a ne o starom akutu (" na kratkom slogu još može postati od kratkog neoakuta, no neoakuti se obično javljaju u strogo određenim pozicijama). S druge strane, imamo li riječ tipa *brāt*, znamo da tu " mora potjecati od staroga akuta jer je glas *a* izvorno uvijek dug (te stoga " tu nikako ne bi moglo potjecati od *" ili *'). Isto tako, znamo li da glas *a* u riječi *stāblo* potječe od izvornoga **ь* (koji je uvijek kratak), znamo da tu ' ne može biti izvoran naglasak (stariji je naglasak *stāblo*). I obrnuto, znamo li da glas *a* u genitivu *māka* potječe od izvornoga **a* (koje je uvijek dugo), znamo da ` tu ne može biti izvoran naglasak (*a* bi pred naglaskom, tj. kao uzlazno, moralo biti dugo, a dug bi morao biti i N. *māk*) te znamo da varijanta *māka* mora biti starija.

²⁵² Brozović—Ivić 1988:64.

²⁵³ Sekereš 1977:378.

²⁵⁴ Ivšić 1913/I:214.

²⁵⁵ Ivšić 1913/I: 242.

²⁵⁶ Usp. npr. i prijedlog *u* koji može ići i s genitivom (*ù njega*, *u ljúdi*) i s lokativom (*ù njemu*, *u ljúdimā*), premda ne u istom značenju.

Literatura

- AG = Babić, Stjepan, Dalibor Brozović, Milan Moguš, Slavko Pavešić, Ivo Škarić, Stjepko Težak. 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb.
- ARj = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Sv. 1–97 [dijelovi I–XXIII]. Zagreb 1881–1976.
- Baotić, Josip. 1979. Akcenatski sistem sela Kostrča u Bosanskoj Posavini. *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik* II, 161–267.
- Беличъ, А. И. 1909. Замѣтки по чакавскимъ говорамъ. *Извѣстія Отдѣленія русскаго языка и словесности Императорской Академіи Наукъ* XIV:2, 181–266.
- Benić, Mislav. 2007. Osnovni podaci o osječkoj akcentuaciji. *Filologija* 48, 1–28.
- Benić, Mislav. 2009. Natuknice o naglasku imenica u dativu i lokativu jednine u nekim govorima s novoštokavskim naglasnim sustavom kao smjernice za standardizaciju hrvatskoga jezika. *Croatica et Slavica Iaderina* V (uskoro).
- Breznik, Anton. 1924. *Slovenska slovnica za srednje šole*. Prevalje.
- Brozović, Dalibor. 1996. O prilogu dr. Stjepana Vukušića za Ivšićev zbornik. *Stjepan Ivšić i hrvatski jezik*. Zagreb. 175–176.
- Brozović, Dalibor, Pavle Ivić. 1988. *Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Zagreb.
- Budmani, Pietro [=Petar]. 1867. *Grammatica della lingua serbo-croata (illirica)*. Vienna.
- Della Bella, Ardelio. 1728. *Istruzioni grammaticali della lingua illirica*. Venezia. [pretisak: Della Bella, Ardelio. 2006. *Istruzioni grammaticali della lingua illirica (Gramatičke pouke o ilirskome jeziku)*. Zagreb.]
- Дыбо, Владимир А. 1981. *Славянская акцентология. Опыт реконструкции системы акцентных парадигм в праславянском*. Москва.
- Дыбо, Владимир А. 2000. *Морфологизированные парадигматические акцентные системы. Типология и генезис*. Том I. Москва.
- Дыбо, В. А., Г. И. Замятина, С. Л. Николаев. 1990. *Основы славянской акцентологии*. Москва.
- Houtzagers, H. P. 1985. *The čakavian dialect of Orlec on the island of Cres*. Amsterdam.
- Hraste, Mate. 1937. Čakavski dijalekat ostrva Hvara. *Biblioteka Južnoslovenskog filologa* 8. 1–55.
- Ivančić-Dusper, Đurđica. 2003. *Crkvoèniškî besedâr*. Rijeka.
- Ivšić, Stjepan. 1907. Šaptinovačko narječje. *Rad JAZU* 168, 113–162.

- Ivšić, Stjepan. 1911. Prilog za slavenski akcenat. *Rad JAZU* 187, 133—208.
- Ivšić, Stjepan. 1913. Današnji posavski govor. *Rad JAZU* 196 (I), 124—254. 197 (II), 9—138.
- Ivšić, Stjepan. 1936. Jezik Hrvata kajkavaca. *Ljetopis JAZU* 48, 47—88.
- Ivšić, Stjepan. 1937. Osnovna hrvatska kajkavska akcentuacija u Pergošića (1574). *Zbornik u čast A. Belića* (Beograd : Mlada Srbija). 183—195.
- Jedvaj, Josip. 1956. Bednjanski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 1, 279—330.
- Junković, Zvonimir. 1967. Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskoga dijalekta. *Dijakronijska rasprava. Rad JAZU* 363.
- Jurišić, Blaž. 1966. *Rječnik govora otoka Vrgade. I dio. Uvod*. Zagreb.
- Jurišić, Blaž. 1973. *Rječnik govora otoka Vrgade, uspoređen s nekim čakavskim i zapadnoštokaavskim govorima. II dio. Rječnik*. Zagreb.
- Jurišić, Blaž. 1992. *Nacrt hrvatske slovnice. Tvorba imenica u povijesnom razvoju*. Zagreb. [Pretisak].
- Kapović, Mate. 2003. Razvoj starih dugih samoglasa u hrvatskom i ostalim slavenskim jezicima. *Filologija* 41, 51—82.
- Kapović, Mate. 2005. Nove duljine u hrvatskom jeziku (nakon općeslavenskoga razdoblja). *Filologija* 44, 51—62.
- Kapović, Mate. 2006a. Naglasne paradigme o-osnova muškoga roda u hrvatskom. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 32, 159—172.
- Kapović, Mate. 2006b. Toponimija sela Prapatnice u Vrgorskoj krajini. *Folia onomastica Croatica* 15, 113—131.
- Kapović, Mate. 2006c. Bilješke o naglasku Kašićeve gramatike. *Croatica et Slavica Iadertina* II, 27—41.
- Kapović, Mate. 2008. Razvoj hrvatske akcentuacije. *Filologija* 51, 1—39.
- Kašić, Bartol. 1604. *Institutionvm lingvæ Illyricæ libri dvo*, Romæ, Apud Aloysium Zannettum [Pretisci: Kašić, Bartol. 2002. *Osnove ilirskoga jezika u dvije knjige*. Zagreb. Bartul Kašić. 2005. *Osnove hrvatskoga jezika*, Zagreb — Mostar].
- Kortlandt, Frederik H.H. 1975. *Slavic Accentuation. A Study in Relative Chronology*. Lisse.
- Kortlandt, Frederik H.H. 2005. From Serbo-Croatian to Indo-European. *Wiener Slavistisches Jahrbuch* 51, 113—130.
- Križanić, Juraj. 1984. *Gramatično izkazanje ob ruskom jeziku*. Zagreb.
- Kušar, Marcel. 1894. »Rapski dijalekat«. *Rad JAZU* 118, 1—54.
- Langston, Keith. 2006. *Čakavian Prosody. The Accentual Patterns of the Čakavian Dialects of Croatian*. Bloomington.
- Langston, Keith. 2007. Common Slavic Accentual Paradigm (d): A Reeval-

- uation of Evidence from Čakavian. *Tones and Theories: Proceedings of the International Workshop on Balto-Slavic Accentology*. Mate Kapović, Ranko Matasović (ur.). Zagreb. 121–150.
- Lukežić, Iva, Sanja Zubčić. 2007. *Grobnički govor XX. stoljeća (Gramatika i rječnik)*. Rijeka.
- March, William J. 1981. Kajkavian Inflectional Morphophonemics: an Analysis of the Morphology of Dialects of Velika Rakovica, Virje, and Bednja. *Rad JAZU* 388, 237–312.
- Maretić, Tomislav. 1931². *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*. Zagreb.
- Matasović, Ranko. 2008. *Poredbenopovijesna gramatika hrvatskoga jezika*. Zagreb.
- Milas, Matej. 1903. Današnji mostarski dijalekat. *Rad JAZU* 153, 47–97.
- Milčetić, Ivan. 1895. Čakavština Kvarnerskih govora. *Rad JAZU* 192, 92–131.
- Moguš, Milan. 1966. Današnji senjski govor. *Senjski zbornik* 2, 5–152.
- Nemanić, D. 1883–85. Čakavisch-kroatische Studien. *Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien. Philologisch-historische Klasse* 104, 363–428; 105, 505–572; 108, 167–230.
- Neweklowsky, Gerhard. 1978. *Die kroatischen Dialekte des Burgenlandes und der angrenzende Gebiete*. Wien.
- Rešetar, Milan. 1900. *Die serbokroatische Betonung südwestlicher Mundarten*. Wien.
- Rožić, Vatroslav. 1893-4. Kajkavački dijalekat u Prigorju. *Rad JAZU* 115 (I), 68–136. 116 (II), 113–174. 118 (III), 55–115.
- Sekereš, Stjepan. 1977. Govor Hrvata u južnoj Baranji. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 4, 323–484.
- Stang, Christian S. 1957. *Slavonic accentuation*. Oslo.
- Stanić, Milija. 1967. O akcentu vokativa imenica tipa *jùnāk* i dr. *Filologija* 5, 137–167.
- Stankiewicz, Edward. 1978. The inflection of Serbo-Croatian substantives and their genitive plural endings. *American Contributions to the Eighth International Congress of Slavists (Zagreb and Ljubljana, September 3-9, 1978). Volume 1: Linguistics and Poetics*. Ed. by Henrik Birnbaum. Columbus (Ohio), 666–682.
- Stankiewicz, Edward. 1993. *The Accentual Patterns of the Slavic Languages*. Stanford.
- Starčević, Šime. 1812. *Nòvâ ricsôslovica ilirická*. Tarst.
- Šimundić, Mate. 1971. *Govor Imotske krajine i Bekije*. Sarajevo.
- Šimunović, Petar. 2006. *Rječnik bračkih čakavskih govora*. Supetar.

- Šimunović, Petar. 2009². *Rječnik bračkih čakavskih govora*. Zagreb [drugo, dopunjeno i popravljeno izdanje].
- Šojat, Antun. 1982. Turopoljski govori. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 6, 317–493.
- Težak, Stjepko. 1981. Ozaljski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik* 5, 203–428.
- Toporišič, Jože. 2004⁴. *Slovenska slovnica*. Maribor.
- Vermeer, Willem. 1984. On clarifying some points of Slavonic accentology: the quantity of the thematic vowel in the present tense and related issues. *Folia Linguistica Historica* V/2, 331–395.
- Vermeer, Willem. 2001. Appendix: Critical observations on the *modus operandi* of the Moscow Accentological School. *Einführung in die morphologische Konzeption der slavischen Akzentologie*, Werner Lehfeldt (2. izdanje). München, 131–161.
- Vuković, Siniša. 2001. *Ričnik sèlašškèga gòvora. Rječnik dijalekta Selaca na otoku Braču*. Split.

The Accentuation of Masculine *o*-stems in Croatian — Historical Development

Abstract

This paper gives a thorough discussion of the historical development of the accentual paradigms of masculine *o*-stems in Croatian, starting with Proto-Slavic and ending with the modern Štokavian, Čakavian, and Kajkavian dialects. The development is explained for each accentual paradigm (*a*, *b*, and *c*). Apart from the description of the development of the accentual paradigms, a list of the basic inherited words with their individual accentual paradigms is provided. The article ends with an additional discussion of the problem of the genitive plural (the accent and the *-ā* ending).

Ključne riječi: hrvatski jezik, akcentuacija, naglasak, *o*-osnove, dijalekti

Key words: Croatian language, accentuation, accent, *o*-stems, dialects

